

Пловдивски университет
„Паисий Хилендарски“

Философско-исторически факултет

Катедра

„Приложна и институционална социология“

Сийка Ковачева
Пламен Нанов
Гергана Димитрова

СОЦИАЛНА ПОЛИТИКА, основана на доказателства

Актуални проблеми
от социологическа перспектива

Учебно помагало

по Социология на социалната политика

УНИВЕРСИТЕТСКО ИЗДАТЕЛСТВО
„ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ“

Сийка Ковачева • Пламен Нанов • Гергана Димитрова

Учебно помагало
по
Социология на социалната политика

**Социална политика,
основана на доказателства**

Актуални проблеми от социологическа перспектива

Пловдив
2018

УНИВЕРСИТЕТСКО ИЗДАТЕЛСТВО
„ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ“

© Сийка Ковачева, Пламен Нанов, Гургана Димитрова – автори, 2018
© Велин Станев, Георги Ташков – корица и дизайн, 2018
© Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 2018

ISBN 978-619-202-332-4

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД.....	4
ТЕМА I Социалната политика като самостоятелна област на социалното познание.....	7
ТЕМА II Социалната политика като политическа линия за гарантиране на социалните права на гражданите	17
ТЕМА III Сравнителна социална политика	33
ТЕМА IV Социалната политика в Източна Европа.....	45
ТЕМА V Социална политика на Европейския съюз	57
ТЕМА VI Социалните проблеми като обект на социалнополитически действия	69
ТЕМА VII Субекти на социалната политика.....	79
ТЕМА VIII Фирмата като субект на социална политика.....	89
ТЕМА IX Качеството на живот като цел на социалната политика	102
ТЕМА X Социални неравенства и политики на социално включване.....	113
ТЕМА XI Социална политика за ограничаване на бедността	124
ТЕМА XII Социална сигурност и политика в областта на социалното осигуряване	139
ТЕМА XIII Социална защита и политика в областта на социалното подпомагане	155
ТЕМА XIV Семейна социална политика.....	169
ТЕМА XV Младежка социална политика	183
Примерен тест по социология на социалната политика	196
Указания за изработване на курсова работа.	
Изследване на случай на фирмена социална политика.....	198

УВОД

Учебното помагало е предназначено за студенти от Философско-историческия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“, за да подпомогне тяхното обучение по дисциплината „Социология на социалната политика“, като основната му задача е да детерминира приложно поле за специалисти с насоченост към социологията и социалната антропология.

По своята същност социалната политика е политическа линия за решаване на проблеми, които обществото признава като социално значими. Приложението на социологическата перспектива в социалната политика предполага социалните проблеми в модерните общества да се разглеждат като социално конструирани – не просто засягащи голям брой хора, но и определяни от властимащите като проблеми, подлежащи на колективно решение. Социологическото въображение (както подчертава Чарлз Райт Милс) изисква (и позволява) да се улови връзката между личните проблеми на индивида и социалните проблеми на обществената структура и в по-общ план – връзката между биография и история.

Модерната социална политика е политика, основана на доказателства – на осмислянето и приложението на знания за актуалното състояние, на причините за появата на социалните проблеми и на тенденциите за тяхното развитие. Именно социологическите изследвания са един от най-значимите източници на подобни доказателства. Нещо повече, те позволяват и оценка на социалния ефект от различни социалнополитически програми – и измерването на икономическия ефект от вложените средства, и установяването на устойчивостта на постигнатото, удовлетвореността на потребителите и подобряването на качеството на живот на индивидите, социалните групи и общностите. А това изисква както разработване на политика, основана на емпирични доказателства, така и социологически изследвания с приложна насоченост.

Помагалото улеснява усвояването на теорията на социалната политика и придобиването на знания за основните програми и мерки в тази област у нас и в страните членки на Европейския съюз, акцентирайки върху формирането на умения за критична преценка на тяхната аргументация и ефективност.

Освен способността за анализ на официални документи на различни институции на местно, национално и европейско ниво, курсът изисква от студентите да интерпретират статистически данни от Националния статистически институт и Евростат. Съществено предизвикателство е работата с емпиричен материал от проведени национални и международни изследвания, която позволява да се направи съпоставителен анализ на състоянието и тенденциите на всеки от разглежданите социални

проблеми. За това способстват и ситуационните задачи и груповата работа. От студентите се очаква сами да построят модел за социологическо изследване на избран от тях социален проблем и да предложат и оценят възможни решения.

Основните цели на помагалото са:

- Да заостри вниманието на обучаващите се към някои актуални проблеми в развитието на теорията и изследванията в социалната политика;
- Да ги насочи към допълнителни източници на информация, включващи официални статистически данни, резултати от социологически изследвания, законови документи и програми, мерки на официални институции и академични публикации;
- Да формулира задачи за самостоятелна подготовка на студентите, които да им позволят да развият умения за анализиране на социални проблеми и рефлексивен подход към формулирането на социалнополитически решения.

Помагалото е структурирано в три раздела.

Първият включва теми, представящи социалната политика като теория и като политическа линия за защита на социалните права на гражданите. Режимите на социална политика се разглеждат в сравнителна перспектива в световен мащаб и се съпоставят с европейския социален модел и проблемите на неговото приложение в България. Тематичен акцент е съпоставката между режимите за социална политика в световен мащаб и промените, които протичат в тях. Социалният модел, към който се стреми обединена Европа, предполага гъвкава защита и развитие на социалните права на гражданите съобразно променящите се обстоятелства.

Вторият раздел започва с изследването на социалната политика като произхождаща от социалните проблеми и насочена към тяхното решаване. Сред проблемнорешаващите структури се акцентира върху държавата на всеобщо благоденствие, гражданските движения и бизнес компаниите. Във фирмената социална политика се проследява поставянето и решаването на проблеми като качеството на труд и живот на заетите. Студентите се запознават с основните механизми за анализ на фирмената социална политика, които развиват приложните им умения за работа в мениджмънта и потушаването на конфликти.

Третият раздел разглежда приноса на социалната политика за намаляване на социалните неравенства, гарантиране на социална сигурност на гражданите, борбата с бедността и социалното изключване и подкрепата за семействата и младите хора. Макар че социалната политика предполага социални въздействия и в много други области на обществения живот, включените насоки са от изключително значение за

социалното сцепление (по думите на Емил Дюркем), което прави възможно хората и обществата да постигат по-лесно своите цели.

Специфичен акцент на курса е темата „Младежка социална политика“, изградена не само върху български източници, но и на базата на емпирично проучване на арабската младеж, в което авторите на помагалото участват като изследователи. Проектът е финансиран от Седмата рамкова програма на Европейската комисия¹ в периода 2014 – 2017 година и включва анкетно допитване и дълбочинни интервюта за социалната ситуация, политическото участие и социалната подкрепа за младите хора в Мароко, Тунис, Алжир, Египет и Ливан – пет страни от Северна Африка и Близкия Изток. Подробното запознаване с него позволява на студентите да изработят собствен проект за изследване на социални проблеми на младите хора в България.

Структурата на всяка тема следва общ модел.

Раздел А представя накратко основните теоретични положения и съвременните дискусии по темата.

Раздел Б съдържа работните задачи за индивидуална работа за подготовка и за колективни дискусии на семинарните занятия.

Раздел В включва документи за ползване от студентите и ръководителя на упражнението.

Раздел Г насочва студентите към допълнителна литература.

Към помагалото е интегриран и „рийдър“ (в електронен и печатан вариант), съдържащ препоръчани текстове за индивидуална подготовка по всяка една от темите. В съставянето на ситуационните задачи и подбора на научната литература се включиха студентите от специалността „Социология на правото, икономиката и иновациите“ (в периода 2015 – 2017 година), без чието сътрудничество този текст, както и качествено-то провеждане на обучението не биха били възможни.

¹ SAHWA Researching Arab Mediterranean Youth: Towards a New Social Contract, FP7-SSH-2013-2.

СОЦИАЛНАТА ПОЛИТИКА КАТО САМОСТОЯТЕЛНА ОБЛАСТ НА СОЦИАЛНОТО ПОЗНАНИЕ

A ОСНОВНИ ПРОБЛЕМИ

1. Предизвикателства пред дефинирането на социалната политика като академична дисциплина
2. Характеристики на научната област
3. Проблеми на взаимодействието със социалните изследвания и социалната работа
4. Източници на информация за изработване на политика, основана на доказателства
5. Целева класификация на изследванията в социалната политика
6. Променящи се парадигми в теоретизирането на социалната политика
7. Основна дилема в науката социална политика

1. Предизвикателства пред дефинирането на социалната политика като академична дисциплина

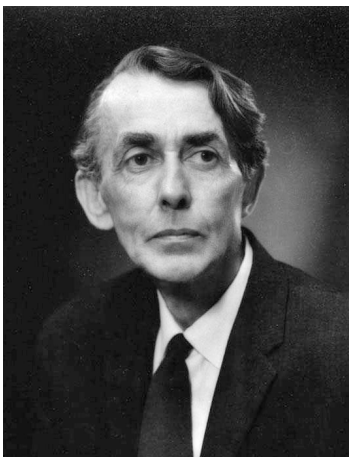
Дефинирането на научната област социална политика, нейният обхват и специфичен подход е изключително трудно. Това се признава още от Ричард Титмус – изследователят и преподавателят, който превръща социалната политика в академична дисциплина.

В „Проблеми на социалната политика“ Титмус твърди, че социалната политика се отнася до разпределението на ограничени ресурси за задоволяване на определени социални потребности, преди всичко за поддържане и развитие на човешките същества. Независимо от разликите в различните общества и епохи, социалните нужди неизменно се отнасят до *опазване на здравето, жилищното настаняване, образованието и постоянния доход* на гражданите на едно общество. Според него тази сложна сфера на социалния живот се намира във или на границата на така наречения свободен пазар, механизмите на ценообразуването и печалбата.

Последващото развитие на науката социална политика поставя въпроса: задоволяването на кои потребности, в какъв социално-исторически контекст и в каква степен е обществено задължение? Възможно

ли е осигуряването на „ферари за всички“, както пита в едноименната си книга Даниел Бен-Ами (2012). Именно тази променлива същност на социалната политика и зависимостта ѝ от обществените нагласи и социално-икономическото развитие е едно от най-големите предизвикателства към изследователите.

Ричард Титмус (1907 – 1973)

Проблеми на социалната политика (1949)
Отношения на даряване: от човешката кръв
към социалната политика (1970)

2. Характеристики на научната област

- Нова научна област;
- Интердисциплинарен подход;
- Мултикултурно разбиране;
- Сравнителна перспектива;
- Историчност;
- Свързаност със социалната практика и социалните изследвания.

Последната характеристика е особено важна за съществуването на самата социална политика и за разбирането на ролята на социологическата перспектива в нейното изучаване и развитие.

3. Проблеми на взаимодействието със социалните изследвания и социалната работа

Развитието на социалната политика към постигане на желаната социална промяна е възможно на основата на взаимното обогатяване между социална политика, социални изследвания и социална работа.

Фигура 1. Магическият триъгълник на социалната промяна

На практика обаче вместо взаимно обогатяване на страните на триъгълника, довеждащо до желаната социална промяна, често се получава „Бермудски триъгълник“, в който се изгубват добрите намерения и вложените средства, защото страните не се виждат и чуват помежду си. Социологическата перспектива към социалната политика може да допринесе за преодоляването на такава опасност, като подпомогне създаването на политика, основана на доказателства. Със своя подход към обяснението на социалната реалност и в резултат на проведени социологически изследвания, социологически анализ и рефлексия социологията внася в изследването на социалната политика нови „доказателства“ за състоянието, причините и тенденциите в развитието на социалните проблеми, ново разбиране и оценка на „продуктите“ на социалната политика като закони, програми и мерки, а много често и посочването на нови („невидяни“ от) за политиките социални проблеми.

4. Източници на информация за изработване на политика, основана на доказателства:

- Данни на официалната статистика;
- Резултати от количествени и качествени емпирични изследвания;
- Официални документи на обществени институции;
- Академична литература.

Освен с критично отношение към „готовите данни“ на социалната политика, приносът на социологията е преди всичко в провеждането на социологически изследвания с приложна насоченост.

5. Целева класификация на изследванията в социалната политика

- Описателни – социални индикатори;
- Обяснителни – социални фактори;
- Прогностични – социални тенденции;
- Приложни – социални модели;
- Оценъчни – оценка на социалното въздействие.

Ролята на социологическите изследвания в социалната политика не се изчерпва с измерването на състоянието или тенденциите в развитието на конкретен социален проблем или в оценката на ефекта от една социална програма, нито само в изработването на социалнополитически стратегии за осъществяването на социална промяна. Важна задача на социологията е теоретизирането на социалната политика: нейното научно осмисляне и систематизиране, анализ на противоборстващите идеи, както и рефлексия върху сменящите се основни парадигми в теорията на социалната политика.

6. Променящи се парадигми в теоретизирането на социалната политика

- **Кейнсианска** – с акцент върху активната роля на социалната държава за гарантиране на социалната сигурност (след Голямата депресия през XX век до края на 70-те години);
- **Неолиберална** – с акцент върху ограничената роля на социалната държава и активизирането на социално слабите (от края на 70-те години до края на XX век);
- **Социалноинвестиционна** – с разбирането на социалната държава като инвеститор в човешкия капитал през целия етап на жизнения цикъл (от началото на XXI век).

**Таблица 1. Съпоставка между основните парадигми
в социалната политика**

Основни парадигми	Кейнсианска	Неолиберална	Социално-инвестиционна
Причини за безработицата	Слабо търсене на работна ръка (слаб растеж)	Намалено предлагане (високи социални плащания)	Липса на адекватни умения
Роля на социалната политика на държавата в икономиката	Положителна – социалните гаранции поощряват икономическия растеж	Отрицателна – висока цена на социалните услуги и засилване на инфлацията	Положителна – инвестиране в човешкия капитал и подготовката му за икономиката на знанието
Основни ценности	Социално равенство Работа за всички (мъже) Декомодификация	Индивидуална отговорност Повече работни места (всякакви) Активиране	Социално включване Качествени работни места Развитие на уменията
Норми на социална политика	Голям държавен сектор Икономическо планиране Развитие на социалната държава	Малък държавен сектор Дерегулация на икономиката Орязване на социалната държава	Ефективна държава Инвестиции Реформиране на социалната държава
Ключови мерки	Мерки за стимулиране на търсенето Развитие на социално осигуряване Развитие на държавния сектор Помощи за безработица	Монетаристка политика срещу инфлацията Дерегулиране на трудовия пазар Приватизация на социалните услуги Активизиране на безработните	Инвестиране в човешкия капитал Социални услуги за деца и младежи Обучение през целия живот Гъвкава сигурност
Представители	Джон М. Кейнс „Обща теория на заетостта, лихвите и парите“ 1936	Милтън Фридман „Капитализъм и свобода“ 1962	Госта Еспинг-Андерсън „Защо се нуждаем от нова държава на всеобщо благоденствие“ 2002

Източник: Morel et al, 2012, p. 12 – 13

7. Основна дилема в науката социална политика

Как се съчетават претенциите на социалната политика да бъде строга наука и да обосновава политика в полза на обществото? Този въпрос може да се определи като основната дилема в теорията на социалната политика, която е много близка до продължаващия дебат и в социологическата наука: ценностна неутралност или гражданска ангажираност на социологическото познание. Ето някои от позициите, аргументирани от социолози:

- **Конт** – ценностна неутралност; науката като позитивно знание, а нейно приложение са социалните технологии;
- **Вебер** – ценностна неутралност; разлика между факти и ценности, между призиванието на учения и призиванието на политика;
- **Гидънс** – гражданска ангажираност; социалните знания се използват за решаването на социални проблеми; обективност, основана на публичност като гаранция срещу манипулирането на данните;
- **Буравой** – публична социология; включеност на учения в граждански и политически дебати върху социални проблеми.

		Знание за кого?	
		Академична наука	Извънакадемична наука
Знание за какво?	Инструментална наука	Професионална наука	Политическа наука
	Рефлексивна наука	Критична наука	Публична наука

Фигура 2. Типове знание в социалните науки (Майкъл Буравой, 2009)

Б РАБОТНИ ЗАДАЧИ

1. Групова работа в клас – решаване на ситуационната задача „Спасяване в мола“ (работа в екип за постигане на консенсус).
2. Групова работа в клас – анализ на данни за ценностни ориентации относно социалната роля на държавата от Европейското социално изследване, 4-та вълна (*European Social Survey, Round 4*). На какво според Вас се дължат различията в социалните ориентации по страни?
3. Индивидуална работа вкъщи – съставяне на мисловни карти по лекциите на Вебер *Науката като призвание* и *Политиката като призвание*. Коментиране в клас.
4. Индивидуална работа вкъщи и дискусия в клас – запознаване с текста на Гидънс *Наука ли е социологията*. Как авторът разбира приложимостта на социологическото познание? Каква е ролята на социолога в обществото?
5. Индивидуална работа вкъщи и презентация в клас – съставяне на конспект на статията на Майкъл Буравой *Може ли публичната социология да стигне до Русия (Can public sociology travel as far as Russia?)*.
6. Изслушайте лекцията на Майкъл Буравой *Същност и бъдеще на публичната социология в глобалната епоха* (Michael Burawoy, *Nature and Future of Public Sociology in Global Age*, March 2013), налична на: <https://www.youtube.com/watch?v=yiJVGpc0S0>
7. Напишете есе от 750 думи по формулиран от Вас въпрос, свързан с дилемата „научна неутралност – публична ангажираност“ на социалния учен.

В ДОКУМЕНТИ

1. Ситуационна игра „Спасяване в мола“

Цел: постигане на консенсус в групата (умения за работа в екип)

Метод: Присъстващите се разделят на няколко групи от 5 – 7 участници, на които се раздават копия от брифинг листа и листа с досиетата на заседналите в асансьора. На участниците се дават 5 минути за запознаване с текста и 30 минути за обсъждане в групата. След това групите представят избраната от тях последователност на изваждане на хората и обосновават критериите за спасяването. Могат да се ползват и наблюда-

датели на групите, които след това участват в дискусиата по представянето на реда на спасяване. Участието на студентите в групите е доброволно.

Брифинг лист

След едномесечно пресрочване на крайния срок, най-после в първата събота на март отвори врати поредният търговски център в гр. Пловдив, намиращ се в приземните етажи на единствения небостъргач в града. След поредната профилактика на електроснабдяването в мола, токът спира и възниква проблем в главния генератор. В един от асансьорите, в този момент намиращ се между 15^{-я} и 16^{-я} етаж, са хванати в капан 6 души. Изпратеният инженер установява, че автоматичните спирачки на асансьора не функционират правилно и при всяко леко движение от страна на пътниците кабината пропада. Пътниците трябва да бъдат спасени един по един и достатъчно прецизно, за да не се засили асансьорът към дъното на шахтата. Рискът от пропадане нараства с времето и с поредността на изваждане на пътниците.

Пътниците в асансьора осъзнават положението, в което са изпаднали. По мобилен телефон те са се свързали със спасителната група от инженери и пожарникари и са казали, че не желаят те да са тези, които да вземат решение за последователността на изваждане.

Вие сте експерти, поканени да участвате в спасителната група, за да вземете решение за реда на спасяване на заседналите в асансьора и да наредите на спасителната група как да изваждат хората. Единствената информация, с която разполагате, са кратките досиета на заседналите в асансьора хора. Времето, което имате на разположение, е 30 минути до идването на спасителната екипировка и започването на операцията по изваждането. Можете да ползвате всички критерии, които според вас са подходящи при вземане на решение.

Досиета

1. Силвия е на 39 години. Тя е главен счетоводител в бизнес компания, чиито офиси се намират няколко етажа по-нагоре. Силвия е самотна майка на две деца (14-годишно момиче и 8-годишния ѝ брат), след скорошната трагедия, сполетяла мъжа ѝ Георги при атентат на албански екстремисти в Косово, където той е бил на първата си военна мисия.

2. Боян е 23-годишен автомонтър. Носил в себе си току-що събраните 800 лева, за да погаси месечните си задължения към банката, от която теглил кредит преди около половин година, за да си закупи самостоятелно жилище. Причината Боян да е необвързан са честите епилептични пристъпи, които получава.

3. Софи е на 21 години и учи политология. Работила е по различни социални проекти и тъкмо се връща от лятно училище в университета на Манчестър по програма Еразъм+. Преборила се е със склонността си към анорексия и редовно ходи на фитнес.

4. Димитър е 63-годишният инженер по електротехника, проектирал електрическата система в сградата. Той е бил на оглед в новооткрития център. Жена му е вече пенсионерка, а единствената им дъщеря Елена е щастливо омъжена и от няколко години живее в Германия. Димитър е преживял два микроинфаркта, причина за които са високият холестерол и наднорменото му тегло.

5. Костадин е собственик на голяма строителна фирма, в която са наети 78 работници. Той е 52-годишен, необвързан, който не успява да задържи за по-дълго време емоционална връзка поради трудния си характер и силно изразеното си чувство за доминиране. В свободното си време Костадин се занимава с екстремни спортове и се гордее със своята издръжливост.

6. Иван е 31-годишен стюард от Чирпан, приземил се в Пловдив след дълъг полет от Щатите. Иван искал да изненада съпругата си Гургана, която работила като банков служител в новия си офис няколко етажа по-нагоре, по случай рождения ѝ ден. Двамата са сключили брак преди година, но все още нямат деца. Иван има склонност към агресивност и посещава курсове за овладяване на гнева.

Резултати: Ситуационната задача няма верен отговор за последователността на изваждане. Важното е групите да съумеят да стигнат до консенсус за подреждането на хората. Освен критериите, разкриващи ценностите на групата, могат да се обсъдят и видовете поведение, които помагат на групата да стигне до решение, както и тези поведения, които ѝ пречат за постигането на консенсус.

Г ЛИТЕРАТУРА ЗА ПОДГОТОВКА

- Вебер, М. 1993. *Ученият и политикът*. София: Булвест-2000.
- Гидънс, А. 2003. *Наука ли е социологията?* В: Гидънс, А. *Социология*.
София: Прозорец, с. 16 – 18.
- Ben-Ami, D. 2010. *Ferraris for All: In Defense of Economic Progress*.
Bristol: Policy Press.
- Burawoy, M. 2009. *Can Public Sociology Travel as far as Russia?*,
Laboratorium, No 1, pp. 197 – 204.
- Morel, N., B. Palier, J. Palme. 2012. *Towards a Social Investment Welfare
State? Ideas, Policies and Challenges*. Bristol: Policy Press.
- Svallfors, S. 2012. *Welfare attitudes in Europe: Topline Results from Round 4*.
Available at
https://www.europeansocialsurvey.org/docs/findings/ESS4_toplines_issue_2_welfare_attitudes_in_europe.pdf

СОЦИАЛНАТА ПОЛИТИКА КАТО ПОЛИТИЧЕСКА ЛИНИЯ ЗА ГАРАНТИРАНЕ НА СОЦИАЛНИТЕ ПРАВА НА ГРАЖДАНИТЕ

А ОСНОВНИ ПРОБЛЕМИ

- 1. Необходимост от социална политика**
- 2. Функции на социалната политика в обществото**
- 3. Разширяване на обхвата на социалната политика**
- 4. Източници за развитие на политиката в социалната сфера**
- 5. Принципът на гражданството**
- 6. Концепцията на правата на гражданина**
- 7. Характеристика на социалните права на гражданина**
- 8. Основни социални права**

1. Необходимост от социална политика

В научната литература има различни виждания за появата на социалната политика, като широко прието е свързването ѝ с мерките за намаляване на бедността в Тюдорска Англия през XVI век. Може да различим и два основни подхода при обосноваването на необходимостта от социална политика с появата на модерно общество:

- Разклащане на традиционните социални институции – необходимост от намеса на държавата да компенсира свиването на функциите на семейството, църквата, занаятчийските гилдии с прехода към модерно общество (Макс Вебер);
- Стихийното развитие на пазарната икономика – необходимост от реинтегриране на икономиката в обществото и удържане на социалните конфликти в приемливи рамки (Ралф Дарендорф).

2. Функции на социалната политика в обществото

Българският изследовател Душка Димова изброява следните функции на социалната политика в обществото:

- Защитна функция:
 - екзогенна,
 - ендогенна;

- Преразпределителна;
- Разпределителна;
- Производствено-икономическа
- Общественополитическа.

В своето развитие социалната политика непрекъснато разширява обхвата си, като все нови и нови области на социалните отношения стават обект на регулиране.

3. Разширяване на обхвата на социалната политика

- Намаляване на бедността – XVI век;
- Регулиране на трудовите отношения – XIX век;
- Гарантиране на социална сигурност – XX век;
- Качество на живот – XXI век.

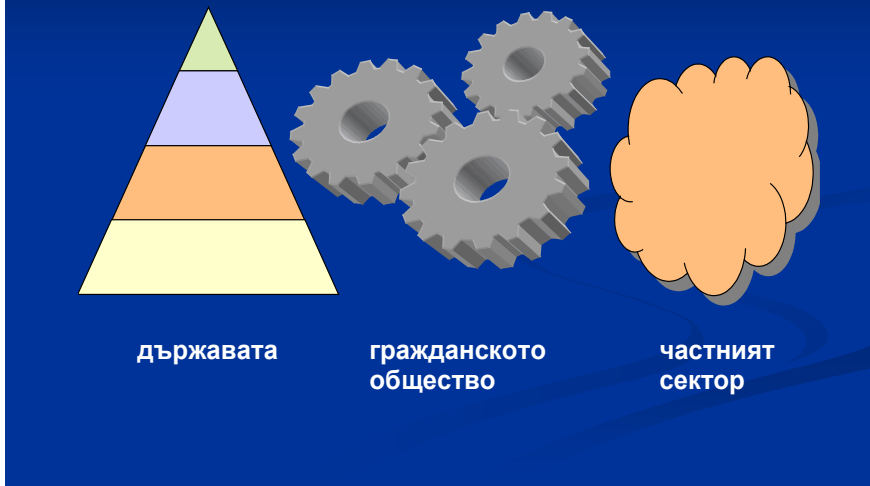
Това разширяване на държавната намеса в социалните отношения се осъществява в две насоки:

- От пълна свобода на договарянето към определяне на позициите и правата на договарящите се, намиращо израз в появата и развитието на политика на труда и политика на заетостта;
- От търсене на някаква сигурност за бедстващите социални слоеве към пълна осигуреност на цялото население, което се проявява в създаването на системи за социално осигуряване.

4. Източници за развитие на политиката в социалната сфера

- Религията;
- Общественият морал и доминантната обществена култура;
- Държавните институции;
- Политическите партии и техните лидери;
- Нестопанските организации;
- Социалните работници.

СП като договор между социални партньори

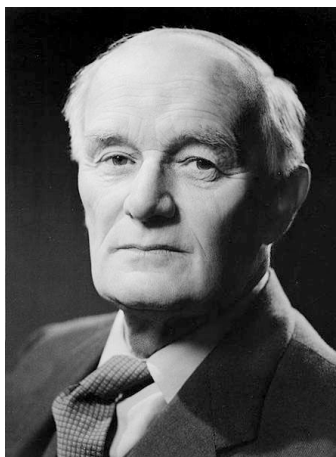

Фигура 1

5. Принципът на гражданството

Според Т. Х. Маршъл *Социалната политика е използването на политическата власт за заместване, допълнение или изменение на действията на икономическата система с цел да се постигнат резултати, които икономическата система не би могла да постигне сама по себе си*. За него социалната политика е политическа линия, действия, с които политически субекти се наместват в икономически процеси. Как обаче се определят степента и формите, по които политическата власт се намесва в икономиката? За Маршъл: *Гражданството е статус, който се приписва на всички членове на дадена общност. Всички, които притежават този статус, са равни по отношение на правата и задълженията, произтичащи от него*. Гражданството не е универсален принцип, абсолютен нормативен стандарт за права и задължения, и е подложено на социална промяна. Именно на Маршъл принадлежи тезата за еволюцията на гражданството, свързана с три типа права на гражданина, които се извоюват в социални движения и се разширяват непрекъснато.

Томас Хъмфри Маршъл (1893 – 1981)

Гражданство и социална класа (1950)

6. Концепцията за еволюцията на правата на гражданина

Според Маршъл правата на гражданите се развиват непрекъснато, като всеки нов век добавя нови права към предишните:

- XVIII в. – граждански права;
- XIX в. – политически права;
- XX в. – социални права.

Икономическата криза от първото десетилетие на XXI век поставя въпроса:

- XXI в. – нови права или оряждане на предишните?

Към разбирането на Маршъл за еволюцията на правата на гражданите са отправяни и много критики:

- Еволюцията на правата на гражданите не означава непрекъснато разширяване на тези права, както очаква Маршъл. Развитието на съвременните общества познава и тяхното свиване, на което сме свидетели и днес в условията на икономическата криза от края на първото десетилетие на XXI век – да споменем само въвеждането или повишаването на таксите за обучение в университетите в много европейски страни.
- В анализите на Маршъл съществен аспект от приложението на концепцията за гражданството – етническото и културно многообразие, не е обсъждан изобщо. Формалната принадлежност към дадена на-

ция – държава е проблем днес в резултат на масовата емиграция на Запад през последния четвърт век. Напрегнатите отношения между етнически групи и малцинства в толкова много страни на света предполагат преосмисляне на гражданството и заемане на отношение към формалното и двойното гражданство, а утвърждаването на такива наднационални обединения като Европейската общност поставят въпроса дали е възможно гражданство в по-широки общности, например Европа или света. Редица изследователи настояват в правата на гражданина да се включи и правото на културно различие.

- Много критики към Маршъл идват и от позициите на феминизма. Съвременните дискусии на гражданството включват разбиране за социалната позиция на жените, която отсъства в анализите на Маршъл, създаващ образ на гражданина като мъж, работещ на пълен работен ден. Феминистките движения поставят под въпрос утвърденото разделение на публична и частна сфера и се противопоставят на концепциите за гражданство, слепи за различията между половете. Между тях обаче няма консенсус по отношение на това дали целта следва да бъде полово неутрална форма на гражданството (разглеждаща жените като равни на мъжете в публичната сфера), или целта следва да бъде половодиференцирано разбиране за гражданството, което признава различията и цени отговорностите на жените в частната сфера.

7. Характеристика на социалните права на гражданина

- Предоставят се на принципа на гражданството и не зависят от пазарния принос на индивида;
- Съвързани са с процеса на декомодификация – намаляване на значението на стоките и пазарните механизми и увеличаване на значението на правата при предоставяне на социалните услуги;
- Насочени са към намаляване (без да премахват) на социалната стратификация (йерархични социални неравенства);
- Основани са на принципа на универсализъм – равен достъп до социални услуги и стоки.

8. Основни социални права

- право на труд;
- право на здравословни и безопасни условия на труд;

- право на адекватно трудово възнаграждение;
- право на почивка и отпуск;
- право на стачка;
- право на обществено осигуряване и социално подпомагане;
- право на работещите емигранти и техните семейства на защита и помощ;
- право на жизнено равнище, необходимо за поддържане здравето на човека и неговото семейство;
- право на здравно осигуряване, гарантиращо достъпна медицинска помощ;
- право на образование.

Б РАБОТНИ ЗАДАЧИ

1. Направете мисловна карта на текста на Маршъл „Гражданство и социална класа“.
2. Приложете типологията на правата на гражданина според Маршъл към изброените права във Всеобщата декларация за правата на човека, приета от Общото събрание на ООН на 10 декември 1944 г. Кои от тези права са социални? От какво зависи според Вас спазването на провъзгласените права и какви механизми за защита на тези права можете да посочите? Какви връзки откривате между доминантната култура в обществото и спазването на човешките права?
3. Запознайте се с концепцията на Роналд Ингълхарт (1947) за „Тихата революция“ в модерните общества. Попълнете въпрос от анкетната карта, използвана в изследването „Световните ценности“ („World Values Survey“). Кои са преобладаващите ценности сред студентите във Вашия курс според този индикатор? Какво според Вас ще бъде разпределението сред студенти във високо платен американски университет?
4. Прочетете статията на Крисчън Велцел *Културна карта на света*, достъпна на сайта на изследването *Световните ценности* (<http://www.worldvaluessurvey.org/WVSContents.jsp>). Как Велцел развива концепцията на Ингълхарт? Каква нова типология предлага той? Съгласни ли сте с неговите аргументи за поставянето на България в групата страни, в която доминират светските/рационалистични ценности и ценностите на оцеляването?

5. Разгледайте изследването „Предизвикателства пред социалната политика в България“. Фондация „Конрад Аденауер“ и „Маркет линкс“, достъпно на http://www.kas.de/wf/doc/kas_13447-1442-1-30.pdf?140718164039. Отговорете на следните въпроси: Кои са социалните страхове на българите и на какво се дължат те? Защо според изследването социалната политика е „доведеното дете на държавата“? Споделете ли това становище?
6. Запознайте се със структурата, функциите и главните документи на Министерството на труда и социалната политика на адрес: <http://www.mlsp.government.bg/index.php>. Задачите Ви са:
- Представете пред колегите си структурата на министерството;
 - Обяснете какви са специфичните функции на всяка агенция и всяка дирекция;
 - Споделете кои са основните стратегии, закони и наредби, които регламентират и подпомагат дейността на министерството.

В ДОКУМЕНТИ

Отговорете на въпроса, като заградите в кръгче две от изброените цели, които смятате за най-важни за българското общество през следващите пет години:

1. Поддържане на реда и сигурността в страната
2. Гарантиране свободата на словото на всички граждани
3. Борба с растящите цени
4. Осигуряване правото на гражданите да влияят върху важни правителствени решения

1. Въпрос от анкетната карта на изследването

„Световните ценности“

Изчислете разпределението на отговорите на студентите в курса, като ги ситуирате в три групи по следния начин:

I група: Комбинация на отговори 1 и 3;

II група: Смесени отговори;

III група: Комбинация на отговори 2 и 4.

Въпросът е един от емпиричните индикатори, които Роналд Ингълхарт използва за измерване на разпространението на материалистични

и постматериалистични ценности сред населението на различни страни. Тази типология на ценностите той обосновава в книгата си „Модернизация и постмодернизация“.

I група е показател за култура, основана на „материалистични ценности“, II група е неопределена, преходна култура, III група е показател за доминирането на „постматериалистични“ ценности.

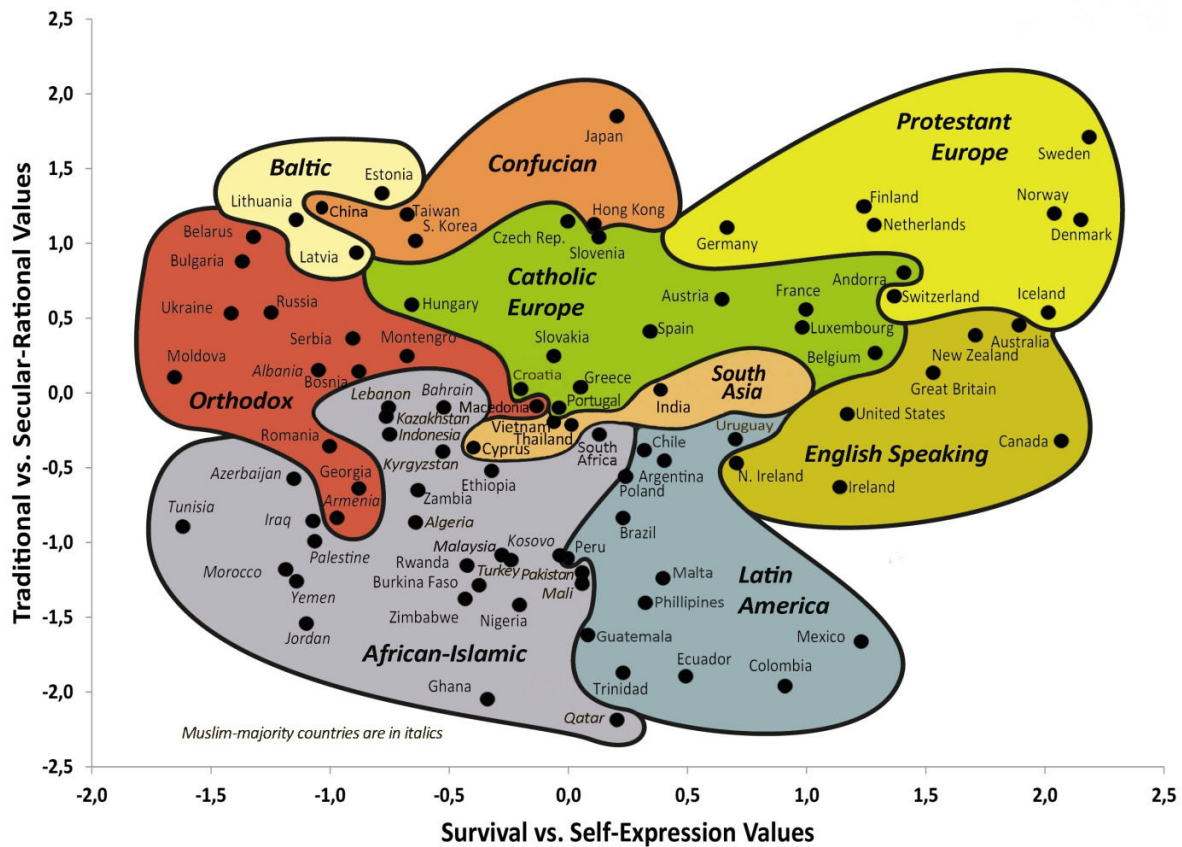
- **Материалистични** са ценностите, свързани с икономическата сигурност и материалната задоволеност;
- **Постматериалистични** са ценностите, свързани със стремежа за себеутвърждаване и пряко участие в обществения живот.

Представената таблица показва съпоставка на разпространението на ценностите по страни:

Таблица 1

страна	ценности	1970	1984	1997
Великобритания	материалистични	36	26	19
	смесени	56	63	57
	постматериалистични	8	11	24
Франция	материалистични	38	27	21
	смесени	51	58	56
	постматериалистични	11	15	23
Германия	материалистични	46	37	23
	смесени	43	47	57
	постматериалистични	11	16	20

Според Ингълхарт постматериалистичните ценности започват да преобладават в обществото, когато то премине определен праг на жизнен стандарт. Разгледайте неговата графика, в която той съпоставя 43 страни по брутен вътрешен продукт на глава от населението (измерен в долари) и субективното усещане за благополучие (самооценка, варираща от 0 до 100).

Фигура 2. Културната карта на света (К. Велцел)

ВСЕОБЩА ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА – ПРЕАМБЮЛ

Като взе предвид, че признаването на достойнството, присъщо на всички членове на човешкия род, на техните равни и неотменими права представлява основа на свободата, справедливостта и мира в света,

Като взе предвид, че пренебрегването и неуважаването на правата на човека доведоха до варварски деяния, които потресоха съвестта на човечеството, и че създаването на един свят, в който хората ще се радват на свобода на словото и убежденията си и ще бъдат свободни от страх и лишения, бе провъзгласено за най-съкровения стремеж на човека,

Като взе предвид, че е необходимо правата на човека да бъдат закриляни от закона така, че човек да не бъде принуждаван да прибегва към бунт срещу тиранията и потисничеството като последен изход,

Като взе предвид, че е необходимо да се насърчава развитието на приятелски отношения между народите,

Като взе предвид, че народите на Обединените нации потвърдиха в Устава своята вяра в основните права на човека, в достойнството и стойността на човешката личност, в равноправието на мъжете и жените, и обявиха своята решимост да насърчават обществения напредък и по-добро жизнено равнище при по-голяма свобода,

Като взе предвид, че държавите членки се задължиха да постигнат в сътрудничество с Организацията на Обединените нации всеобщо уважение и зачитане на правата на човека и неговите основни свободи,

Като взе предвид, че общото разбиране на тези права и свободи е от най-голямо значение за пълното осъществяване на този обет,

ОБЩОТО СЪБРАНИЕ провъзгласява тази

ВСЕОБЩА ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

като обща мярка, към постигането на която трябва да се стремят всички народи и държави, така че всеки човек и всеки орган на обществото, имайки постоянно предвид тази Декларация, да се стремят, чрез просвета и образование, да съдействат за зачитане на тези права и свободи и чрез последователни национални и международни мерки да осигурят тяхното всеобщо и ефективно признаване и спазване, както сред народите и държавите членки на Организацията, така и сред народите от териториите, намиращи се под тяхна юрисдикция.

Член 1

Всички хора се раждат свободни и равни по достойнство и права. Те са надарени с разум и съвест и следва да се отнасят помежду си в дух на братство.

Член 2

Всеки човек има право на всички права и свободи, провъзгласени в тази Декларация, без никакви различия, основани на раса, цвят на кожата, пол, език, религия, политически или други възгледи, национален или социален произход, материално, обществено или друго положение.

Освен това няма да се допускат никакви различия, основани на политическия, правния или международния статут на държавата или територията, към която човек принадлежи, без оглед на това, дали тази страна или територия е независима, под попечителство, несамоуправляваща се или подложена на каквото и да е друго ограничение на суверенитета.

Член 3

Всеки има право на живот, свобода и лична сигурност.

Член 4

Никой не трябва да бъде държан в робство или крепостничество: робството и търговията с роби са забранени във всичките им форми.

Член 5

Никой не трябва да бъде подлаган на изтезания или на жестоко, нечовешко или унизително третиране.

Член 6

Всеки човек, където и да се намира, има право на признаване на неговата правосубектност.

Член 7

Всички хора са равни пред закона и имат право, без каквато и да е дискриминация, на еднаква закрила от закона. Всички хора имат право на еднаква защита срещу каквато и да е дискриминация, нарушаваща тази Декларация, както и срещу всяко подбуждане към дискриминация.

Член 8

Всеки човек има право на ефективно възстановяване на правата си от компетентните национални юрисдикции за действия, нарушаващи негови основни права, признати му от конституцията или закона.

Член 9

Никой не трябва да бъде подлаган на произволен арест, задържане или изгнание.

Член 10

Всеки човек има право, при пълно равенство, на справедливо и публично разглеждане на неговото дело, от независим и безпристрастен съд, за установяване на неговите права и задължения, както и за разглеждане на каквото и да е наказателно обвинение, предявено срещу него.

Член 11

Всеки човек, който е обвинен в престъпление, има право да бъде считан за невинен до доказване на неговата вина, в съответствие със закона, в публичен процес, по време на който са му били осигурени всички необходими гаранции за неговата защита. Никой не трябва да бъде осъден за действие или бездействие, което в момента на извършването му не е съставлявало престъпление по националното или международното право. Не може, също така, да бъде налагано наказание по-тежко от онова, което е било предвидено за съответното престъпление по времето, когато това престъпление е било извършено.

Член 12

Никой не трябва да бъде подлаган на произволна намеса в личния му живот, семейството, жилището и кореспонденцията, нито на посегателства върху неговата чест и добро име. Всеки човек има право на закрила от закона срещу подобна намеса или посегателства.

Член 13

Всеки човек има право свободно да се придвижва и да избира своето местожителство в пределите на всяка държава.

Всеки човек има право да напусне всяка страна, включително и своята, и да се връща в страната си.

Член 14

Всеки човек има право да търси и да получи убежище в други страни, когато е преследван.

Това право не може да бъде ползвано, когато действителното основание за преследване е неполитическо престъпление или деяние, което противоречи на целите и принципите на Организацията на Обединените нации.

Член 15

Всеки човек има право на гражданство.

Никой не може да бъде произволно лишен от своето гражданство, нито да му бъде отказано правото да смени гражданството си.

Член 16

Мъжете и жените, навършили пълнолетие, без каквито и да са ограничения, основани на раса, националност или религия, имат право да сключат брак и да образуват семейство. Те се ползват с равни права при сключване на брака, по време на брака и при неговото разтрогване.

Бракът трябва да се сключва само с доброволното и пълно съгласие на бъдещите съпрузи.

Семейството е естествена и основна клетка на обществото и има право на закрила от обществото и от държавата.

Член 17

Всеки човек има право на собственост, индивидуално или съвместно с други лица.

Никой не трябва да бъде произволно лишен от своята собственост.

Член 18

Всеки човек има право на свобода на мисълта, съвестта и религията; това право включва правото да смени религията или убежденията си, както и свободата да изповядва религията или убежденията си, индивидуално или колективно, публично или частно, чрез обучение, обреди, богослужение и ритуали.

Член 19

Всеки човек има право на свобода на убеждение и на изразяването му; тази свобода включва правото безпрепятствено да се придържа към своите убеждения, както и правото да търси, да получава и да разпространява информация и идеи чрез всички средства и без оглед на държавните граници.

Член 20

Всеки човек има право на свобода на мирни събрания и сдружения.

Никой не трябва да бъде принуждаван да участва в дадено сдружение.

Член 21

Всеки човек има право да участва в управлението на своята държава пряко или чрез свободно избрани представители.

Всеки човек има право на достъп, при равни условия, до обществените и държавни служби на своята страна.

Волята на народа трябва да бъде основата на властта на правителството. Тази воля трябва да се изразява чрез периодични и действителни избори, при всеобщо, равно и тайно гласуване или чрез равностойна процедура, осигуряваща свобода на гласуването.

Член 22

Всеки човек, като член на обществото, има право на социална сигурност и на осъществяване – чрез национални усилия и международно сътрудничество и в съответствие с устройството и ресурсите на съответната държава – на икономическите, социалните и културни права, необходими за неговото достойнство и за свободното развитие на неговата личност.

Член 23

Всеки човек има право на труд, на свободен избор на работа, на справедливи и благоприятни условия на труда, както и на закрила срещу безработица.

Всеки човек, без каквато и да е дискриминация, има право на равно възнаграждение за равен труд.

Всеки човек, който се труди, има право на справедливо и задоволително възнаграждение, което да осигури на него и неговото семейство съществуване, съответстващо на човешкото достойнство и допълнено, ако това е необходимо, с други средства за социална защита.

Всеки човек има право да учредява и да членува в професионални съюзи за защита на своите интереси.

Член 24

Всеки човек има право на почивка и отдиш, включително на разумно ограничаване на работното време и на периодичен платен отпуск.

Член 25

Всеки човек има право на жизнено равнище, включително прехрана, облекло, жилище, медицинско обслужване и необходимите социални грижи, което е необходимо за поддържане на неговото и на семейството му здраве и благосъстояние. Той има право на осигуряване в случай на безработица, болест, инвалидност, овдовяване, старост или други случаи на лишаване от средства за съществуване по независещи от него причини.

Майките и децата се ползват с особени грижи и подпомагане. Всички деца, родени в брака или извън брака, се ползват с еднаква социална защита.

Член 26

Всеки човек има право на образование. Образованието трябва да бъде безплатно, поне що се отнася до началното и основното образование. Началното образование трябва да бъде задължително. Техническото и професионалното образование трябва да бъдат общодостъпни, а висшето образование трябва да бъде еднакво достъпно за всички на основата на техните способности.

Образованието трябва да бъде насочено към цялостно развитие на човешката личност и засилване на уважението към правата на човека и основните свободи. То трябва да съдейства за разбирателството, търпимостта и приятелството между всички народи, расови или религиозни групи, както и за осъществяване дейността на Организацията на Обединените нации за поддържане на мира.

Родителите имат право, с приоритет, да избират вида образование, което да получат техните деца.

Член 27

Всеки човек има право свободно да участва в културния живот на обществото, да се наслаждава на изкуствата, да участва в научния напредък и да се ползва от неговите достижения.

Всеки човек има право на закрила на моралните и материалните си интереси, които са резултат от каквото и да е научно, литературно или художествено произведение, на което той е автор.

Член 28

Всеки човек има право на социален и международен ред, при който правата и свободите, провъзгласени в тази декларация, могат да бъдат напълно осъществени.

Член 29

Всеки човек има задължения към обществото, в което единствено е възможно свободното и цялостно развитие на неговата личност.

Всеки човек, при упражняването на своите права и свободи, е подчинен само на такива ограничения, установени със закон, изключително с цел да се осигури необходимото признаване и зачитане правата и свободите на другите и за удовлетворяване на справедливите изисквания на морала, обществения ред и общото благоденствие в едно демократично общество.

Тези права и свободи при никакви обстоятелства не могат да бъдат упражнявани в противоречие с целите и принципите на Организацията на Обединените нации.

Член 30

Нищо в тази Декларация не може да бъде тълкувано като предоставящо право на дадена държава, група или лице да се занимават с каквато и да е дейност или да извършват действия, насочени към унищожаване на правата и свободите, провъзгласени в нея.

Г ЛИТЕРАТУРА ЗА ПОДГОТОВКА

Видео на речта на Мат Деймънд по повод 60 години от излизането на книгата на Т. Маршъл *Гражданство и социална класа* може да се види на адрес: http://videoarchive.asanet.org/presentations/8_14_2010.html

Министерство на труда и социалната политика

<http://www.mlsp.government.bg/index.php>

Фондация „Конрад Аденауер“ – *Предизвикателства пред социалната политика в България. Визия за дясна социална политика*,
http://www.kas.de/wf/doc/kas_13447-1442-1-30.pdf?140718164039.

Inglehart, R. 1997. *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies*. Princeton University Press, pp. 108 – 130.

Marshall, T. H. 1950. *Citizenship and Social Class*. In: Marshall T. H., T. Bottomore. 1992. *Citizenship and Social Class*. London et altera: Pluto Press, pp. 8 – 17.

Welzel, C. Cultural map of the world, at

<http://www.worldvaluessurvey.org/WVSContents.jsp>.

A ОСНОВНИ ПРОБЛЕМИ

- 1. Многообразие на националните политики за гарантиране социалните права на гражданите**
- 2. Методи и индикатори за сравнителния анализ на социалната политика**
- 3. Понятието режим на социална политика**
- 4. Класическата типология на режимите на социална политика – Г. Еспинг-Андерсън**
- 5. Развитие на концепцията и добавяне на нови типове**
- 6. Съпоставка на режимите на социална политика**

1. Многообразие на националните политики за гарантиране социалните права на гражданите

Дори и най-общото сравнение на системите за пенсионно осигуряване, предоставяне на родителски отпуски, социално подпомагане или на разходите за пазара на труда демонстрира, че стратегиите за гарантиране на социалните права на гражданите в различните страни се различават съществено. Колкото по-детайлно е сравнението, толкова повече национални специфики се открояват. Как можем да обхванем това многообразие в обзрими модели на социална защита на обществото и неговите граждани? Отговор на този въпрос дават опитите за систематизиране на социалнополитическите решения по няколко основни показатели и на тази основа за типологизация на подходите.

2. Методи и индикатори за сравнителния анализ на социалната политика

Сравнителният анализ на социалната политика може да се осъществи на различни нива на обобщение:

- Макрониво – национални модели, като анализът се основава на макротеоории, напр. системна теория или структурен функционализъм;

- Мезониво – регионални специфики, при които анализът почива на мезотеории (напр. теория за бюрокрацията) или на специфики в отделните области на социалната политика (политика по заетостта, политика за половото равенство);
- Микрониво – изследване на случаи, основани на „плътни описания“ (thick descriptions).

Социологическото сравнение на социалната политика изисква подходът при анализа да отчита не само процеса на формиране и приложение на социалнополитическите решения, но и съпоставката на културните традиции и доминантните политически идеологии, както и икономическите ресурси и икономическите институции в съответната страна, регион или организация.

3. Понятието режим на социална политика

Широко приета (и често критикувана) е концепцията на Госта Еспинг-Андерсън за режимите на социална политика.

Качествено различни комбинации на социални права и социално неравенство, в резултат на различно съотношение между услугите, предоставяни от държавата, пазара и семейството. Режимите включват институционални мерки, правила и подразбиращи се вярвания, които ръководят и оформят текущите социалнополитически решения, разходи, дефиниции на социалните проблеми и даже структурата на търсенето и предлагането за гражданите и потребителите на социални блага.

Г. Еспинг-Андерсън. 1990.
„Три типа държави на всеобщо благоденствие“.

Според него основни фактори за съпоставката между многообразните структури и ценности на социалната политика в различните страни са различните социални отговорности, с които се натоварват трите основни институции, гарантиращи благополучието на членовете във всяко общество – **държавата, пазарът и семейството**.

Не само размерът на социалните разходи в едно общество, но и начинът, по който те се разпределят между трите институции, обуславят стратегията за постигане на благополучие на гражданите. На свой ред това разпределение зависи от доминиращите ценности в обществото и

начините, по които те се превръщат в социални програми и мерки за въздействие и регулация.

Във всеки режим съществуват типични за него социална стратификация и степен на декомодификация на социалните права – двете основни характеристики, по които следва да се осъществява сравнението между режимите:

- **Социалната стратификация** е свързана със социално обусловените неравенства между хората, които определят различния достъп до социалните блага;
- **Декомодификацията** е процес на намаляване значението на стоките и пазарните механизми при предоставянето на социални услуги и нарастване на значението на достъпа по принципа на гражданството.

4. Класическата типология на режимите на социална политика – Г. Еспинг-Андерсън

Според Еспинг-Андерсън съществуват три основни режима:

- *Социалнодемократичният режим* (наричан още „универсалистки“) се характеризира с най-висока степен на декомодификация и социалната стратификация е променена значително от първоначалния (създаден от пазара) етап към универсален модел на гражданство, при който социалните права се разпростират върху всички граждани. Държавата е водещата институция в системата за социална сигурност, докато функциите на семейството за социална защита са сведени до минимум и целта е максимално увеличаване на капацитета за индивидуална независимост. Трудовият пазар подлежи на частична регулация относно наемането и освобождаването на работната сила и заплащането, а социалната политика стимулира максималната заетост чрез активни мерки. Държавното подпомагане е насочено директно към нуждаещите се индивиди, като децата, младежите, възрастните и болните, и по този начин дава възможност на жените да избират между домакинството и платената работа, а на младите – възможност за ранно отделяне от родителите и създаване на самостоятелно домакинство. Последица от това е високата степен на заетост на жените на трудовия пазар. В универсалисткия режим правото на труд и правото на гарантиран доход имат еднакъв статус и така се създава универсална солидарност в полза

на социалната държава, чиито услуги ползват всички. Към този модел на социална политика Еспинг-Андерсън отнася скандинавски страни като Швеция, Дания и Норвегия.

- *Корпоратисткият режим* е основан на по-ниска степен на декомодификация на социалните права и е насочен към запазване на статусните различия. Този режим дори създава допълнителна стратификация с това, че социалните права произтичат от статуса и класата. В тази група ролята на държавата е по-малка, докато семейството има значително повече отговорности по социалната защита на своите членове. Ролята на пазара за осигуряване на благополучие е ограничена, макар и по-голяма от тази в социалнодемократичния режим. Размерът и формата на гарантиране социалните права на гражданите зависят от дълготрайната заетост на индивида. Пазарът на труда е силно сегментиран, като най-защитени са хората в трудоспособна възраст, работещи на пълно работно време и с постоянни договори. Включването в пазара на труда за първи път (за младежите) е трудно, а излизането на възрастните се стимулира с различни схеми за ранно пенсиониране, което намалява цялостната заетост и води до увеличаване на разходите за пенсии. Важна институция тук се явява църквата, на свой ред подкрепяща традиционния модел на семейството. Семейните услуги, като гледане на деца в обществени заведения, са неразвити, а семейните надбавки поощряват майчинството. Зависимите членове на семейството, като жените домакини, децата и болните получават своите социални права не директно, а чрез мъжа – глава на семейството, който носи главния доход в домакинството. Малката подкрепа за работещите майки означава, че заетостта на жените е ниска и в резултат бедността е висока, особено сред самотните майки. Корпоратисткият режим се нарича и континентален, тъй като пример за подобен тип социални държави са континентални страни, като Австрия, Франция и Германия.

- *Либералният режим* се характеризира с най-малка степен на декомодификация и най-голямо социално неравенство, основано на два типа стратификация: пазарноопределена йерархия в достъпа до стоки и услуги и равенство в бедността с минимална социална защита. При този режим пазарът е водещата институция при предоставянето на социални услуги и грижи, следван от семейството, докато държавата играе значително по-малка роля в разпределението на ресурсите и регулирането на достъпа до социални услуги и стоки. От своя страна дър-

жавата стимулира пазара както пасивно, притискайки подпомаганите от нея да намерят свои източници на доход и да се върнат бързо на пазара на труда, така и активно, като частично субсидира частни схеми за социално осигуряване. Държавата се грижи само за най-нуждаещите се, а помощите са силно ограничени и тяхното получаване е свързано със стриктни правила, често и със стигма, тъй като в либералната трудова етика основна ценност е всеки да се грижи сам за себе си и своето семейство. Като резултат бедността остава висока, и особено при най-уязвимите групи (като самотните майки например). Този режим е определян и като англосаксонски, тъй като типични примери за страни с либерален режим на социална политика са САЩ, Канада и Австралия, а от европейските страни – Великобритания и Ирландия.

Към концепцията на Еспинг-Андерсън са отправяни множество критики:

- Абстрактен характер на индикаторите с тенденция към генерализация и пренебрегване на различията;
- Липса на достатъчно сравними данни по отделните индикатори за социалните политики на отделните страни;
- Географска ограниченост – предимно европейски фокус;
- Статичност на типологията, докато днес под въздействие на глобализацията и на европейската интеграция произтичат множество изменения.

5. Развитие на концепцията и добавяне на нови типове

Развитието на концепцията за режимите на социална политика е свързано с прецизиране на изследваните индикатори, включването на нови страни в съпоставката и с добавянето на нови типове към класификацията на Еспинг-Андерсън. Много от предизвикателствата пред концепцията в съвременните условия са генерирани от промените в системите за гарантиране на социалните права в отделните страни под влияние на процеси като глобализацията и европейската интеграция.

Най-често в международните сравнителни изследвания се приема съществуването на поне още два типа режима на социална политика:

- **Субзащитен** – режим със значително социално неравенство и ниска степен на декомодификация: с водеща роля на семейството при социалната защита на хората при силно ограничена роля на

държавата, висок дял на неформалния пазар на труда и продължителна зависимост на младите от родителското семейство;

- **Постсоциалистически** – режим, който се характеризира с преход от силна централизация на социалните ресурси и водеща роля на държавата при гарантирана заетост на населението към нарастващо значение на пазарните механизми и прехвърляне на отговорностите към семейството. В резултат на свиването на държавната намеса се извършва разширяване на неформалността в социалните отношения при значима намеса на корупционни практики.

6. Съпоставка на петте режима на социална политика

В Таблица 1. приемаме обособяването на пет „идеални типа“ за организиране на социалната защита на гражданите и ги сравняваме по доминиращите ценности, обуславящи съответния модел, и ролята на трите основни институции за предоставяне на социални права и услуги.

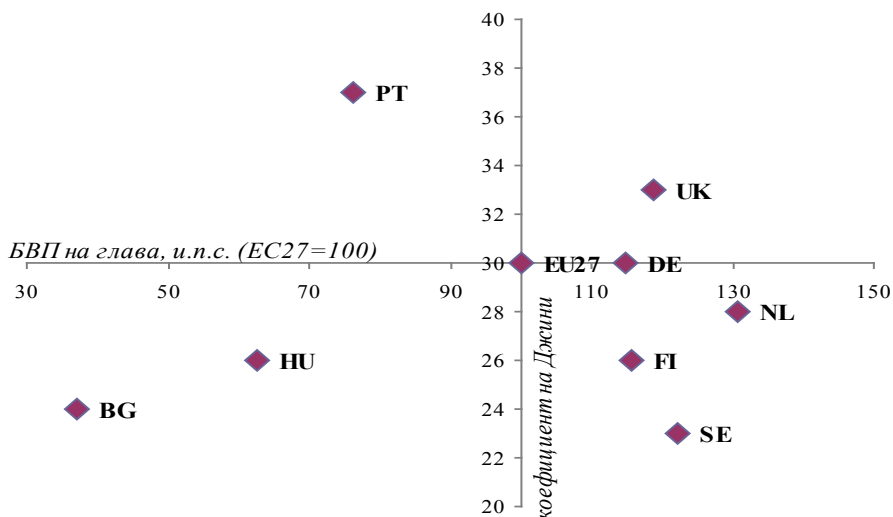
Таблица 1. Съпоставка на петте режима на социална политика

Режим	Основни ценности	Роля на държавата	Роля на пазара	Роля на семейството
Либерален	индивидуална отговорност, трудова етика, „Който не работи, не трябва да яде“	минимална	водеща	средно голяма (поощрява ранната автономност на младото поколение)
Корпоратистки	консерватизъм, религията и семейството са основни ценности	посредническа	голяма, но при посредничеството на държавата	водеща, поощрява традиционния тип семейство
Социално-демократичен	равен достъп до социални услуги, социална солидарност	водеща	малка, регулирана от държавата	поощрява индивидуалната независимост на членовете на семейството
Субзащитен	семееност, фамилистичен режим, междупоколенческа солидарност	минимална	голяма	водеща, силна зависимост на младото поколение от родителите
Постсоциалистически	противоречиви елементи и сменящи се тенденции	намаляваща	нарастваща	нарастваща

Б РАБОТНИ ЗАДАЧИ

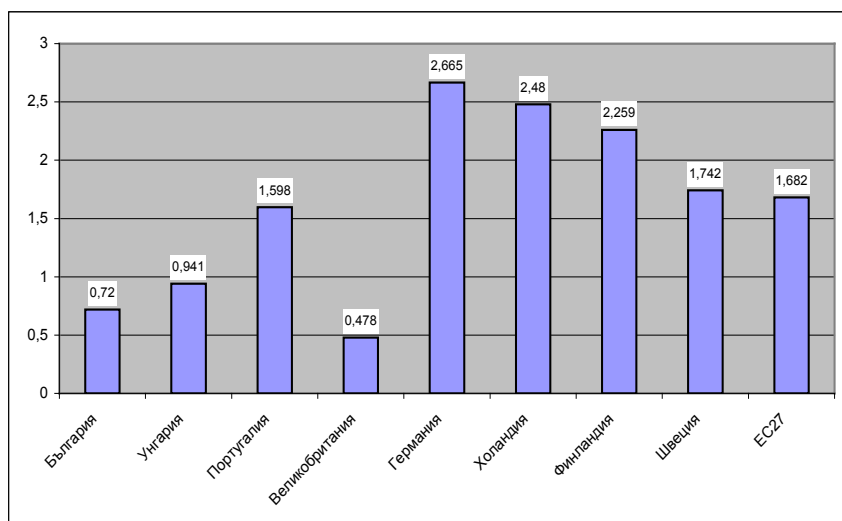
1. Конспектирайте статията на Еспинг-Андерсън и Майлс за режимите на социалната политика. Кои индикатори включват в своя анализ? Как се отразяват държавните разходи за социална защита върху доходното неравенство и намаляването на бедността в страните с различен режим на социална политика?
2. Прочетете текста на Коцева и Димитрова за теорията на Еспинг-Андерсън. На какви аргументи се основава тяхната критика?
3. Прочетете статията на Георги Фотев *Преоценка на ценностите в българското общество*. Кои са аргументите на автора за тезата за дефицита на социални ценности в съвременното българско общество?
4. Анализирайте данните показани на Фигура 1. На кои критерии се основава сравнението в нея? Какви модели на тяхното съчетаване демонстрират включените страни?
5. Разгледайте данните, поместени във Фигура 2. Какви групи страни се очертават по дял на разходите за политика на пазара на труда в БВП? Доколко различията в разходите за политика на пазара на труда съответстват на типологията на режимите за социална политика?
6. Анализирайте и данните от Фигура 3. Какви различия в удовлетвореността от живота на хората се очертават между страните в зависимост от различията между доходните групи във всяка от тях?
7. Сравнете данните във Фигури 4 и 5. Смятате ли, че времето, отделено за платена работа и за неплатени дейности в домакинството също може да оказва влияние върху степента на удовлетвореност от живота на хората?
8. Съпоставете данните за удовлетвореността, щастието и отчуждението, представени във Фигури 6, 7 и 8 за отделните страни. Защо според Вас България има такъв висок дял на отчуждението между хората?
9. Опитайте се да характеризирате социалната политика в арабските страни по основните показатели в типологията на режимите от Еспинг-Андерсън. Потърсете данни от Световната банка – <http://data.worldbank.org/topic/social-development>. Как можем да отчетем специфичната роля на ислямските общности и на военните при предоставянето на социални услуги и стоки за гражданите?

В ДОКУМЕНТИ

Фигура 1. Многообразие на СП. Национални различия в жизненото равнище и доходното неравенство

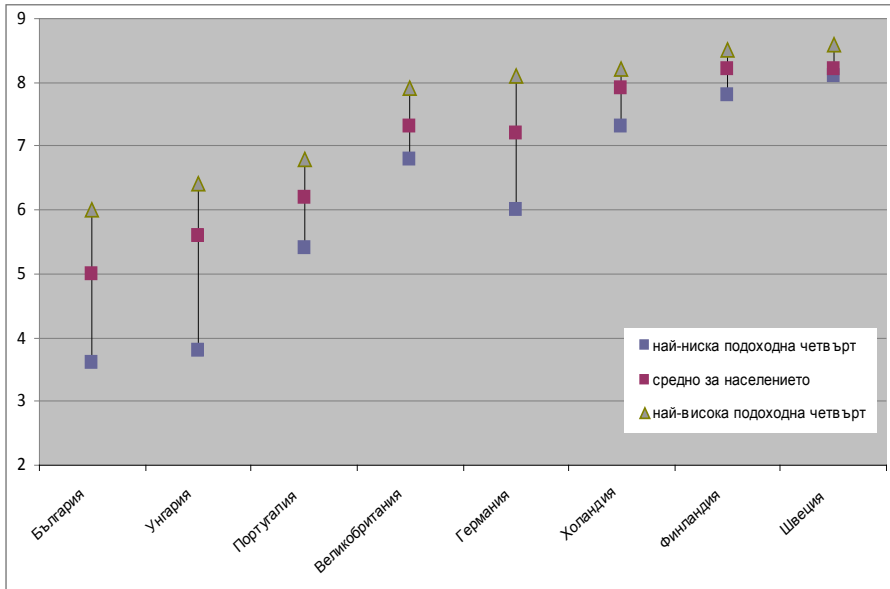
Източник: Ковачева, С. Баланс между работа и семейство, 2010, София: Изток-Запад

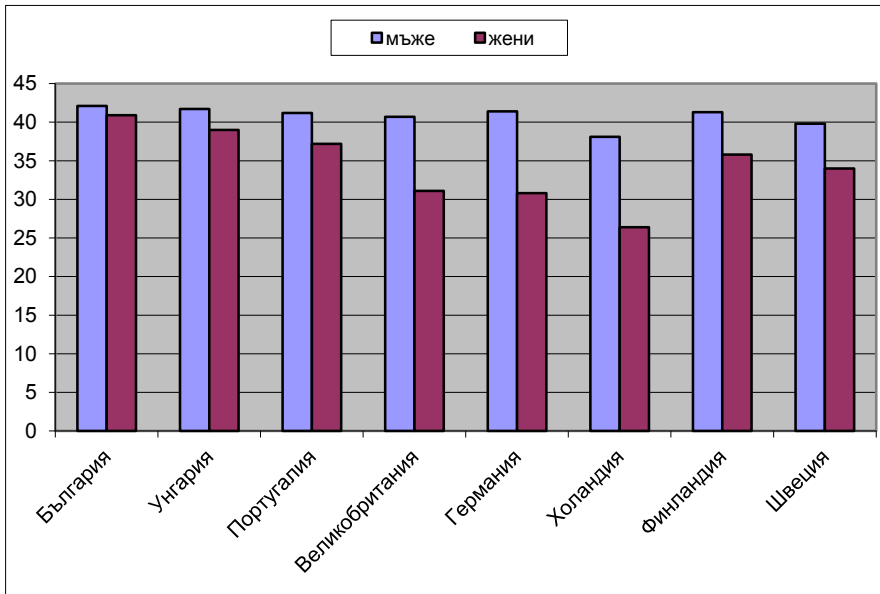
Фигура 2. Разходи на пазара на труд като % от БВП

Източник: Eurostat. Public expenditure on labour market policies

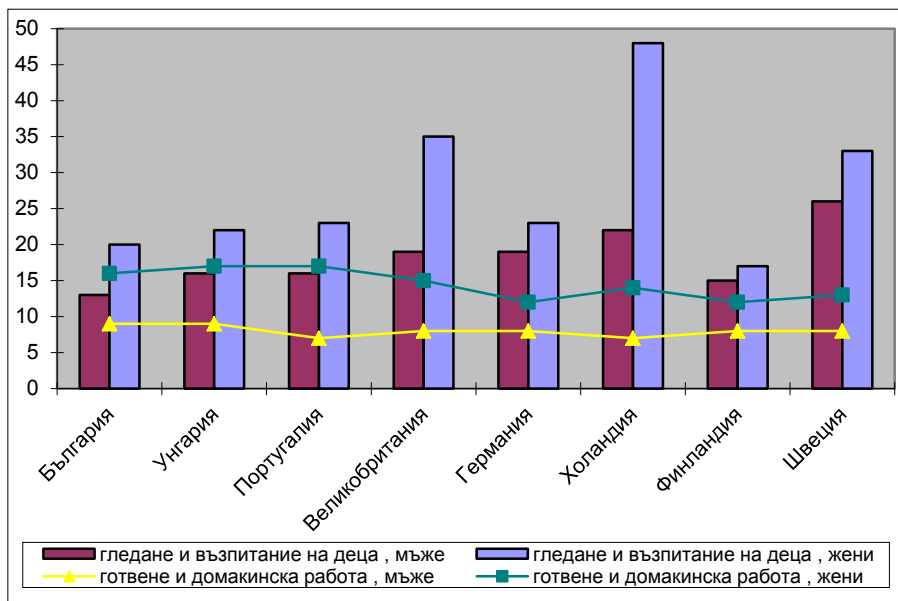
(<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00076&plugin=1>)

Фигура 3. Удовлетвореност от живота по страни и доходни групи
 Източник: European Quality of Life Survey

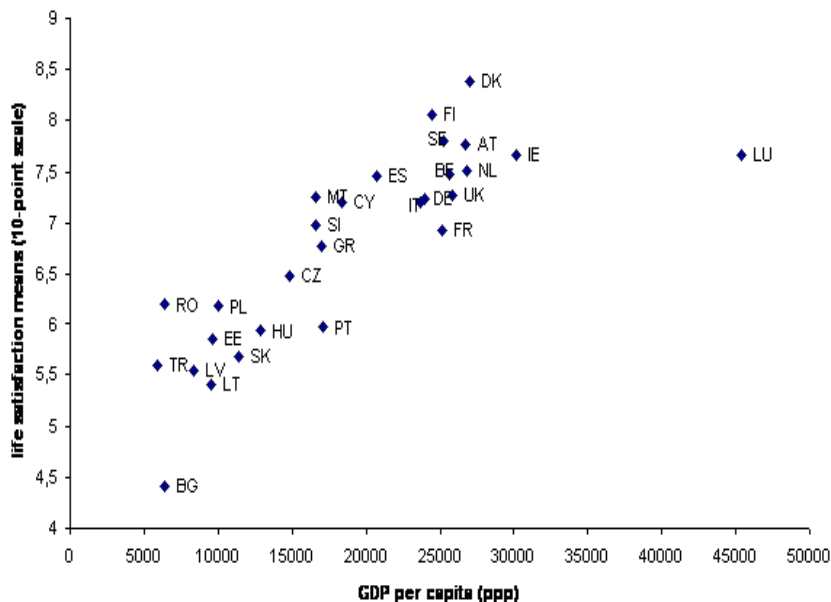

Фигура 4. Отработени часове на седмица по пол и страни
 Източник: EQLS 2007.

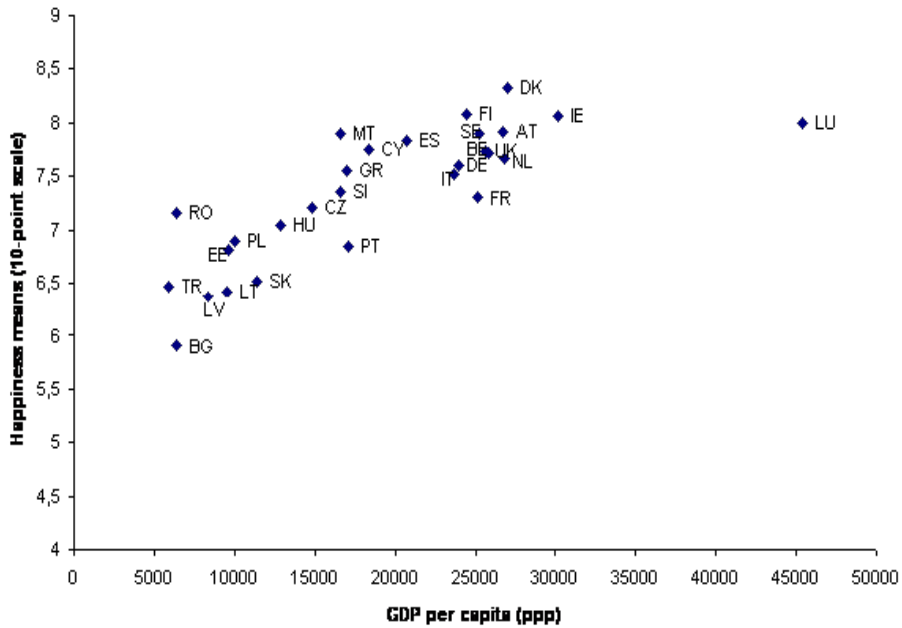
Фигура 5. Часове на седмица, извършвани от заетите с платена работа, за някои основни неплатени семейни дейности по пол и страна.

Източник: EQLS 2007.

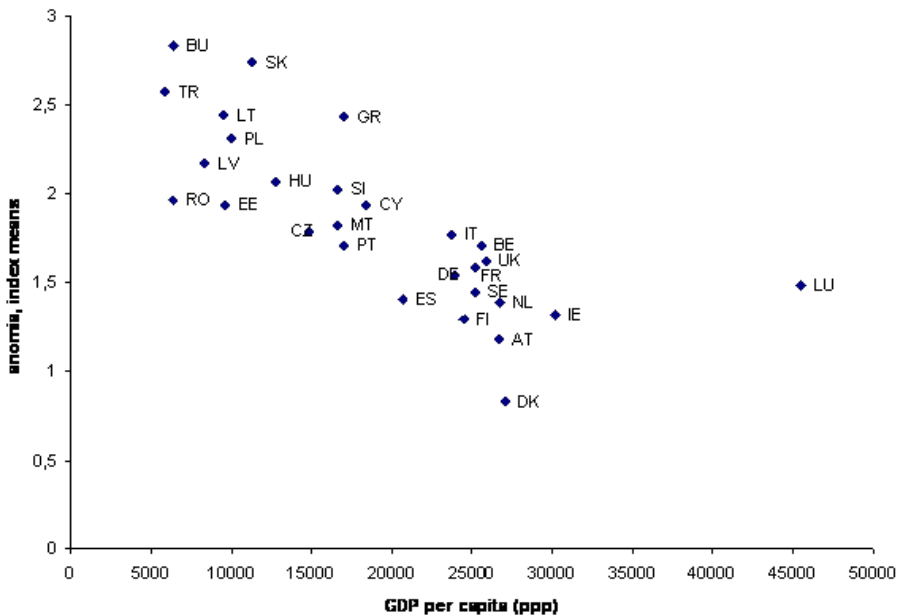

Фигура 6. Удовлетвореност от живота и БВП по страни

Източник: Böhnke, 2004

Фигура 7. Щастие и БВП по страни

Фигура 8. Отчуждение и БВП по страни.

Източник: Vöhnke, 2004

Г ЛИТЕРАТУРА ЗА ПОДГОТОВКА

- Коцева, Т., Е. Димитрова. 2014. *Държава на благоденствието – същност, модели, насоки на семейни политики*. В: Коцева, Т., Е. Димитрова. *Визии за демографския проблем в България след 1990 г. Пронатализъм и социална политика*. С.: Акад. изд. „Проф. Марин Дринов“, с. 15 – 27.
- Фотев, Г. 2009. *Преоценка на ценностите в българското общество*. В: Фотев, Г. (ред.) *Европейските ценности в днешното българско общество*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, с. 11 – 30.
- Böhnke, P. 2004. *Perceptions of social integration and exclusion in an enlarged Europe*. Luxembourg: Office for Official Publications for the European Communities.
- Esping-Andersen, G. 2013. *Three worlds of welfare capitalism*. In: Pierson, F. Castles, I. Naumann. *The Welfare State Reader*. 2 ed. Cambridge: Polity Press, pp.136 – 150.
- Esping-Andersen, G., J. Myles. *The Welfare State and Redistribution*, posted at http://dcpis.upf.edu/~gosta-esping-andersen/materials/welfare_state.pdf, accessed on 18.07.2014.

A ОСНОВНИ ПРОБЛЕМИ

- 1. Особенности на системите за социална защита в Източна Европа преди Втората световна война**
- 2. Социалната политика при еднопартийните режими в източноевропейските страни**
- 3. Реформирането на системите за социална политика след 1989 година и подготовката на страните от Централна и Източна Европа за присъединяването им към Европейския съюз**
- 4. Тенденции на развитие в „постсоциалистическия режим“**

**1. Особенности на системите за социална защита
в Източна Европа преди Втората световна война**

Формирането на социалната политика (като държавна линия) в региона относително закъснява поради късното създаване на независими национални държави в резултат на разпадането на големите империи в края на XIX в. Това определя и специфичните черти на техния модел за социална защита:

- Едновременно развитие на националната държава и на социалната държава;
- Развитие на мрежи от частни осигурителни схеми и благотворителни организации;
- Голям дял на сиропиталищата в резултат на обществената нужда след множеството войни в региона.

**2. Социалната политика при еднопартийните режими в
източноевропейските страни**

- Втората половина на 40-те г. до 50-те години – обявяване на край на социалната политика като буржоазна филантропия, линия на компенсиране на тези, които са били непривилегировани при предишния режим, изчезване на бедните и социално слабите при диктатурата на пролетариата и общонародната собственост;

- От 60-те години нататък – социалната политика се обявява за основа на политиката на режима във всички области (икономическа, образователна, културна), насочена към ликвидиране на класовите различия и установяване на социална еднородност.

В действителност зад идеологическите обосновки комунистическите режими създадоха нов тип система за социална защита със следните характеристики:

- Прекомерна централизация на производството и контрола върху основните стоки и услуги;
- Основни механизми на социална защита стават контролът върху цените и държавни субсидии за губещите предприятия;
- Безплатен достъп до множество услуги (образование, здравеопазване, почивно дело) при минимален стандарт за всички;
- Поддържане на пълна заетост – право и задължение за труд.

Съпоставяйки системата за социална защита в условията на централно плановата икономическа система с познатите режими на социална политика, можем да открием следните елементи в нея:

- ▶ **Универсален принцип**, който гарантира равен достъп на всички до социални права, като държавата има главна роля при производството и разпределението на стоки и услуги.
- ▶ **Ведомствен принцип** – предприятието е важен източник на социални услуги, които се предоставят в зависимост от статуса и приноса на заетите.
- ▶ **Привилегирован достъп** до дефицитни стоки и услуги по принципа на „втората мрежа“ – партийната и държавна номенклатура като привилегирован слой, от който низходящо се обменят статуси и услуги.
- ▶ **Пазарен принцип** – силно ограничен, но съществуващ в различни степени в различните страни, начин на достъп до социални услуги срещу принос на пазара.

3. Реформирането на системите за социална политика след 1989 година и подготовката на страните от Централна и Източна Европа за присъединяването им към Европейския съюз

„Нежните революции“ от 1989 – 1992 в региона издигнаха искането за „социализъм с човешко лице“, което до голяма степен означаваше

нова по-справедлива и ефективна политика за благополучие на гражданите. Реформирането на системите за социална защита в условията на социална трансформация обаче беше затруднено от поне две основни противоречия:

- Намаляващи финансови ресурси на държавата и нарастващ брой на хората, нуждаещи се от държавна подкрепа;
- Доминантна антидържавна идеология на новите елити и масови високи очаквания на населението към държавата като източник на повече и по-висококачествени социални услуги (здравеопазване, образование, защита на доходите и заетостта).

Макар и „преходът“ да е разбиран преди всичко като установяване на многопартийност и пазарна икономика, системата на социалната политика също е подложена на изменение под натиска на икономическите и политическите промени и протестните движения на различни групи от населението.

Характер на реформите в социалната сфера:

- Юридически;
- Фискални;
- Институционални;
- Функционални.

Важен фактор за тласък на реформите в региона е стремежът за членство в Европейския съюз. Бялата книга за подготовката на асоциираните страни от Централна и Източна Европа за интегрирането им във вътрешния пазар на ЕС определя необходимостта от промени в четири основни области, свързани с реформите в областта на социалната политика:

- Равни възможности за мъжете и жените;
- Координиране на схемите за социално осигуряване;
- Безопасни и здравословни условия на труд;
- Трудово право.

След приемането на България за член на Европейския съюз през 2007 г. е приета Националната стратегическа референтна рамка 2007 – 2013 г., която съдържа 7 оперативни програми. От 2014 г. страната ни се включва в разработването и приложението на още 7 оперативни програми:

- Транспорт;
- Околна среда;
- Регионално развитие;

- Конкурентоспособност;
- Техническа помощ;
- Развитие на човешките ресурси;
- Административен капацитет.

4. Тенденции на развитие в „постсоциалистическия режим“

Подобни програми се реализират и в другите страни членки на Европейския съюз. Днес източноевропейските страни все още се разглеждат като група с общи характеристики на социалната политика, преди всичко заради общата изходна точка от сливането на социалната политика с икономическата политика на еднопартийните режими. На практика в социалната политика на всяка една от тези страни се съдържат общи елементи, но в различно съотношение и тенденция на развитие. Анализът на променящите се системи за социална защита в страните от региона откроява следните елементи:

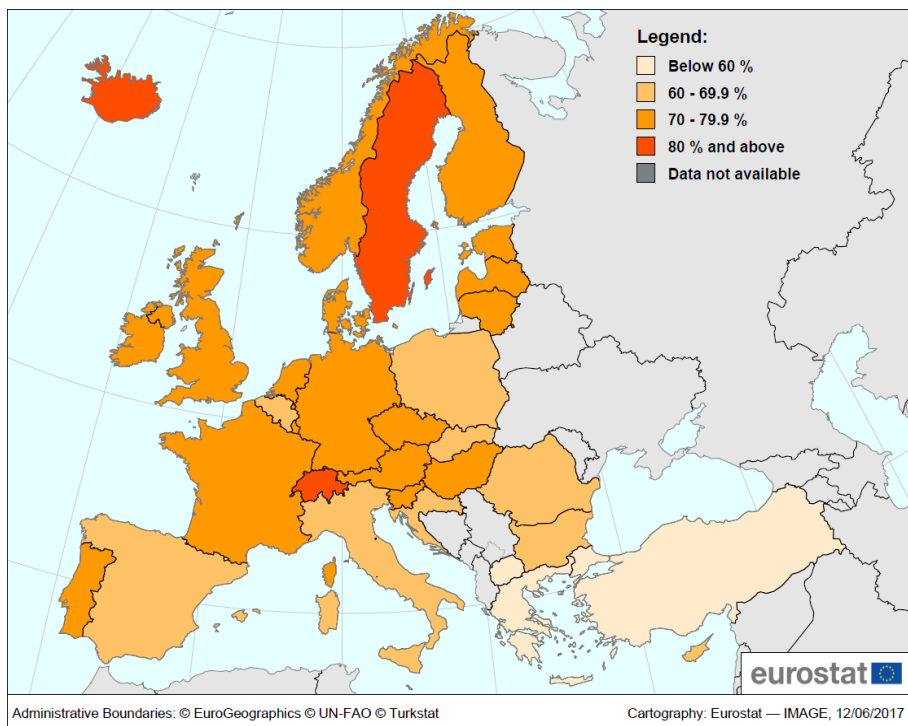
- **Либерални елементи** – минималистична подкрепа при доказана нужда и акцент върху ролята на пазара;
- **Корпоратистки елементи** – достъп до социални услуги в зависимост от статуса в организацията;
- **Социалнодемократични елементи** – принцип на универсален достъп и основни социални права;
- **Субзащитни елементи** – акцент върху ролята на семейството.
- Икономическата криза, започнала в 2008 година, и най-вече различните пътища за излизане от нея, ускоряват различията между страните от региона и поставят въпроса дали те ще създадат нов режим или ще се ориентират към един от вече съществуващите в старите страни членки на съюза.

Б РАБОТНИ ЗАДАЧИ

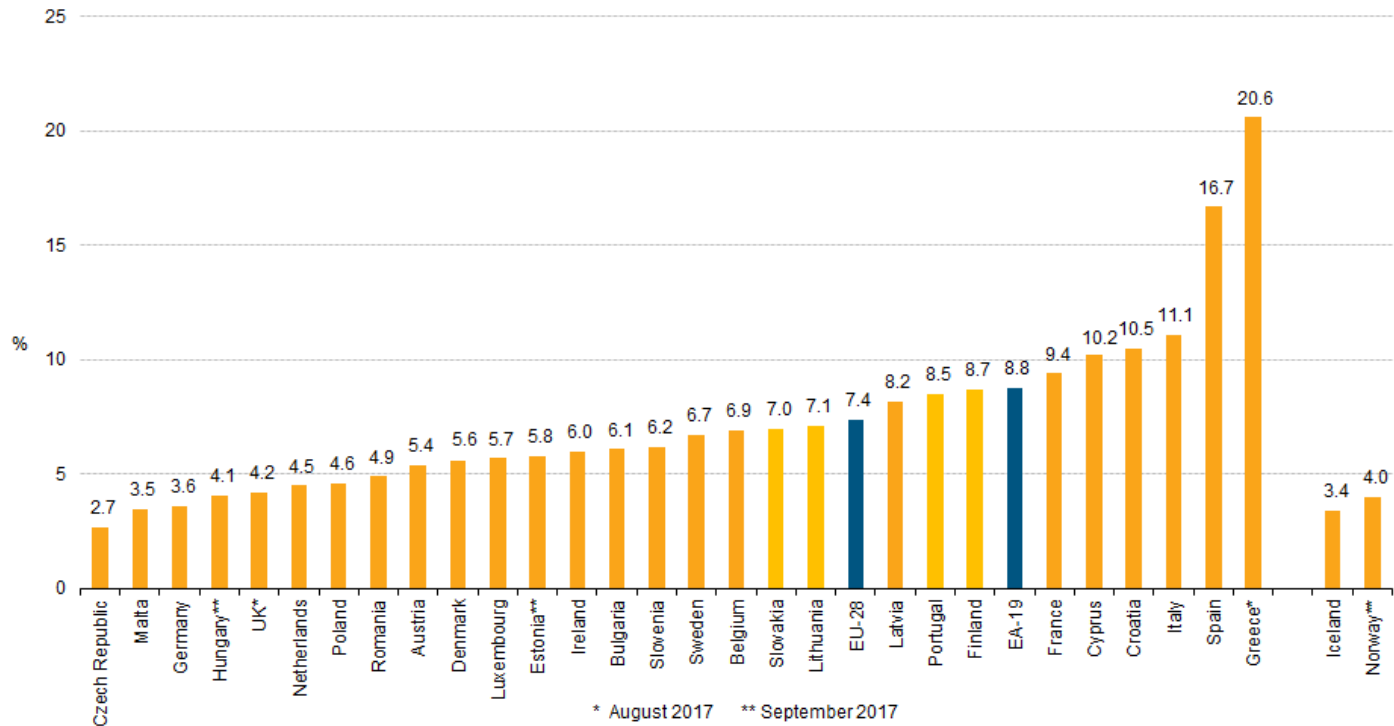
1. Прочетете текста: Можни, И. 2003. *Защо така лесно*. София: Изток-Запад, II глава *Как така – толкова гладко*, с. 62 – 84. Отговорете на въпросите: На какъв принцип се осъществява разпределението на стоки и блага по време на социализма в страните от Източна Европа? Как теорията на Пиер Бурдийо ни помага да разберем логиката на социалистическото общество?

2. Анализирайте текста на Петков, К. и А. Владиков. 2011. *Социалната политика през прехода в България (1989 – 2010)*. В: Канева, Л., М. Мизов, Е. Канделаров (ред.) *Изследвания по история на социализма в България*. София: Фондация Фридрих Еберт, с. 377 – 416. Дискутирайте с колегите си на семинарно занятие следните въпроси: Какви са следствията от установения социален модел в България по време на прехода? По какъв начин промените в България след 1989 г. се отразяват върху доходите на населението?
3. Запознайте се с текстовете на Жужа Ферге и Мартин Потучек и подчертайте общите и специфични подходи в реформирането на социалната политика в условията на прехода в двете страни. Съгласни ли сте с тезата за индивидуализация на социалното в прехода в Източна Европа? По какво си приличат и по какво се различават подходите при решаване на социалните проблеми в двете централноевропейски страни и България?
4. Изгледайте филма „Сбогом Ленин“ и напишете социологическа рецензия на филма. Как филмът отразява своя социален контекст? Как и защо тези социални условия се различават от социалните условия в друго време и друго място? Как филмът изкривява социалната реалност? Какви стереотипи се възпроизвеждат, какви идеологии се внушават? До каква степен филмът хвърля светлина върху общочовешки проблеми и ценности? Може ли да се извлекат общи социални проблеми зад личните истории, разказани във филма? До каква степен филмът свързва биография и история, социална структура и индивидуална активност?
5. Запознайте се с Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси 2014 – 2020“. Раздел 2. с. 46 – 217 (http://ophrd.government.bg/view_doc.php/6946). Изгответе план-конспект на приоритетните оси и специфичните цели към всяка от тях.
6. Анализирайте данните, представени в таблици и фигури от Евростат – <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>. Как се съпоставя нашата страна в областта на социалната защита на заетостта спрямо останалите европейски страни? Как се е отразила кризата от 2008 г. върху заетостта и безработицата по страни, пол и възраст.
7. Попълнете теста за самооценка „Възприемчиви ли сте към промяната?“.

В ДОКУМЕНТИ

Фигура 1. Равнище на заетост във възрастовата група 20 – 64 г., 2016

Фигура 2. Равница на безработица по страни, 2017

Таблица 1. Равнице на безработица 2005 – 2016

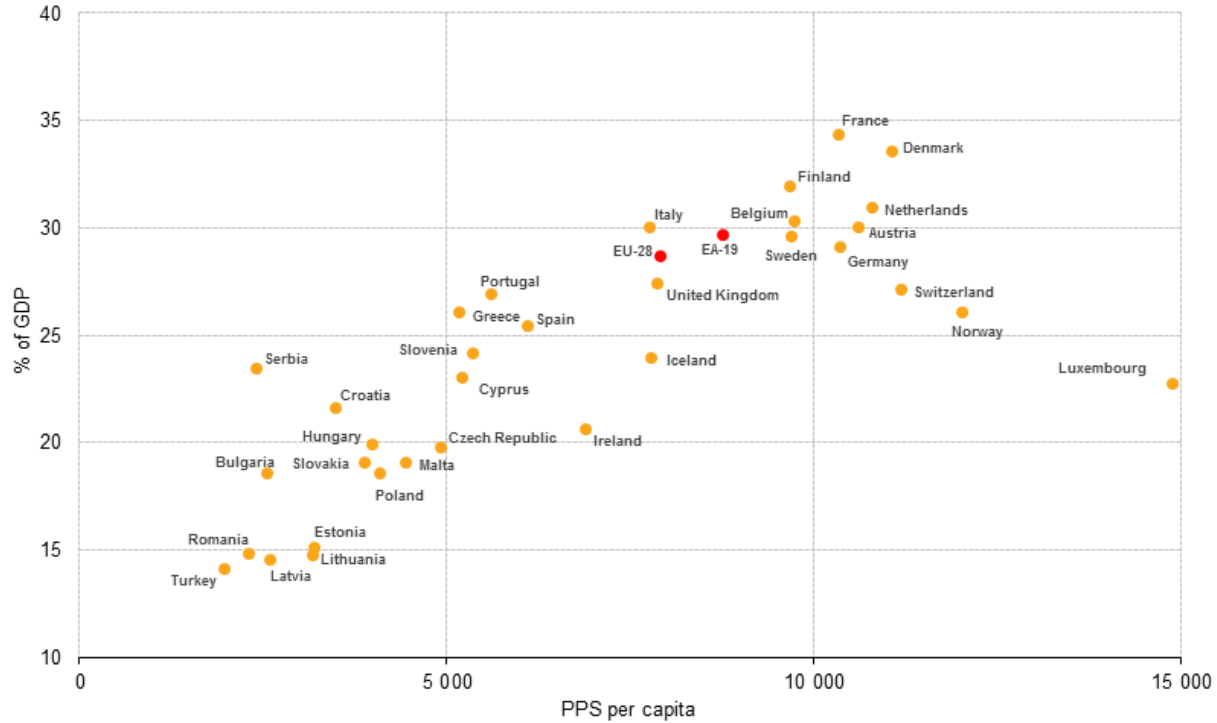
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
EU-28	9.0	8.2	7.2	7.0	9.0	9.6	9.7	10.5	10.9	10.2	9.4	8.5
Euro area	9.1	8.4	7.5	7.6	9.6	10.2	10.2	11.4	12.0	11.6	10.9	10.0
Belgium	8.5	8.3	7.5	7.0	7.9	8.3	7.2	7.6	8.4	8.5	8.5	7.8
Bulgaria	10.1	9.0	6.9	5.6	6.8	10.3	11.3	12.3	13.0	11.4	9.2	7.6
Czech Republic	7.9	7.1	5.3	4.4	6.7	7.3	6.7	7.0	7.0	6.1	5.1	4.0
Denmark	4.8	3.9	3.8	3.4	6.0	7.5	7.6	7.5	7.0	6.6	6.2	6.2
Germany	11.2	10.1	8.5	7.4	7.6	7.0	5.8	5.4	5.2	5.0	4.6	4.1
Estonia	8.0	5.9	4.6	5.5	13.5	16.7	12.3	10.0	8.6	7.4	6.2	6.8
Ireland	4.4	4.5	4.7	6.4	12.0	13.9	14.7	14.7	13.1	11.3	9.4	7.9
Greece	10.0	9.0	8.4	7.8	9.6	12.7	17.9	24.5	27.5	26.5	24.9	23.6
Spain	9.2	8.5	8.2	11.3	17.9	19.9	21.4	24.8	26.1	24.5	22.1	19.6
France	8.9	8.8	8.0	7.4	9.1	9.3	9.2	9.8	10.3	10.3	10.4	10.1
Croatia	13.0	11.6	9.9	8.6	9.3	11.8	13.7	15.8	17.4	17.2	16.1	13.3
Italy	7.7	6.8	6.1	6.7	7.7	8.4	8.4	10.7	12.1	12.7	11.9	11.7
Cyprus	5.3	4.6	3.9	3.7	5.4	6.3	7.9	11.9	15.9	16.1	15.0	13.1
Latvia	10.0	7.0	6.1	7.7	17.5	19.5	16.2	15.0	11.9	10.8	9.9	9.6
Lithuania	8.3	5.8	4.3	5.8	13.8	17.8	15.4	13.4	11.8	10.7	9.1	7.9
Luxembourg	4.6	4.6	4.2	4.9	5.1	4.6	4.8	5.1	5.9	6.0	6.5	6.3
Hungary	7.2	7.5	7.4	7.8	10.0	11.2	11.0	11.0	10.2	7.7	6.8	5.1
Malta	6.9	6.8	6.5	6.0	6.9	6.9	6.4	6.3	6.4	5.8	5.4	4.7
Netherlands	5.9	5.0	4.2	3.7	4.4	5.0	5.0	5.8	7.3	7.4	6.9	6.0
Austria	5.6	5.3	4.9	4.1	5.3	4.8	4.6	4.9	5.4	5.6	5.7	6.0
Poland	17.9	13.9	9.6	7.1	8.1	9.7	9.7	10.1	10.3	9.0	7.5	6.2
Portugal	8.8	8.9	9.1	8.8	10.7	12.0	12.9	15.8	16.4	14.1	12.6	11.2
Romania	7.1	7.2	6.4	5.6	6.5	7.0	7.2	6.8	7.1	6.8	6.8	5.9
Slovenia	6.5	6.0	4.9	4.4	5.9	7.3	8.2	8.9	10.1	9.7	9.0	8.0
Slovakia	16.4	13.5	11.2	9.6	12.1	14.5	13.7	14.0	14.2	13.2	11.5	9.6
Finland	8.4	7.7	6.9	6.4	8.2	8.4	7.8	7.7	8.2	8.7	9.4	8.8
Sweden	7.7	7.1	6.1	6.2	8.3	8.6	7.8	8.0	8.0	7.9	7.4	6.9
United Kingdom	4.8	5.4	5.3	5.6	7.6	7.8	8.1	7.9	7.6	6.1	5.3	4.8
Iceland	2.6	2.9	2.3	3.0	7.2	7.6	7.1	6.0	5.4	5.0	4.0	3.0
Norway	4.5	3.4	2.5	2.5	3.2	3.6	3.3	3.2	3.5	3.5	4.4	4.7
Turkey	9.5	9.0	9.1	10.0	13.0	11.1	9.1	8.4	9.0	9.9	10.3	10.9
United States	5.1	4.6	4.6	5.8	9.3	9.6	8.9	8.1	7.4	6.2	5.3	4.9
Japan	4.4	4.1	3.8	4.0	5.1	5.0	4.6	4.3	4.0	3.6	3.4	3.1

Таблица 2. Равнище и съотношение на младежка безработица

	Youth unemployment rate				Youth unemployment ratio			
	2007	2014	2015	2016	2007	2014	2015	2016
EU-28	15.9	22.2	20.3	18.7	6.9	9.2	8.4	7.7
Euro area	15.6	23.8	22.4	20.9	6.7	9.5	8.8	8.2
Belgium	18.8	23.2	22.1	20.1	6.4	7.0	6.6	5.7
Bulgaria	14.1	23.8	21.6	17.2	4.2	6.5	5.6	4.1
Czech Republic	10.7	15.9	12.6	10.5	3.4	5.1	4.1	3.4
Denmark	7.5	12.6	10.8	12.0	5.3	7.8	6.7	7.9
Germany	11.8	7.7	7.2	7.0	6.1	3.9	3.5	3.5
Estonia	10.1	15.0	13.1	13.4	3.8	5.9	5.5	5.8
Ireland	9.1	23.9	20.9	17.2	5.1	8.9	7.6	6.7
Greece	22.7	52.4	49.8	47.3	7.0	14.7	12.9	11.7
Spain	18.1	53.2	48.3	44.4	8.7	19.0	16.8	14.7
France	19.5	24.2	24.7	24.6	7.2	8.7	9.0	9.0
Croatia	25.4	44.9	42.3	31.1	9.2	15.3	14.0	11.6
Italy	20.4	42.7	40.3	37.8	6.3	11.6	10.6	10.0
Cyprus	10.2	36.0	32.8	29.1	4.2	14.5	12.4	10.7
Latvia	10.6	19.6	16.3	17.3	4.5	7.9	6.7	6.9
Lithuania	8.4	19.3	16.3	14.5	2.3	6.6	5.5	5.1
Luxembourg	15.6	22.3	16.6	19.2	4.0	6.0	6.1	5.8
Hungary	18.1	20.4	17.3	12.9	4.6	6.0	5.4	4.2
Malta	13.5	11.7	11.8	11.1	7.3	6.1	6.1	5.7
Netherlands	9.4	12.7	11.3	10.8	4.3	8.6	7.7	7.4
Austria	9.4	10.3	10.6	11.2	5.6	6.0	6.1	6.5
Poland	21.6	23.9	20.8	17.7	7.1	8.1	6.8	6.1
Portugal	21.4	34.7	32.0	28.2	8.6	11.9	10.7	9.3
Romania	19.3	24.0	21.7	20.6	6.1	7.1	6.8	5.8
Slovenia	10.1	20.2	16.3	15.2	4.2	6.8	5.8	5.1
Slovakia	20.6	29.7	26.5	22.2	7.1	9.2	8.5	7.2
Finland	16.5	20.5	22.4	20.1	8.8	10.7	11.7	10.5
Sweden	19.2	22.9	20.4	18.9	10.1	12.7	11.2	10.4
United Kingdom	14.3	17.0	14.6	13.0	8.8	9.8	8.6	7.6
Iceland	7.1	10.0	8.8	6.5	5.6	7.7	7.1	5.4
Norway	7.2	7.9	9.9	10.9	4.4	4.3	5.5	6.1
Switzerland	:	:	:	:	:	:	:	:
Turkey	17.2	18.0	18.6	19.6	6.3	7.3	7.7	8.2
United States	10.5	13.4	11.6	10.4	:	:	:	:
Japan	7.7	6.2	5.5	5.1	:	:	:	:

: data not available

Source: Eurostat (une_rt_a)

(*) Turkey: 2013 data, provisional.

(†) EU-28, EA-19, Germany, Greece, Spain, Italy, Latvia, Lithuania, Slovenia, Slovakia, Sweden, the United Kingdom: provisional data.

Фигура 3. Социални разходи по страни като дял от БВП и съпоставено с изравнената покупателна способност на глава от населението

Тест за самооценка **„Възприемчиви ли сте към промяната?“**

Цел: Противопоставянето на промяната е често срещано явление. Целта на упражнението е да помогне на студентите да преценят до колко са възприемчиви към промяната.

Тест за самооценка

Инструкция:

Попълнете въпросника. Оградете по един отговор на всеки въпрос – този, който най-пълно отговаря на мнението Ви. Няма правилни и грешни отговори.

Въпроси: Доколко сте съгласен или несъгласен със следните твърдения?

1. Най-важното в живота на човек е да иска да направи нещо значимо.
2. Повечето хора не се интересуват от другите.
3. Повечето идеи от пресата са безполезни.
4. Правенето на компромиси е опасно.
5. Нашият начин на живот и правене на бизнес е утвърден и трябва да служи за модел.
6. Много бих искал да стана известен човек като Айнщайн.
7. САЩ и Русия нямат нищо общо.
8. Свободата на словото е нещо велико, но трябва да бъдат наложени някои ограничения за радикално настроени групи.
9. Много се ядосвам, когато някой не иска да си признае, че прави грешки.
10. Бих искал да се намери някой, който да ми каже как да реша личните си проблеми.
11. Най-добре е да не огласяваш своите преценки за това, което става, докато не чуеш мнението на уважавани хора.
12. Повечето хора не знаят какво е добро за тях.

Скала за кодиране:

1. Напълно съгласен.
2. Съгласен до известна степен.
3. Съгласен в малка степен.
4. Несъгласен в малка степен.
5. Несъгласен до известна степен.
6. Напълно несъгласен.

Кодиране на отговорите:	Брой отговори	Бал	Резултат
1 – Напълно съгласен	+ 3
2 – Съгласен до известна степен	+ 2
3 – Съгласен в малка степен	+ 1
4 – Несъгласен в малка степен	-1
5 – Несъгласен до известна степен	-2
6 – Напълно несъгласен	-3
Общо:			

Интерпретация:

Високият резултат означава склонност към съпротива на промяната поради установени и непроменящи се възгледи. Такъв непреклонен човек се нарича ограничен, „затворен“ за промяна. Най-непреклонните имат най-висок резултат + 36. Изцяло „отвореният“ към промяната човек ще има резултат – 36.

Източник: James H. Donnelly, Jr, James H. Gibson, John M. Ivancevich, *Fundamentals of Management*, Eight Edition, pp. 430 – 431.

Г ЛИТЕРАТУРА ЗА ПОДГОТОВКА

Брайкова, Т. 2000 *Теория на социалната политика*. София: Парадигма, глава IV *Системата от социални институции на модерна България*, с. 208 – 238.

Можни, И. 2003. *Защо така лесно*. С.: Изток-Запад, II глава *Как така – толкова гладко*, с. 62 – 84.

Петков, К., А. Владиков, 2011. *Социалната политика през прехода в България (1989 – 2010)*. В: Канева, Л., М. Мизов, Е. Канделаров (ред.). *Изследвания по история на социализма в България*, София: „Фондация Фридрих Еберт“, с. 377 – 416.

Ferge, Z. 1997. *The Changed Welfare Paradigm – The Individualization of The Social; Social Policy and Administration*, Vol. 31, Issue 1, pp. 20 – 44.

Potucek, M. 2009. *The Czech national model of the welfare state*. In: Golinowska, S., P. Hengstenberg, M. Zukowski (eds.). *Diversity and Commonality in European Social Policy: The Forging of the European Social Model*. Warsaw: Friedrich Ebert Stifting.

А ОСНОВНИ ПРОБЛЕМИ

- 1. Формиране и развитие на социалната политика в ЕС**
- 2. Европейският социален модел**
- 3. Принципи и методи за формиране на политиката**
- 4. Механизми на реализация**
- 5. Програма Европа 2020**
- 6. Други европейски програми с въздействие върху социалната политика**

1. Формиране и развитие на социалната политика в ЕС

Стремежът към създаване на траен мир, основан на социална справедливост, равенство и общност на интересите на всички страни в условията на повсеместна разруха в следвоенна Европа, поражда идеята за създаване на Европейска общност. Робърт Шуман, тогавашен министър на външните работи на Франция, предлага декларация за сътрудничество в областта на производството на въглища и стомана, която развива идеята на Жан Моне за интегриране на европейските страни „стъпка по стъпка“ и скъсва със старите грандиозни представи за европейско обединение изведнъж, по пътя на създаване на федерация. Наред с икономическите цели, стремежът към социална сигурност и социално включване присъстват в дневния ред на европейското обединение.

Основните стъпки на изграждането на тази общност са:

- Договор за създаване на Европейска общност за въглища и стомана (1951);
- Римският договор за създаване на Европейската икономическа общност (1957);
- Европейският социален фонд (1961);
- Европейската социална харта (1989);
- Договорът от Маастрихт създава Европейския съюз (1993);
- Извънредният европейски съвет в Люксембург (1997);
- Лисабонската стратегия (2000);
- Европа 2020 – новата европейска стратегия за развитие (2010).

2. Европейският социален модел

Общата визия, която сплотява Европа – Тони Джуд:

- **Общи ценности:** социална справедливост, демокрация, социално равенство, солидарност, обвързване на икономическото развитие, социална кохезия и опазване на околната среда;
- **Общи цели:** повишаване на жизнения стандарт, подобряване на условията на труд, постигане на социална сигурност и на равнопоставеност;
- **Общи характеристики:** високо равнище на системите за социална защита, развитие на социалния диалог и на услугите от общ интерес за постигане на социална кохезия на обществото.

3. Принципи и методи за формиране на политиката

- **принцип на субсидиарността** – решенията да се вземат на възможно най-ниското ниво, децентрализация на управлението;
- **социален диалог** – консултации между европейските социални партньори;
- **взаимно обучение** – обмен на добри практики;
- **отворен метод на координация** – метод за съвместно дефиниране на индикатори, които да позволят на държавите да следят състоянието и напредъка си по съвместно определените цели;
- **„зелена книга“** – документ за стимулиране на дискусия по определена тема;
- **„бяла книга“** – документ с предложение за консултация по приемането на определена програма за действие.

4. Механизми на реализация

- развитие и сближаване на националните законодателства;
- разработване и реализиране на национални планове за действия в полза на заетостта;
- разработване и реализиране на различни програми за борба срещу бедността и социалното изключване и за постигане на социална кохезия;
- използване на различните фондове: социални, кохезионни, предприсъединителни и други.

5. Програма Европа 2020

Главна насока – интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж. Това означава поставяне на три главни приоритета:

- интелигентен растеж, насочен към изграждане на икономика с високи равнища на заетост, базирана на знания и иновации;
- устойчив растеж, включващ насърчаване на по-екологична и по-конкурентоспособна икономика с по-ефективно използване на ресурсите;
- приобщаващ растеж, при който икономиката се стимулира с високи равнища на заетост, която да доведе до социално и териториално сближаване.

Пет основни цели:

- ✓ Заетост на 75% от населението на възраст между 20 – 64 г.;
- ✓ Инвестиране на 3% от БВП на ЕС в изследователска и развойна дейност (R&D);
- ✓ Осъществяване на енергийните цели „20/20/20“ – намаляване на парниковите емисии с 20%, дял на използваната енергия от възобновяеми източници от 20% и 20% увеличение на енергийната ефективност;
- ✓ Повишаване на образователното равнище – под 10% отпадащи от училище и поне 40% от младежите да бъдат с висше образование;
- ✓ Намаляване на бедността – 20 милиона по-малко хора, живеещи на ръба на бедността.

Конкретни инициативи:

- *Съюз на иновациите*
- *Мобилна младеж*
- *Европейска платформа срещу бедността.*

6. Други европейски програми с въздействие върху социалната политика

- **Хоризонт 2020** обединява всички съществуващи форми на финансиране на научни изследвания и иновации, включително Рамковата програма за научни изследвания, дейностите, свързани с иновации от Рамковата програма за конкурентоспособност и иновации, както и Европейския институт за иновации и технологии;

- **Интегрирана програма на ЕС за учене през целия живот** обединява съществуващите до този момент програми на общността „Сократ“, „Леонардо да Винчи“, „e-Learning“, „Европас“, „Еразъм“;
- **Програма COST** за европейско сътрудничество в областта на науката и технологичните изследвания;
- **Програма EUREKA** има за цел прилагането на научните продукти в индустрията;
- **Рамкова програма за конкурентоспособност и иновации – СІР.**

Б РАБОТНИ ЗАДАЧИ

1. Прочетете статията: Минков, Ж. 2011. *Социалната политика на Европейския съюз – цели, нива и обхват*. София: НБУ, налична на http://eprints.nbu.bg/851/1/Social_policy_of_the_EU_Zhivko_Minkov_2011.pdf.

Отговорете на поставените въпроси: Каква е ролята на „Комисията Делор“ за развитието на социалната политика в Европейския съюз? Какви са целите, нивата и обхвата на социалната политика на Европейския съюз? Как Европейският съюз и интеграционният процес въздействат върху социалната политика на страните членки?

2. Прочетете „Европа 2020. Стратегия за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж“ на адрес: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:BG:PDF>

Задачата Ви е да откриете кои са водещите инициативи, засягащи социалната политика, да направите оценка на една от тях и да предложите аргументирани мерки, които да бъдат приложени на практика в българския контекст. Систематизирайте Вашата разработка под формата на текст с максимална големина – 3 стандартни страници.

3. Прочетете *Европейска социална харта* на адрес: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/PDF/Bulgarian/163-Bulgarian.pdf>

и „Кодекс на труда“ на адрес: <http://lex.bg/laws/ldoc/1594373121>

Откривате ли прилики и разлики между двата документа? Обосновайте отговора си на семинарно занятие.

4. Прочетете текста в: Рифкин, Дж. 2005. *Европейската мечта*. София: Прозорец. с. 17 – 87. Задачата Ви е да направите разширен план-конспект и да го представите пред колегите си на семинарно занятие.

5. Сравнете поставените цели и тенденциите на развитие в областта на образованието, като анализирате приложените графики с данни от Евростат. Как се съпоставя България в сравнение с другите страни. Използвайте още данни по други индикатори за достъпа до образование от Националния статистически институт (<http://www.nsi.bg>), за да формулирате Ваша теза за проблемите на България в тази насока.
6. Запознайте се подробно с инициативата „Мобилна младеж“ в Програмата „Европа 2020“ и подгответе презентация пред Вашите колеги на нейната аргументация, основни цели и методи на осъществяване.

В ДОКУМЕНТИ

<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/PDF/Bulgarian/163-Bulgarian.pdf>

ЕВРОПЕЙСКА СОЦИАЛНА ХАРТА (РЕВИЗИРАНА)

Страсбург, 3.V.1996 г.

(European Treaty Series / N 163)

Преамбюл

Правителствата, подписали тази Харта, като членове на Съвета на Европа,

Считайки, че целта на Съвета на Европа е постигането на по-голямо единство между неговите членове, за да запазят и осъществят идеалите и принципите, които са тяхно общо наследство, и да съдействат за своя икономически и социален прогрес, в частност чрез защитата и попълното реализиране на правата на човека и основните свободи,

Считайки, че в Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи, подписана в Рим на 4 ноември 1950 година, и в Протоколите към нея, страните членки на Съвета на Европа се споразумяха да осигурят на своето население гражданските и политическите права и свободи, предвидени в тези документи,

Считайки, че в Европейската социална харта, открита за подписване в Торино на 18 октомври 1961 година, и в Протоколите към нея, страните членки на Съвета на Европа се споразумяха да осигурят на своето

население социалните права, предвидени в тези документи, с цел да подобрят жизненото равнище и социалното благосъстояние,

Припомняйки, че Конференцията на министерско равнище по правата на човека, състояла се на 5 ноември 1990 година, очерта нуждата, от една страна, да се запази неделимия характер на всички човешки права, били те граждански, политически, икономически, социални или културни, а от друга, да се даде нова сила на Европейската социална харта,

Решени, както бе определено по време на Конференцията на министрите, състояла се в Торино на 21 и 22 октомври 1991 година, да осъвременят и пригледат основните постановки на Хартата така, че да вземат под внимание в частност фундаменталните социални промени, които настъпиха след приемането ѝ,

Признавайки предимството от обединяването в една ревизирана Харта, предвидена постепенно да замести Европейската социална харта, на правата, гарантирани от така изменената Харта, правата, гарантирани от Допълнителния протокол от 1988 година, както добавянето на нови права,

се споразумяха за следното:

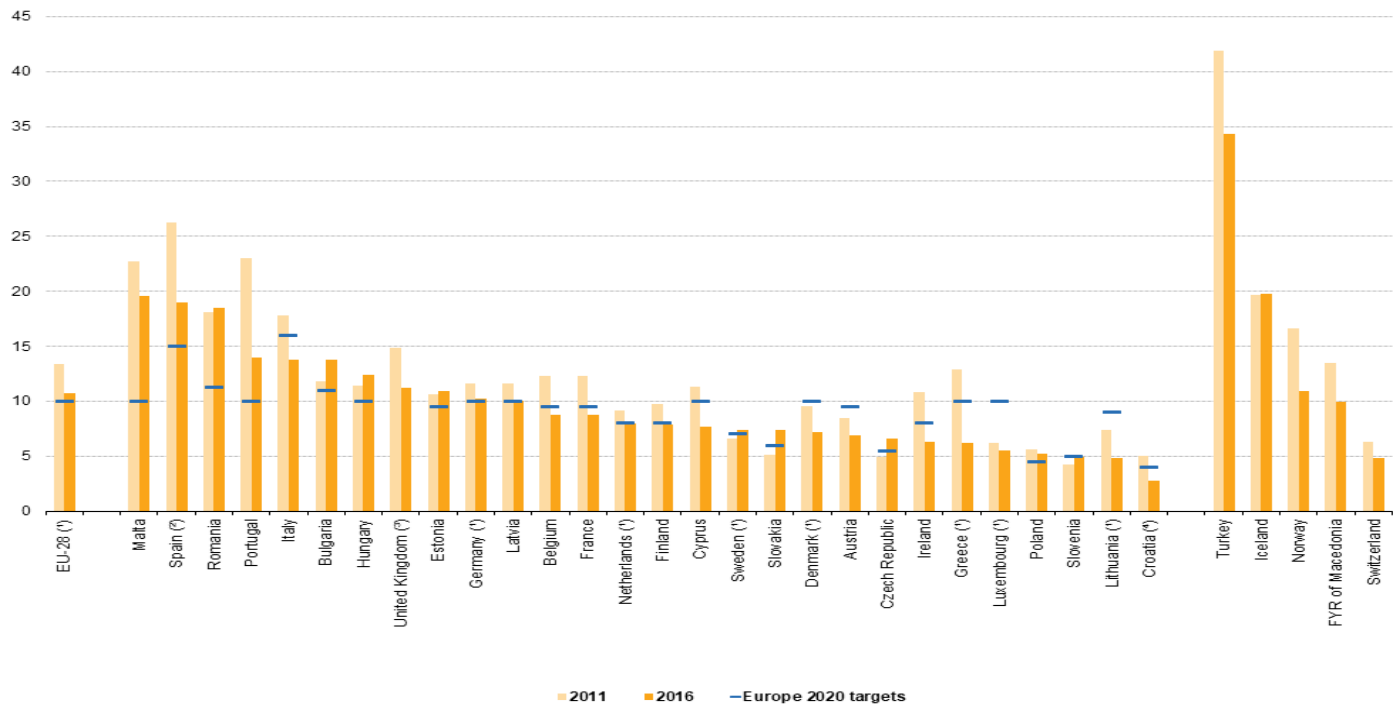
ЧАСТ I

Договарящите се страни приемат като цел на своята политика да се стремят с всички подходящи средства от национален и международен характер за постигането на условия, в които следните права и принципи да могат да бъдат ефективно упражнявани:

1. Всеки трябва да има възможността да изкарва прехраната си със свободно избрана работа.
2. Всички работници имат право на справедливи условия на труд.
3. Всички работници имат право на безопасни и здравословни условия на труд.
4. Всички работници имат право на справедливо възнаграждение, достатъчно за поддържането на прилично жизнено равнище за тях и техните семейства.
5. Всички работници и работодатели имат право на свободно сдружаване в национални или международни организации за защита на техните икономически и социални интереси.

6. Всички работници и работодатели имат право да сключват колективни трудови договори.
7. Децата и младежите имат право на специална закрила срещу физическите и морални опасности, на които са изложени.
8. Работещите жени в случай на майчинство имат право на специална закрила.
9. Всеки има право на подходящи условия за професионално ориентиране, за да му се помогне в избора на професия, съответстваща на неговите лични способности и интереси.
10. Всеки има право на подходящи условия за професионална подготовка.
11. Всеки има право да се ползва от всички мерки, позволяващи му да постигне възможно най-добро здравословно състояние.
12. Всички работници и лицата на тяхна издръжка имат право на социално осигуряване.
13. Всеки, който не разполага с достатъчно средства, има право на социална и медицинска помощ.
14. Всеки има право да се ползва от услугите на службите за социални грижи.
15. Нетрудоспособните имат право на независим живот, социално интегриране и участие в живота на общността.
16. Семейството като основна клетка на обществото има право на подходяща социална, правна и икономическа закрила, за да се осигури неговото пълно развитие.
17. Децата и младежите имат право на подходяща социална, правна и икономическа закрила.
18. Гражданите на която и да е от договарящите се страни имат право да упражняват доходоносна дейност на територията на всяка друга договаряща се страна при равни условия с гражданите на последната, като ограничения са възможни на основата на сериозни икономически или социални причини.
19. Работниците мигранти, граждани на една от договарящите се страни, и техните семейства имат право на защита и помощ на територията на която и да е друга договаряща се страна.
20. Всички работници имат право на равни шансове и еднакво отношение в областта на заетостта и професията без дискриминация на основата на пол.

21. Работниците имат право да бъдат информирани и до тях да се допитват в рамките на предприятието.
22. Работниците имат право на участие в определянето и подобряването на условията на труд и на работната среда в предприятието.
23. Всяко възрастно лице има право на социална закрила.
24. Всички работници имат право на защита при освобождаване от работа.
25. Всички работници имат право на защита на вземанията си при неплатежоспособност на техния работодател.
26. Всички работници имат право на зачитане на тяхното достойнство на работното им място.
27. Всички лица, които имат семейни задължения и които са наети или желаят да бъдат наети на работа, имат право на това без да бъдат дискриминирани и, доколкото е възможно, без наличието на противоречие между тяхната заетост и семейните им задължения.
28. Представителите на работниците в предприятията имат право на защита срещу действия в тяхна вреда и трябва да разполагат с необходимите условия за упражняване на своите функции.
29. Всички работници имат право да бъдат информирани и до тях да се допитват при масови съкращения на работна ръка.
30. Всеки има право на закрила срещу бедност и социална изолация.
31. Всеки има право на жилище.

Note: breaks in series.

(*) For the target to be achieved, the share of early leavers from education and training should be below the target value.

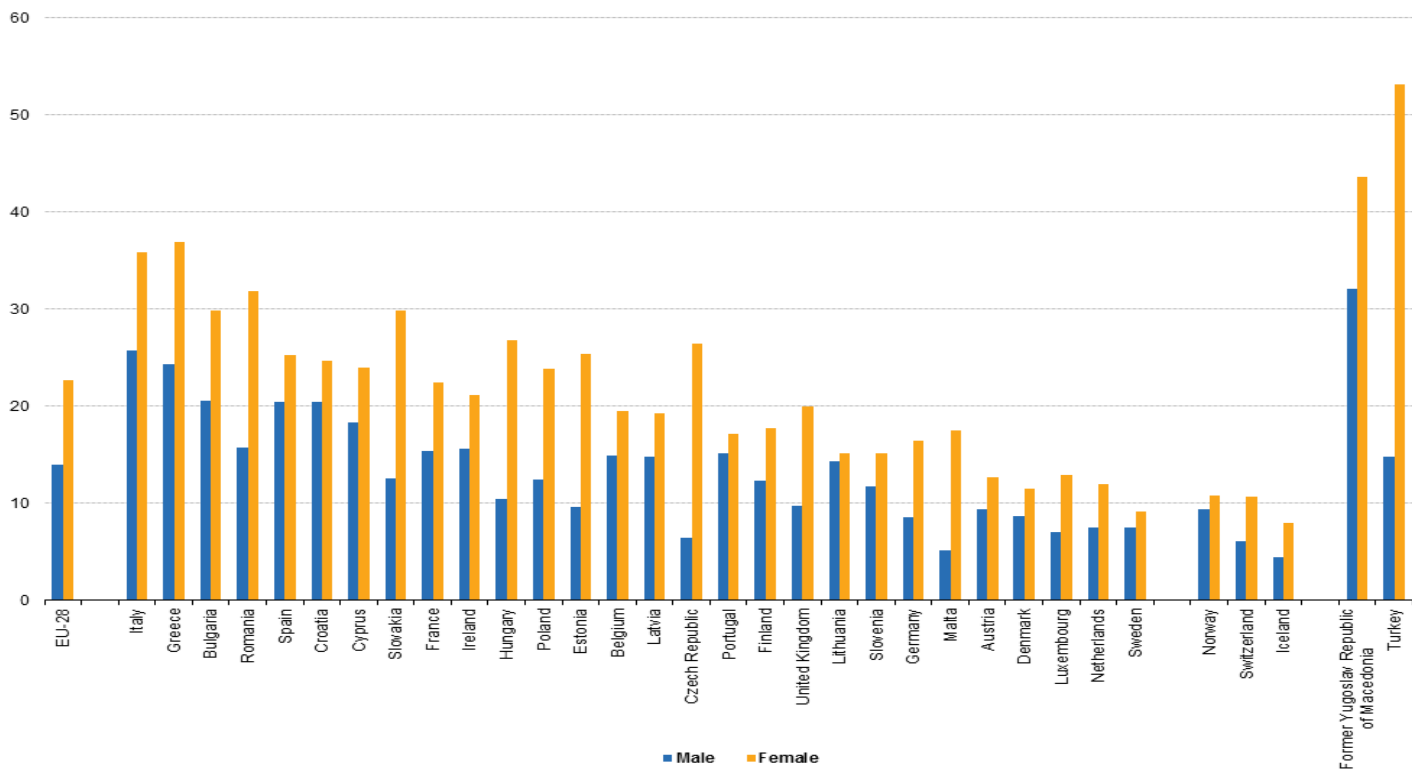
(*) Europe 2020 target is defined as the school drop-out rate.

(*) No Europe 2020 target.

(*) 2016: low reliability.

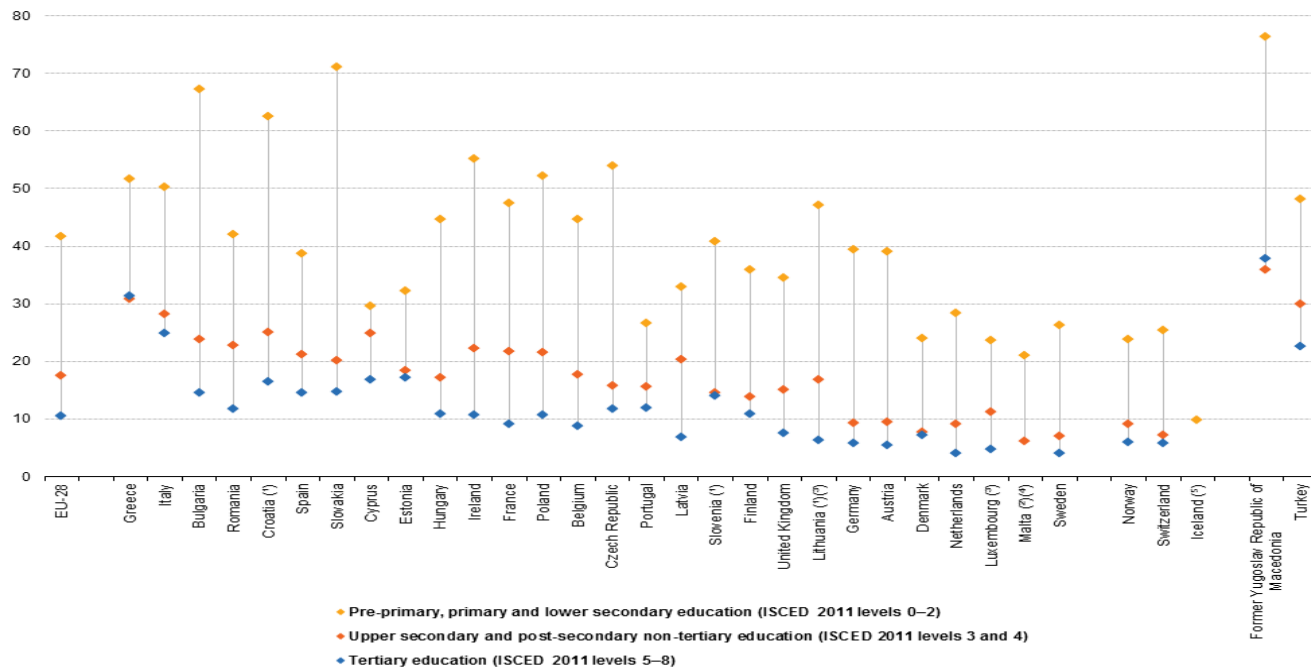
Source: Eurostat (online data code: edat_lfse_14)

Фигура 1. Дял на прездеврeменно напусналите образователната система

Note: ranked on the average share for men and women (aged 20–34).

Фигура 2. Дял на младите хора (20 – 34 г.), които не учат, не работят и не са включени във форми на обучение по пол

Note: ranked on the average share for all persons aged 25–29.

(*) Pre-primary, primary and lower secondary education: low reliability.

(*) Upper secondary and post-secondary non-tertiary education: low reliability.

(*) Tertiary education: low reliability.

(*) Tertiary education: not available due to a very low reliability.

(*) Upper secondary and post-secondary non-tertiary education and tertiary education: not available due to a very low reliability.

Фигура 3. Дял на младите хора (20 – 34 г.), които не учат, не работят и не са включени във форми на обучение по равнище на завършено образование

Г ЛИТЕРАТУРА ЗА ПОДГОТОВКА

- Рифкин, Дж. 2005. *Европейската мечта*. С.: Прозорец. с. 17 – 87.
- Фонтен, П. 2010. *Европа в 12 урока*. Люксембург: Изд. на ЕС, с. 4 – 19.
- Сотирова, М. 2009. *Социалната политика на Европейския съюз: генезис, еволюция и съвременна визия*. В: Замфирова, А. (ред.) *Политики на Европейския съюз*. П.: УИ „П. Хилендарски“, с. 150 – 186.
- Европа 2020. Стратегия за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж*, налична на:
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:BG:PDF>,
достъп на 02.08.2015.
- Европейска социална харта*, налична на:
<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/PDF/Bulgarian/163-Bulgarian.pdf>, достъп на 02.08.2015.
- ИПИ. 2014. *Преглед на напредъка на България по стратегия Европа 2020. Заетост. Образование. Бедност*. юни 2014, наличен на:
http://ime.bg/var/images/Europe2020_June2014.pdf,
достъп на 02.08.2015.
- Кодекс на труда*, наличен на: <http://lex.bg/laws/ldoc/1594373121>, достъп на 02.08.2015.
- Минков, Ж. 2011. *Социалната политика на Европейския съюз – цели, нива и обхват*. С.: НБУ, налична на: http://eprints.nbu.bg/851/1/Social_policy_of_the_EU_Zhivko_Minkov_2011.pdf, достъп на 02.08.2015.
- Национален статистически институт. <http://www.nsi.bg>, достъп на 02.08.2015.

А ОСНОВНИ ПРОБЛЕМИ

1. Подходи при изследването на социалните проблеми
2. Дефиниране на понятието социален проблем
3. Процесът на социално проблематизиране
4. Последици от социалнополитическите действия за решаването на социалните проблеми

1. Подходи при изследването на социалните проблеми

От социологическа перспектива съществува голямо многообразие в подходите към поставянето, обяснението и предложените пътища за решаването на социалните проблеми.

I. Позитивистката традиция

- **Огюст Конт** – обективно научно изследване на социалните проблеми (както в биологията) и социално инженерство за решаване на проблемите (както в медицината);
- **Емил Дюркем** – самоубийството като социален проблем: обществата излъчват сравнително постоянен в определени периоди контингент самоубийци; аномията като социален фактор за самоубийството;
- **Робърт Мъртън** – социалните проблеми са дисфункции на обществената система; аномията като причина за престъпността.

II. Конфликтната традиция

- **Карл Маркс** – социалните проблеми са резултат от експлоатацията на човек от човека, възможно е радикално разрешение чрез революция;
- **Ралф Дарендорф** – социалните проблеми не подлежат на окончателно разрешаване, необходимо е уравнивяване на силите, представляващи модерния социален конфликт – между силите, настояващи за икономически растеж и печалба, и силите, настояващи за социално равенство и справедливост;

- **Чарлз Райт Милс** – разграничаване на личните проблеми на непосредствената среда на индивида и социалните проблеми на обществената структура.

III. Антропологичната традиция (микроподход)

- **Оскар Люис** – „култура на бедността“, система от ценности, предавана от поколение на поколение: усещане за маргиналност, безпомощност, липса на високи стремежи, неумение за дългосрочно планиране;
- **Хауърд Бекер** – значението на социалното взаимодействие за „ставането на пушач на марихуана“; човек се научава да различава и да се наслаждава на ефектите на дрогата, когато попадне в такава група в процеса на общуване.

2. Дефиниране на понятието социален проблем

Социален проблем съществува, когато влиятелна социална група определя дадено условие, засягащо голям брой хора, като проблем, който може да се реши в резултат на колективно действие.

Леон Гинсберг. 1994. „Реконцептуализиране на социалните проблеми“

Основни елементи в определението:

- Условие, засягащо голяма група хора;
- Влиятелна социална група го определя като проблем;
- Подлежи на колективно решение.

Механизъм на селективно изразяване на социалните проблеми

*Доминантните политически ценности формират неизказаната идеология на политическите институции, която прокарва селективно възприемане на социалните проблеми и възпрепятства множество от тях да бъдат включени в дневния ред на политическия дебат... Групите, които печелят от статуквото, упражняват власт чрез **невземане на решения** – те ограничават обхвата на вземане на решения в институциите само до безопасни за тях въпроси.*

М. Гренсън. 1971. „Не-политиката на замърсяването на въздуха.

Изследване на невземането на решения в градовете“

3. Процесът на социално проблематизиране

Социалните проблеми имат своя темпорална структура и преминават през четири фази:

- Възникване на проблемната ситуация;
- Осъзнаване и утвърждаване на проблема като обществено значим;
- Избор на вариант за решаването на проблема;
- Мобилизиране на социалните сили за решаването на проблема.

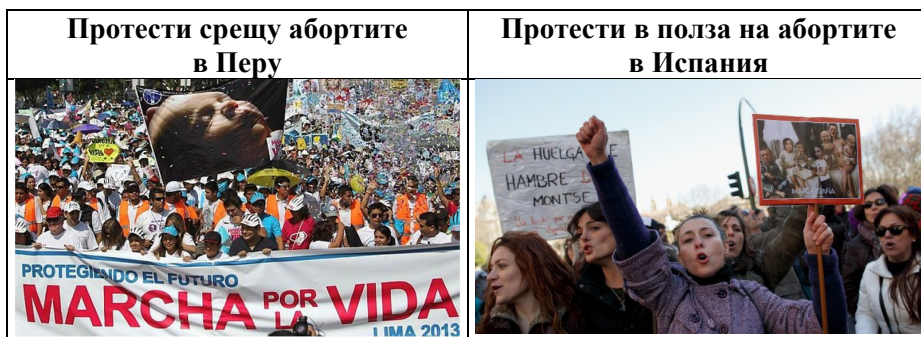
Не всички социални проблеми достигат до своята пълна изява в публичната сфера.

4. Последници от социалнополитическите действия за решаването на социалните проблеми

- Окончателно решаване на проблема;
- Частично разрешаване;
- Дискредитиране на проблема;
- Изостряне на социалния проблем;
- Създаване на нови социални проблеми.

Б РАБОТНИ ЗАДАЧИ

1. Кое от двете е социален проблем: разрешаването или забраната на абортите? Възможно ли е и двете дефиниции да са релевантни за различни социални групи? Приложете определението на Леон Гинсберг при отговора на този въпрос.

Фигура 1. Абортите като социален проблем?

2. Коментирайте фигурата, представяща „страховете на младите хора“ в България от книгата на Митев, Е., С. Ковачева. 2014. *Младите хора в Европейска България. Социологически портрет*. С.: Фридрих Еберт, с. 198. Какъв тип проблеми излизат на преден план в младежкото съзнание? Кой е основният източник, генериращ стракове у младежите? Прочетете цялата глава *Оптимизъм и стракове на младите българи*, с. 191 – 204.
3. Прочетете текста: Дюркем, Е. 1999. *Самоубийството*. Увод. С.: Женифер-Хикс, стр. 5 – 33. След това разгледайте данните на Евростат за самоубийствата в Европа на адрес: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/graph.do?tab=graph&plugin=1&language=en&pcode=tsdph240&toolbox=type>
Отговорете на въпросите: Какъв тип данни използва Емил Дюркем в изследването си на самоубийството? Защо този толкова индивидуален акт се разглежда от автора като социален факт? На какво според Вас се дължат различията по страни и по години? Кои са факторите, които оказват влияние върху решението на човек да се самоубие?
4. Прочетете текста: Mills, C. W. 1959. *The Promise*. In: *The Sociological Imagination*. Oxford University Press, pp. 3 – 23. Напишете кратко есе по проблема с какво социологическото въображение ни помага да разберем по-добре социални проблеми в обществото.
5. Прочетете текста: Стоянова, М. 2012. *Конфликтите през призмата на социологията*. II глава – *Социологическо разбиране за конфликтите като социално явление*. С.: ИК УНСС, с. 67 – 107. Дискутирайте с колегите си на семинарно занятие следните въпроси: Какви видове конфликти разграничава авторът? Какво представлява структурата на конфликта? Какъв е механизмът на конфликта и чрез какви формули се обясняват неговото възникване и развитие?
6. Проведете допитване сред студентите в първи и четвърти курс на една специалност във всеки факултет на университета. Обработете данните, като кодирате отговорите на откритите въпроси и ранжирайте по честота на посочванията, а на скалите изчислите средни величини. Кростабулирайте с пол, специалност и година на обучение. На какво се дължат различията във вижданията на социалните проблеми между студентите от различните специалности и годините на обучение? Кои са по-големи оптимисти – мъжете или жените и за кого повече – за себе си или за страната като цяло?

7. Проследете етапите на социалното проблематизиране на примера на гражданския протест срещу обгазяването на Русе в края на социализма, описан в репортажа на Даниела Димитрова и Лушка Козловска за БНТ на 8.01.2014 г. <https://www.bnt.bg/bg/a/novite-stari-istorii-obgazyavaneto-na-ruse-prez-80-te-godini>.

В ДОКУМЕНТИ

*Фигура 2. Тревожни проблеми на българското общество
(Отговор „Много тревожни“, %)*

Таблица 1. Равнище на самоубийствата по страни

timegeo	2011	2012	2013	2014
EU (28 countries)	4.57	4.53	4.51	4.67
Belgium	8.82	8.12	6.94	6.84
Bulgaria	4.06	6.34	3.97	5.38
Czech Republic	7.86	6.09	8.48	7.21
Denmark	3.63	4.74	4.76	4.79
Germany	4.23	4.51	4.12	4.81
Estonia	11.28	4.52	7.98	16.45
Ireland	11.81	9.79	7.6	4.64
Greece	1.95	1.45	1.29	1.29
Spain	1.99	2.29	2.51	2.7
France	4.35	4.01	3.56	3.51
Croatia	3.69	4.89	6.5	8.21
Italy	2.06	1.97	2.25	2.55
Cyprus	0	4.97	3.53	3.71
Latvia	8.59	7.61	5.22	16.7
Lithuania	8.62	15.4	21.38	16.11
Luxembourg	0	9.42	3.1	9.23
Hungary	6.96	5.19	3.96	4.31
Malta	7.56	: ^c	0	8.11
Netherlands	3.99	4.62	5.33	5.31
Austria	6.1	4.33	6.1	9.04
Poland	8.06	8.96	9.08	9.48
Portugal	1.42	1.8	2	2.55
Romania	6.6	5.84	5.42	4.52
Slovenia	7.9	1.01	:	5.21
Slovakia	3.52	4.32	4.85	4.04
Finland	13.03	13.57	10.09	9.35
Sweden	9.25	5.53	7.22	7.47
United Kingdom	2.95	2.78	2.96	3.19
Iceland	4.31	: ^c	4.42	8.98
Norway	8.33	6.76	7.06	3.37
Switzerland	5.56	7.41	6.79	6.14
Serbia	1.96	2.5	2.57	2.13

Въпросник за „най-важните социални проблеми“

Анкетна карта

Тази анкета се провежда в курса по социология на социалната политика с учебна цел. На откритите въпроси впишете мнението си с Ваши думи, а на закритите – заградете с кръгче отговора, съответстващ на Вашето мнение.

1. **Кои според Вас са най-важните социални проблеми на българското общество днес?**
2. **Кой смятате, че е в състояние да ги реши?**
3. **Какви са Вашите очаквания за бъдещето на България в близките 5 години? (Отбележете на следната скала.)**
☹ 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 ☺
4. **Какви са Вашите очаквания за Вашето лично бъдеще след 5 години? (Отбележете на следната скала.)**
☹ 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 ☺
5. **Каква е Вашата специалност?**
6. **В кой курс сте?**
7. **Какъв е Вашият пол?** М / Ж

Репортаж на Даниела Димитрова и Лушка Козловска за БНТ

През август 1981 година започват първите хлорни атаки на Русе. На брега на река Дунав от румънската страна, в Гюргево, е химическият завод „Верахим“. Некачествената му инсталация обгазва Русе с хлор и хлорни съединения с години. И ако за тогавашната власт проблемът е табу, за русенци е борба за оцеляване. Градът тъне в гъста синя мъгла по цели дни и нощи. Анализът показва интензивно обгазване до 72 дни годишно. Някои от замерените концентрации на хлор са девет пъти над допустимите. Отровният газ дразни очите, белите дробове и кожата. Обостря алергията.

„Аз тогава бях студент в Русенския университет и една заран тръгвам през парка на Възрожденците. И хлорната мъгла идва от

Гюргево, започва да се стеле все по-плътно и по-плътно, и в един момент се оказваше една бяла пелена. Не виждаш нищо повече от метър пред себе си. Аз някъде в района на руското консулство от там се загубих и вместо по пътя към Русенския университет се оказах до бензиностанция „Воден“. Човек, който е отрасъл в този парк, който е играл там като дете, за да се загуби в мъглата, каква плътна бяла пелена е била“ – разказа журналистът от вестник „Преса“ Росен Моллов.

Властта мълчи. Градът мълчи. Медиите са със забрана, за да не се развалят добросъседските отношения с братска Румъния. А тя отрича за проблема. Същевременно регистрираните заболявания на дихателната система за седем години нарастват от близо 66 000 на 148 366. Близо 20 000 души напускат Русе. Границите на търпимостта са преминати. Защото става въпрос за човешки същества и най-вече за деца.

На 23 септември 1989 година – ден на огромно обгазяване, партията в Русе изкарва 10-годишни ученици на площада за приемането им в пионерската организация. Децата започват да припадат от задушливата миризма. Медицински екипи оказват първа помощ, но никой не отменя зловещото тържество.

С гледката отказват да се примирят шест жени. С цената на всичко – семейство, работа, бъдеще, те искат не друго, а право на живот – въздух за децата си. Цонка Букурова, Вяра Георгиева, Дора Бобева, Стефка Монова, Евгения Желева и Албена Велкова са озеленителки от „Парк строй“. Обикновени жени, но необикновено смели. Те поставят началото на протеста срещу хлорните обгазявания.

Демонстрациите тръгват плахо, много от хората се озъртат, но постепенно набират смелост. Нищо не е в състояние да спре отприщаното възмущение.

На 10-и февруари 1988 година се състои протестът на майките с количките. *Тази демонстрация беше една от първите прояви срещу режима тогава, а в тези години режимът беше страшен. Сега в момента се говори за някаква полицейщина, някакви такива смешни неща, които в тези години просто тогава не се говореше. Тези, които говореха, бяха в затвора или в Белене.*

Демонстрацията остава в историята като протеста на майките с количките. Зад тях има различни хора дисиденти, но и подкрепящи

режима. За първи път някой се осмелява да изкрещи недоволството си срещу властта. Събитията за русенци са дълбоко лични, защото са изстрадани. Споменът е силен и за Цецко Колев, който намира своя подход към случващото се.

Тогавя просто всички бяха настръхнали срещу тези обгазявания, които съществуваха, ежедневни бяха. Имах малко дете, като освен за себе си се притеснявах и за него. И по никакъв друг начин не можех да протестирам. Нямах достъп до медиите, не можеше да се говори каквото си искаш, освен да се направи на клоун. Имаше опашки за всичко, включително и за цирка. Използвах, че имаше много хора на едно място събрани и си сложих тази маска, за да мина покрай тях и да привлека вниманието. Наредих се на опашката, без да си мисля да си купувам билет за цирка. Маската беше съвсем импровизирана от една яка, тогава бяха модерни едни такива широки яки, напълних я с памук, написах „Мир за белите ни дробове“ – разказа Цецко Колев – хореограф в най-голямото танцово училище в страната – „Кукери“. – Мислех си, че няма и да се върна вкъщи. Поне за ден щяха да ме приберат вкъщи, да ме питат, но не се случи това нещо, разминах се – добави той.

Протестите по онова време не знам дали промениха нещо. Казват, че те са били стартът на тихата революция, която после се случи. Не мисля така, просто нещата са си дошли на мястото не заради тези протести – смята Колев.

Протестът срещу отровата във въздуха и апатията на властта успява. Химическият гигант в Румъния се превръща в грозни руини. Зад русенци застават известни български интелектуалци, които създават обществен комитет за защита на града. Но той остава само опит за формиране на първата неправителствена организация в България. Съдът отказва да го регистрира.

Г ЛИТЕРАТУРА ЗА ПОДГОТОВКА

- Дюркем, Е. 1999. *Самоубийството*. Увод. София: Женифер-Хикс, с. 5 – 33.
- Дарендорф, Р. 1998. *Модерният социален конфликт*. VII глава – *След класовата борба*. С.: Златорогъ, с. 171 – 199.
- Митев, П., Е. Митев, С. Ковачева. 2014. *Младите хора в Европейска България. Социологически портрет*. С.: Фридрих Еберт, с.191 – 204.
- Becker, H. 1953. *Becoming a Marijuana User*. In: *The American Journal of Sociology*, Vol. 59, No. 3 (Nov., 1953), pp. 235 – 242.
- Crenson, M. 1972. *The Un-Politics of Air Pollution: A Study of Non-Decision-making in the Cities*. The Johns Hopkins University Press, p. 121.
- Ginsberg, L. 1994. *Understanding Social Problems, Policies, and Programs*. University of South Carolina Press, p. 42.
- Lewis, O. 1966. *The Culture of Poverty*, *Scientific American*, Vol. 215, No. 4, pp. 19 – 25.
- Mills, C. W. 1959. *The Promise*. In: *The Sociological Imagination*. Oxford University Press, pp. 3 – 23.

ТЕМА VII СУБЕКТИ НА СОЦИАЛНАТА ПОЛИТИКА

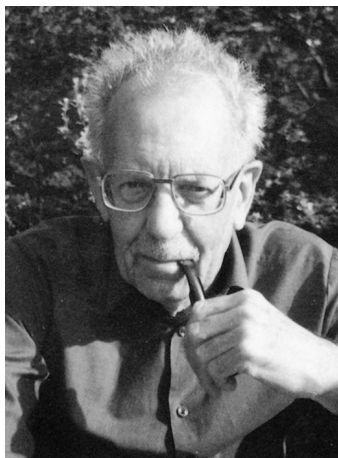
А ОСНОВНИ ПРОБЛЕМИ

1. Том Ботомор за проблемнорешаващите структури
2. Институционална класификация на субектите на социална политика
3. Държава на всеобщото благоденствие
4. Неправителствени организации
5. Социални движения
6. Бунтовете и тълпите като неинституционални форми на колективно действие

1. Том Ботомор за проблемнорешаващите структури

Решаващата фаза на процеса на социално проблематизиране е мобилизирането на социалните сили за решаване на проблема. В цялото многообразие от специално създадени комисии и традиционни институции, разрешени и спонтанни стачки и протести, английският социолог Том Ботомор разграничава два типа проблемнорешаващи структури: **организации** и **движения**.

Том Ботомор (1920 – 1992)

Политическа социология (1979)

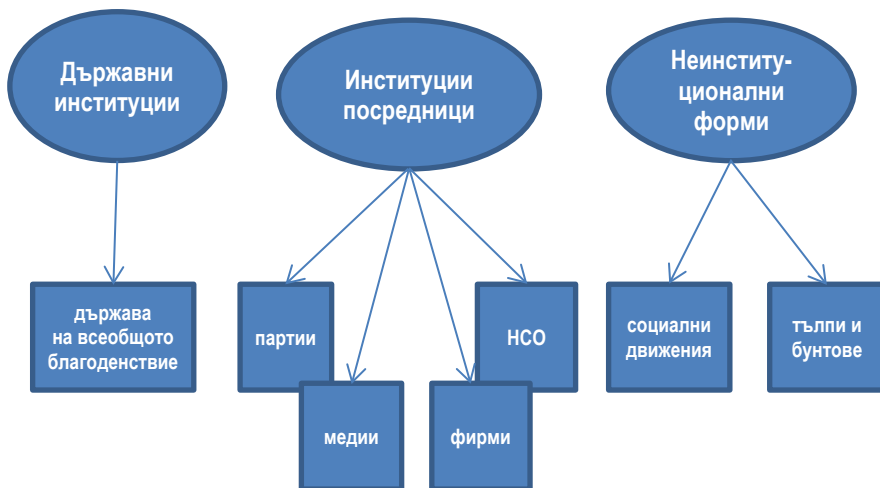
Според Ботомор организациите и движенията като типове политическо действие се различават по:

- Типа рационалност, на който са изградени – целево-инструментална или ценностно-нормативна;
- Формата на гражданско участие – представително или пряко;
- Степента на формализираност на отношенията – висока при организациите и ниска при движенията;
- Степента на йерархичност на структурата – висока при организациите и ниска при движенията.

Към класификацията на Том Ботомор са отправяни много критики – например, че съвременните социални движения са съставени от множество социални организации. Според разбирането на Макс Вебер двата типа проблемнорешаващи структури би трябвало да се тълкуват като идеални типове.

2. Институционална класификация на субектите на социална политика

Тази класификация се основава на по-общия критерий – степен на институционализация на субектите на социалната политика.

Фигура 1. Институционална класификация на субектите на социална политика

Най-висока е степента на институционализация (утвърденост, устойчивост и формализираност на структурите и ценностите) при държавата и най-ниска при неинституционализираните форми на протест. Между тях се разполагат институциите – посредници като неправителствени организации, партии, медиите и други обединения.

3. Държава на всеобщото благоденствие

Терминът е от английски – *welfare state*. Друго наложено у нас понятие е произхождащото от немски *Sozialstaat*. В Англия терминът *welfare state* се налага по времето на Втората световна война, с цел британското общество, което „се грижи за добруването на своите граждани“, да се разграничи от нацистката държава в Германия, чиято главна цел е войната (*warfare state*). *Sozialstaat* (социална държава) се използва за пръв път в изследването на Лоренц фон Щайн върху управлението на Наполеон III във Франция в средата на XIX в.

Държавата на всеобщото благоденствие не е различен политически режим, а социална функция на държавата – държавна отговорност за благополучието на своите граждани. Тя намира различно развитие в различните режими на социална политика: либерална, консервативна, универсалистка, минималистка (субзащитна).

4. Неправителствени организации

Сред институциите посредници между неорганизираните тълпи и държавните структури се разполагат неправителствените организации като важни субекти на социална политика със своя специфика. Лестър Саломон дефинира следните същностни характеристики на понятието:

- организации (имат формално/официално присъствие в обществения живот);
- частни (недържавни);
- непреследващи печалба (нестопански);
- самоуправляващи се (неправителствени);
- доброволни.

В книгата си „Глобалното гражданско общество. Измерения на нестопанския сектор“ той формулира тезата за извършващата се в света глобална асоциативна революция, проявяваща се в бума на регистрираните граждански асоциации в различни региони на света, в нарастването

на тяхната дейност както в икономически аспект, така и в очакванията и доверието на хората. Тя е съпроводена със спад на доверието в държавните институции като ефективни проблемнорешаващи структури.

5. Социални движения

В изследването си „Социалните движения 1768 – 2004“ Чарлз Тили разглежда социалните движения като исторически продукти на индустриализацията и ги дефинира като *обединения от хора, които доброволно и съзнателно се посвещават на обща идентичност, споделени вярвания, обща програма и колективна борба да реализират тази програма.*

В академичната литература се предлагат множество типологии на социалните движения. Например според представителя на символния интеракционизъм в социологията Хърбърт Блумър те се делят на:

- **Общи** – с неопределени цели;
- **Специфични** – с добре дефинирана конкретна цел;
- **Експресивни** – насочени към промяна във вътрешния живот на индивида;
- **Възраждащи** – стремеж да наложат на обществото идеализирани ценности от миналото.

Според Ален Турен съществува дълбоко различие между два типа социални движения:

- „**стари**“ (на класова основа, насочени към държавата) и
- „**нови**“ (некласови, насочени към публичната сфера).

Днес изследователите съсредоточават вниманието си върху анти- и алтер-глобалистките движения, като някои предлагат въвеждането на още категории – „новите нови социални движения“ (Карлес Фейша, София Лайне и други).

6. Бунтовете и тълпите като неинституционални форми на колективно действие

В сравнение със социалните движения, бунтовете и тълпите са форми на колективно действие с още по-спонтанен характер и нетрайно присъствие в обществения живот. Важен принос в изследването на тези проблемнорешаващи структури имат множество автори:

- **Ървинг Гофман** за колективното действие като отношение на фокусирано взаимодействие за разлика от простото множество индивиди;
- **Гюстав льо Бон** за тълпата като колективно действие, в което индивидите загубват способността за критично рационално мислене;
- **Ричард Бърк** за тълпата като целенасочено преследване на анонимност и безнаказаност на действията.

Б РАБОТНИ ЗАДАЧИ

1. Анализирайте данните в таблицата за ефекта от социалната държава за намаляване на бедността. Има ли връзка между този ефект и режимите на социална политика?
2. Прочетете текста на Лестър Саломон. Кои са факторите за нарастващата роля на неправителствените организации в социалната политика?
3. Разгледайте данните от проучването на Лестър Саломон на Фигура 2. Какъв извод може да направите за развитието на нестопанския сектор в различните региони на света?
4. Запознайте се с текста на Закона за юридическите лица с нестопанска цел. <http://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2134942720>. Кои са основните видове НСО и в какво основно се състои разликата между тях?
5. Организирайте „пазар на неправителствени организации“. За целта пригответе постери, представящи организацията, в която членувате или чиято дейност познавате. На постерите представете организацията по следните показатели:
 - история на организацията;
 - социални проблеми, към чието решаване е насочена дейността на организацията;
 - целеви групи;
 - основни дейности;
 - равнище на активност;
 - източници на финансиране.
6. Анализирайте резултатите от проучването за устойчивостта на НПО сектора в България, показани в графиката в раздел Документи. Посетете за повече детайли сайта на Българския център за нестопанско право – http://www.bcnl.org/uploadfiles/documents/news_docs/bulgaria.pdf

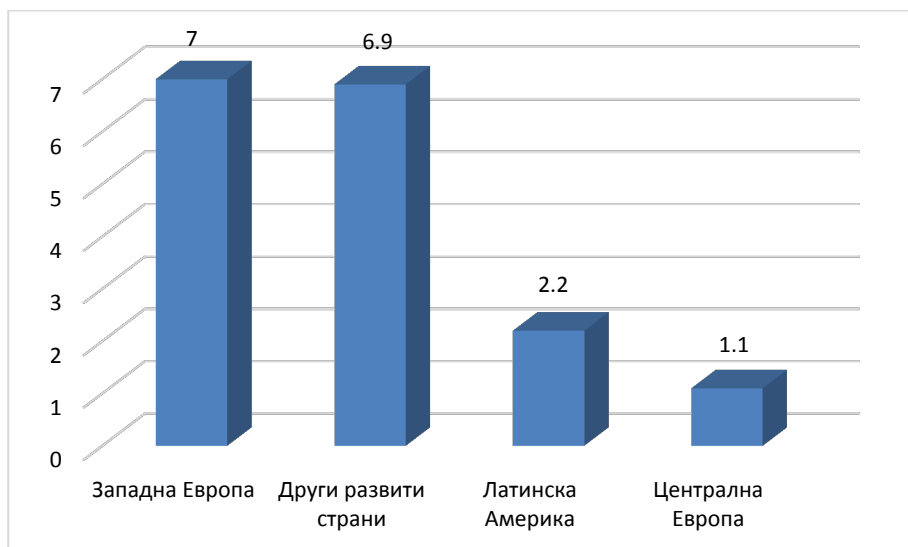
7. Прочетете текста на лъо Бон (Увод и първа глава). Кои са факторите за нарастващата роля на тълпите в съвременното общество? Кои са особеностите на действията на хората в тълпа според лъо Бон?

В ДОКУМЕНТИ

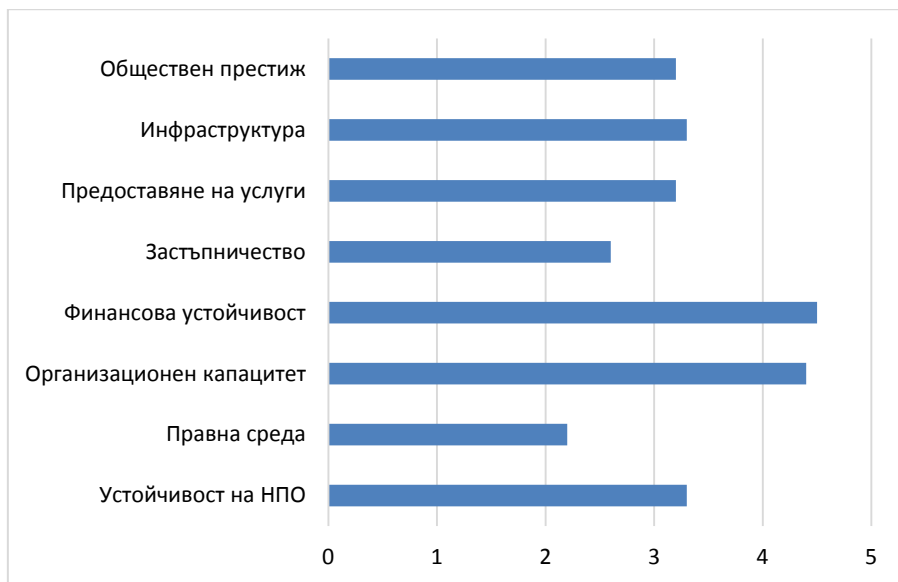
Таблица 1. Ефект на социалната държава върху бедността.

Страна	Абсолютна бедност (граница – 40% от медианния доход на домакинство в САЩ)	
	Преди социалните трансфери	След социалните трансфери
Швеция	23.7	5.8
Норвегия	9.2	1.7
Франция	36.1	9.8
Белгия	26.8	6.0
Италия	30.7	14.3
Великобритания	16.8	8.7
Австралия	23.3	11.9
САЩ	21.0	11.7

Източник: OECD data base, 2010

Фигура 2. Дял на заетостта (%) в НПО от общата заетост по региони
Източник: Salomon, L. et al. 1999 Global Civil Society. Dimensions of the Nonprofit Sector. Baltimore, MD: The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies.

Фигура 3. Индекс за устойчивост на НПО в България

Глава втора.

ВИДОВЕ ЮРИДИЧЕСКИ ЛИЦА С НЕСТОПАНСКА ЦЕЛ

Раздел I. Сдружения

Учредяване

Чл. 19. (1) Сдружението се учредява от три или повече лица, които се обединяват за осъществяване на дейност с нестопанска цел.

(2) Сдружение, което е определено за извършване на обществено-полезна дейност, се учредява от най-малко 7 дееспособни физически лица или 3 юридически лица.

Съдържание на устава

Чл. 20. Учредителите приемат устав, който трябва да съдържа:

1. наименованието;
2. седалището;
3. целите и средствата за тяхното постигане;
4. определянето вида на дейност съгласно чл. 2;
5. предмета на дейност;
6. органите на управление;
7. клоновете;
8. правомощията на органите на сдружението;

9. правилата относно начина на представляване на сдружението;
10. правилата относно възникването и прекратяването на членството, както и реда за уреждане на имуществените отношения при прекратяване на членството;
11. срока, за който е учредено сдружението;
12. реда за определяне на размера и начина на внасяне на имуществените вноски;
13. начина на разпределение на останалото имущество след удовлетворяването на кредиторите.

Членски права и задължения

Чл. 21. (1) Членуването в сдружението е доброволно.

(2) Всеки член има право да участва в управлението на сдружението, да бъде информиран за неговата дейност, да се ползва от имуществото му и от резултатите от дейността му по реда, предвиден в устава.

(3) Всеки член е длъжен да прави имуществени вноски, когато това е предвидено в устава.

(4) За задълженията на сдружението членът отговаря до размера на предвидените в устава имуществени вноски. Членът не отговаря лично за задълженията на сдружението.

(5) Членските права и задължения, с изключение на имуществените, са непрехвърлими и не преминават върху други лица при смърт, съответно при прекратяване. Изпълнението на членските задължения и упражняването на членските права може да бъде предоставено другиму, ако е предвидено в устава.

Прекратяване на членството

Чл. 22. (1) Членството се прекратява:

1. с едностранно волеизявление до сдружението;
2. със смъртта или поставянето под пълно запрещение;
3. с изключването;
4. с прекратяването на юридическото лице с нестопанска цел;
5. при отпадане.

(2) Ако уставът не предвижда друго, решението за изключване се взема от общото събрание при поведение, което прави по-нататъшното членство несъвместимо.

(3) Когато уставът предвижда изключването да става по решение на управителния съвет или на друг орган на сдружението, това решение може да се обжалва пред общото събрание.

(4) Отпадането поради невнасяне на установените имуществени

вноски и системно неучастие в дейността се констатира по документи по реда, предвиден в устава на сдружението.

Органи

Чл. 23. (1) Върховен орган на сдружението е общото събрание.

(2) Управителен орган на сдружението е управителният съвет.

Раздел II. Фондации

Учредяване

Чл. 33. (1) Фондация се учредява приживе или по случай на смърт с едностранен учредителен акт, с който безвъзмездно се предоставя имущество за постигане на нестопанска цел.

(2) За учредяване на фондацията приживе е необходимо актът да бъде с нотариално заверени подписи.

(3) Когато се прехвърлят вещни права върху недвижим имот, учредителният акт се вписва от съдията по вписванията при районния съд по местонахождението на имота.

(4) Имуществото, предоставено с учредителния акт, се счита за имущество на фондацията при нейното възникване от датата на извършване на учредителния акт приживе или на откриване на наследството по случай смърт.

(5) Учредителят има право да отмени учредителния акт до възникване на фондацията, като това право не преминава върху наследниците.

Съдържание на учредителния акт

Чл. 34. (1) В учредителния акт се посочва:

1. наименованието;
2. седалището;
3. целите;
4. видът на дейност съгласно чл. 2;
5. предоставеното имущество;
6. органите на фондацията;
7. клоновете;
8. правилата относно правомощията на органите;
9. правилата относно начина на представляване;
10. срокът, за който е учредена фондацията.

(2) За да има действие учредителният акт, достатъчно е да са спазени изискванията на ал. 1, т. 3 и 5.

(3) Искането за вписване се прави от учредителя или овластено от него лице или орган, изпълнителя на завещанието, наследника или от

някое от лицата, които биха се ползвали от дейността на фондацията съобразно учредителния акт.

(4) Ако са нужни действия за изменение или допълнение на учредителния акт и не е възможно те да бъдат извършени от учредителя или по установен от него или от закона ред, по искане на заинтересуваните заявители окръжният съд по седалището на фондацията извършва промените. Съдът е длъжен да извърши действията в съответствие с волята, изразена с учредителния акт.

Органи

Чл. 35. (1) Фондацията има управителен орган, който може да бъде едноличен или колективен.

(2) Когато учредителният акт предвижда повече от един орган, правилата за общото събрание и управителния съвет на сдружението се прилагат съответно и за другите органи.

(3) Органите на фондацията могат да вземат решения за попълване на състава си. Ако те не са в състояние да сторят това, всяко лице от състава им, както и всяко лице, което би се ползвало от дейността на фондацията, може да поиска от окръжния съд по седалището ѝ да попълни състава на органите си в съответствие с волята, изразена с учредителния акт.

(4) Когато в учредителния акт не са посочени органи на фондацията, те се определят от окръжния съд по местоучредяването ѝ при условията и по реда на чл. 34, ал. 4.

Г ЛИТЕРАТУРА ЗА ПОДГОТОВКА

БЦНП 2013. Индекс за устойчивост на НПО 2012 – България, на http://www.bcnl.org/uploadfiles/documents/news_docs/bulgaria.pdf, посетен на 22.12.2017.

Льо Бон, Г. 2002. *Психология на тълпите*. Жарава.

Bottomore, T. 1993. *Political Sociology*. Second Edition (first published 1973). University of Minnesota Press, pp. 28 – 41.

Salomon, L. et al. 1999. *Global Civil Society. Dimensions of the Nonprofit Sector*. Baltimore, MD: The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies, pp. 3 – 39.

ТЕМА VIII ФИРМАТА КАТО СУБЕКТ НА СОЦИАЛНА ПОЛИТИКА

А ОСНОВНИ ПРОБЛЕМИ

1. Същност и обхват на социалната политика на фирмата
2. Типове фирмена социална политика. Социално предприемачество и социалноустойчива организация
3. Организационна култура
4. Организационен социален капитал
5. Диагностични инструменти на фирмената социална политика

1. Същност и обхват на социалната политика на фирмата

Българската изследователка Душка Димова определя фирмената социална политика като:

Съвкупност от цели, принципи и мерки, насочени към регулиране на социалните отношения във фирмата – както на тези вътре във фирмата между служителите, работещи на различни нива на организационната йерархия, така и между фирмата и други субекти вън от нея (местната общност, региона, държавата, наднационални общности).

Д. Димова, Б. Георгиева, Н. Янева. 2000.
„Социална политика: Държавна, общинска, фирмена“

Фирмената социална политика има широк обхват:

- Наемане, освобождаване и кариерно развитие на служителите;
- Квалификация, преквалификация и пренасочване на заетите;
- Заплащане и допълнителни възнаграждения;
- Адаптация при постъпване на работа и при технологични и организационни иновации;
- Изграждане на социална инфраструктура и предоставяне на допълнителни социални услуги;
- Разширяващ се обхват на социални иновации.

Съдържание:

- Гарантиране на социалните права на заетите (труд, образование през целия живот, почивка);
- Социална защита на служителите (здравна закрила, социална подкрепа при настъпване на различни социални рискове);
- Предоставяне на социални плащания и социални услуги;
- Социалноекологична дейност – в общината, на национално и глобално ниво, гарантиране правата на бъдещите поколения.

Субекти във фирмата, които реализират нейната социална политика:

- Работодателят (собствениците);
- Мениджърите на различни нива;
- Управителните и контролните съвети;
- Синдикалните организации;
- Представителите на служителите и други органи за колективно участие в управлението;
- Работните екипи и самите служители.

2. Типове фирмена социална политика. Социално предприемачество и социалноустойчива организация

Разбрана така широко, фирмената социална политика е присъща на всички икономически субекти в модерното общество. В зависимост от степента на развитост на фирмената политика и съотношението между икономическите и социалните цели на фирмите, те се разполагат на един континуум между полюсите на фирмите с изключителен фокус върху печалбата и фирмите, създадени за решаване на някакъв социален проблем, при които печалбата не е основна цел.

- **Социално предприятие:** юридическо лице с нестопанска цел, развиващо дейност с изразен социален ефект спрямо лица от уязвими групи за подобряване на жизненото им равнище, осигуряване на заетост, предоставяне на услуги и/или други форми на пряка подкрепа с цел преодоляване на тяхната социална изолация;
- **Социално предприемачество:** предприемаческа дейност, насочена към решаване на социален проблем и постигане на социална промяна. Ако при бизнес предприемачеството основната цел е икономическа (печалбата), то при социалното предприемачество тя е социална или екологична;

- **Социално отговорен бизнес:** трайна ангажираност на бизнес организацията да провежда етична политика и да допринася за икономическото развитие, като повишава качеството на живот както на работещите, така и на техните семейства, местната общност и цялото общество (Джон Елкингтон);
- **Здравословна (healthy) организация:** бизнес организация, която преследва двойна цел – икономическа ефективност и качество на живот на заетите, като счита, че индивидуалното и организационното здраве са взаимозависими (Рона Рапопорт);
- **Социалноустойчива организация:** организация, преследваща трайно осигуряване на висок жизнен стандарт и качество на живот на заетите, с акцент върху бъдещето (Джулиет Уебстър).

3. Организационна култура

Един от най-важните показатели, по който можем да съдим за степента на съвпадение или разминаване между официално оповестените и реално преследваните цели на фирмата, е нейната организационна култура. Организационната култура на фирмата се изследва и обяснява с различни подходи:

- Системен подход на Едгар Шайн – система от споделени норми, вярвания и ценности, които повлияват на действията на персонала в една организация. Според Шайн организационната култура се проявява на различни нива:
 - артефакти или проявления на повърхността;
 - подразбиращи се допускания;
 - дълбинни ценности.
- Джонсън и Шол също разглеждат фирмената култура като сложна система от множество елементи:
 - Парадигма (мисия и цели);
 - Контролни системи;
 - Организационни структури;
 - Властови структури;
 - Символи;
 - Ритуали и рутинни задължения;
 - Истории и митове.

В организационните изследвания се различават следните типове фирмена култура:

- индивидуалистична/колективистична;
- силна и слаба култура;
- дистанцираност/близост до властта;
- допускане/отхвърляне на промяната;
- бизнес/социална ориентираност.

4. Организационен социален капитал

Съществуват няколко основни подхода към определянето и обяснението на социалния капитал:

- **Путнам:** Социалният капитал се отнася към връзките между индивидите в една общност. Той представлява „паяжината от групи, асоциации, социални мрежи и норми на взаимопомощ и доверие, които произтичат от тях и които позволяват на членовете на обществото да постигат по-ефективно своите индивидуални и групови цели“. Путнам различава следните типове социален капитал:
 - свързващ (bridging) – отворена форма на социална мрежа, насочена навън и свързваща хора от различни групи и стилове на живот;
 - обвързващ (bonding) – затворена форма на социален капитал, насочена навътре и спояваща специфични идентичности в хомогенни групи;
- **Коулман:** социалният капитал е ресурс в семейството, който произлиза от отношенията между различните поколения и се разпростира върху общността и насърчава създаването на доброволни организации;
- **Бурдийо:** социалният капитал е съставен от социални задължения (връзки) и е сумата от актуалните и потенциалните ресурси, които са свързани с притежанието на трайна мрежа от повече или по-малко институционализирани отношения на взаимно разбиране и признаване. Тези връзки подкрепят акумулирането и предаването на културния и символния капитал на семейството, затвърждавайки статуса на социалната група, към която принадлежи индивидът. Социалният капитал се проявява в класово обусловени форми и наред с другите капитали и чрез превръщането им един в друг съдейства за възпроизводството на класовите отношения.

Освен в обществото, териториалната общност и семейството, социалният капитал може да бъде акумулиран и във фирмата като организационен социален капитал. Според Коен и Прусак организационният социален капитал е:

наличност от активни връзки между хората в организацията: доверие, взаимно разбиране, споделени ценности и общи модели на поведение, които свързват членовете в човешки взаимоотношения и социални общности и правят възможни съвместните действия.

Коен и Прусак. 2001. „В добрата компания: Как социалният капитал влияе върху работата на организациите“

Коен и Прусак подчертават, че социалният капитал в организациите може да се изгражда целенасочено, чрез укрепване на доверието между нивата и отделите на една фирма чрез предоставяне на достатъчно пространство в сградата и достатъчно време в работния график за социални контакти между служителите. Друго средство за акумулиране на организационен социален капитал е създаването на истории и митове на фирмата.

5. Диагностични инструменти на фирмената социална политика

- Ситуационен анализ: SWOT, PESTLE;
- Създаване на сценарии на бъдещето;
- Социален експеримент;
- Проучвания на мненията на служителите:
 - анкети (удовлетвореност, готовност за промяна);
 - фокус групи (доминантен дискурс във фирмата, разкриване на стереотипи, мозъчна атака, иновационна група);
 - индивидуални интервюта (при напускане на работа, при кандидатстване за друга длъжност, относно дискриминационни практики).

Б РАБОТНИ ЗАДАЧИ

1. Направете SWOT анализ на една социална програма в дадена организация, например програма за стимулиране на студентското предприемачество в университета. Попълнете матрицата на силните и слабите страни, възможностите и ограниченията пред прилагането на такава програма в нашия университет.

2. Направете проучване на социалната политика на една фирма, като използвате за източници на информация официалните документи на фирмата и проведете дълбочинни интервюта с един ръководител и служители във фирмата. При анализа обърнете внимание на обявените цели и как те се представят в интервютата на ръководителя и служителите, какво е равнището на социалния капитал във фирмата и какъв тип е нейната социална политика.
3. Направете проучване на организационната култура на фирма, като използвате за източници на информация официалните ѝ документи, наблюдение на архитектурата на фирмения офис/сграда и проведете дълбочинни интервюта с един ръководител и трима служители във фирмата. Кои елементи на фирмената култура установихте? Забелязва ли се разминаване между заявената фирмена култура и подълбоките ѝ нива? Какъв тип е тази култура?

В ДОКУМЕНТИ

SWOT анализ

Върху поведението на фирмата оказват влияние и въздействие комплекс от фактори на външната среда, които могат да способстват за нейното развитие, създавайки благоприятни възможности и шансове за нея, или рискове, заплахи, трудности и опасности. Поведението на фирмата спрямо предизвикателствата на външната среда зависи от вътрешнофирмените фактори (вътрешна среда). Чрез тях се идентифицират силните и слабите страни на фирмата, които детерминират нейната конкурентоспособност. Анализът и оценката на външната и вътрешната среда, от гледна точка на съвкупното им влияние върху бъдещето на фирмата, се извършва чрез SWOT анализ – анализ на силните и слабите страни на организацията, на възможностите и заплахите. Методът представлява средство за анализ на вътрешната и външната среда преди приемане на управленско решение и избор на стратегия за развитие.

Анализът на външната среда разкрива:

- **Възможности** – положителни влияния, които съществуват или се очакват. Това са настоящи или бъдещи благоприятни условия на външната среда, оказващи положително въздействие върху организацията;

- **Заплахи** – настоящи или бъдещи неблагоприятни условия на външната среда, рискове и препятствия, които се отразяват негативно върху фирмения бизнес и затрудняват, спъват и застрашават неговото доходоносно развитие.

Факторите на външната среда са силите, които въздействат на организацията отвън. Онези от тях, които са с пряко влияние върху нея, се наричат фактори на микросредата – фактори с пряко въздействие, намиращи се в най-близкото обкръжение на фирмата. Преките фактори М. Портър нарича „конкурентни сили“: сила (власт) на клиентите, (пазарна) власт на доставчиците, съществуващи конкуренти, опасност от нови конкуренти, опасност от стоки заместители. Факторите с косвено значение са фактори на макросредата. Те формират климата, в който организацията осъществява дейността си. Анализът на макросредата има за цел да идентифицира и оцени факторите, тенденциите и събитията, които са извън контрола на организацията, но които имат значение за нейното функциониране. Някои от тях могат да представляват заплахи за организацията, а други – да разкриват нови възможности пред нея.

Популярна схема за анализ на външните фактори за моделирането на една социална инициатива в дадена фирма е **PESTLE (ПИСТПЕ) анализът**:

- Политически;
- Икономически;
- Социални;
- Технологични;
- Правни;
- Екологични.

SWOT анализът включва и анализ на вътрешната среда за фирмата. Той има за цел да се идентифицират онези ключови силни и слаби страни, от които в най-голяма степен зависи конкурентоспособността ѝ и гъвкавостта и адаптивността ѝ към промените на външната среда.

- **Силни страни** – онези позитивни вътрешни фактори, които създават определени предимства на фирмата пред конкурентите; способстват за адаптивното и гъвкавото ѝ поведение спрямо предизвикателствата на външната среда, съдържат потенциал за оползотворяване на нейните благоприятни възможности, както и за противодействие на заплахите;

- **Слаби страни** – онези негативни вътрешни особености, които затрудняват дейността на фирмата, намаляват конкурентоспособността ѝ, затрудняват ефективното функциониране на организацията и са признак на несправяне с предизвикателствата на външната среда.

Вътрешната среда обхваща всички елементи вътре в организацията – съвкупността от всички елементи, интегрирани и свързани в нея, които функционират заедно, за да бъдат постигнати целите ѝ. Тези компоненти се управляват, т.е. планират, организират, ръководят, координират и контролират от мениджърите на организацията и затова е прието да се наричат „вътрешни променливи“.

SWOT анализът е ситуационен анализ. Това означава, че той трябва да бъде определен във времето, за което са поставени стратегически цели. При динамичната и бързо развиваща се среда той ще бъде различен в различните периоди от време, съответстващ на стратегическите цели на организацията.

SWOT анализът е техника, свързана с разработването на матрица. Целта е да се открият ясно и добре да се съчетаят силните и слабите страни на организацията с външните възможности и заплахи.

Фигура 1. Матрица за анализ на силните и слабите страни, възможностите и ограниченията на програма за стимулиране на студентското предприемачество

Тест за проверка на знанията:

1. SWOT анализът трябва да разкрие и съчетае следните четири обстоятелства:

- а) б)
в) г)

2. Към факторите на външната среда, които **пряко въздействат** върху организацията, се отнасят:

- а) потребители б) политически условия
в) икономически фактори г) доставчици

3. Към **основните етапи на процеса на планиране** се отнасят:

- а) определяне на целите б) избор на стратегия
в) система от планове г) мотивация на персонала

4. **ПИСТ (PEST) анализът** включва анализ на следните групи фактори на макросредата:

- а) б)
в) г)
д) е)

Методът „Създаване на сценарий“

Създаването на сценарий е метод за прогнозиране на вероятни социални тенденции в средносрочен план (15 – 20 години). Основава се на анализ на възможните, макар и несигурни тенденции. Изгражда стратегически умения за правене на избор относно бъдещото поведение на компания, сектор, държава. Сценарият може да се използва като инструмент за стратегическо планиране, чрез който заинтересованите страни се събират заедно с експерти, за да предвидят алтернативното бъдеще.

Методът е създаден от компания ШЕЛ през 60-те години на миналия век. Благодарение на него компанията предвижда петролната криза през 70-те и реагира по-добре от своите конкуренти. Това ѝ позволява да се издигне от 10 на 2 място в бранша. При една *brainstorming* сесия (метод за вземане на управленски решения, известен под името „мозъчна атака“) ШЕЛ допускат, че цената на бензина може да се вдигне

изведнъж и включват подобна клауза в договорите, докато другите компании допускат малки вариации в цените.

Сега методът се прилага не само за анализ на риска в бизнес среда, но и в държавното управление и други сфери. Сценарият обикновено се използва при голяма неопределеност на средата и голяма динамичност на разглеждания проблем. Целта е да се разискват няколко възможни варианти (като се оценява тяхната вероятност от сбъждане), в които отделните събития се проследяват в тяхната логическа връзка и обвързани с фактора време. Един добър набор от сценарий би могъл да покрие почти всички възможности, за които един вземащ решения трябва да бъде подготвен. Анализът на сценарий е най-полезен, когато ситуацията е сложна или когато изходите от нея са твърде несигурни, за да се вярва на само една прогноза. Методът е групов процес, който включва следните 3 етапа:

- Дискусии;
- Представяне;
- Преговори между експертите.

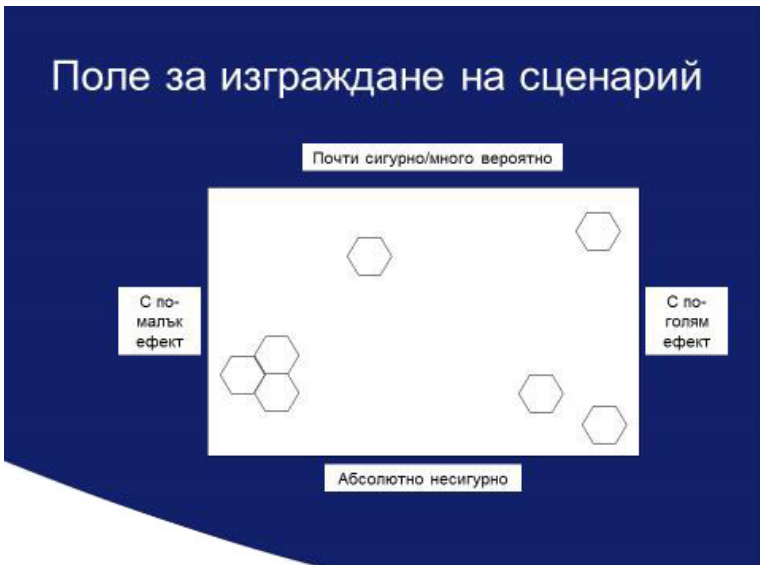
Пример: Създаване на сценарий на бъдещето

Как може да се промени качеството на живот в България след 10 години

1-ва стъпка – Определяне на неизвестните тенденции

Участниците се разделят в две групи, като първоначално задачата им е да запишат на лист по няколко тенденции, които смятат за несигурни, но все пак е възможно да се случат. Тенденциите се вписват в полето за изграждане на сценарий, като се поставят по-горе или по-долу в зависимост от степента на несигурност, и по-наляво или надясно в зависимост от ефекта, който могат да предизвикат.

- ❖ Избират се две идеи, които са много несигурни и с голям ефект. Важно е те да не са свързани една с друга. На тази основа се пишат два контрастни сценария за бъдещето. Тези сценарии се разработват, след което се представят.
- ❖ Двете идеи се поставят на две оси и се създава дизайнът на сценария. Върху тях се определят четирите крайности, които са всъщност четири сценария, които се представят, от които се избират два противоположни сценария, които всяка от групите да наименува и да построи в детайли.

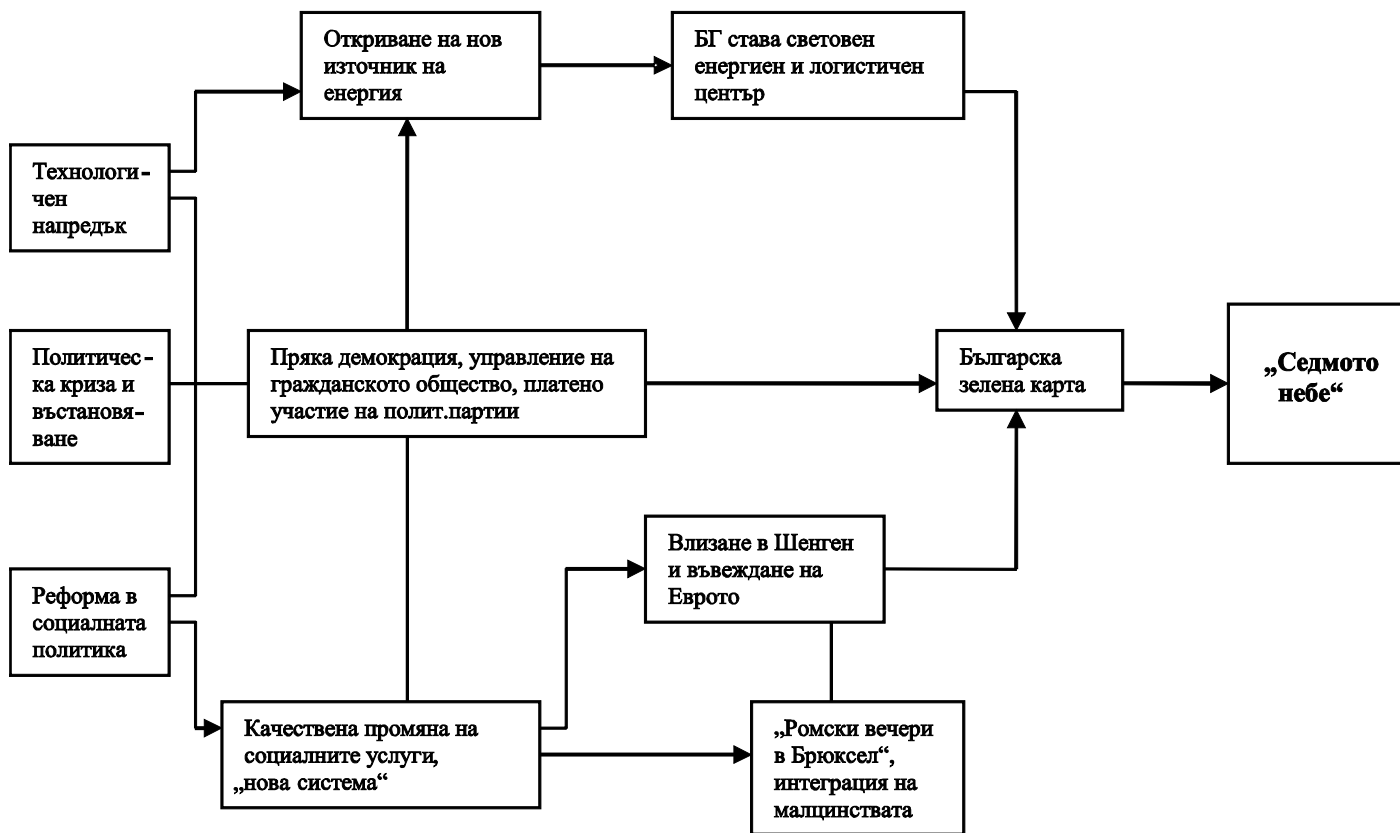
Фигура 2

Фигура 3

2-ра стъпка – Създават се два противоположни сценария

Единият сценарий дава оптимистичната прогноза за бъдещето, а другият – песимистичната.

Фигура 4. Сценарий на бъдещето от експертна група по проекта „Качество на живот“

- ❖ **Създават се истории** на двата противоположни свята и се описва какво ще бъде качеството на труд и живот във всеки един от тези светове. Описанието включва социални, икономически, политически, културни, екологични и технологични характеристики на тези светове. Каква ще бъде ролята на ключовите играчи във всеки свят: национални правителства, европейски политици, работодатели, граждански сдружения? Внимава се за противоречия – напр. възможно ли е да се предвиди, че всяко домакинство ще има по две коли в свят с висока загриженост за околната среда?
- ❖ **Създават се верига от събития**, които водят до крайния резултат – чертае се времева линия, като се започва от 2015 и се стигне до 2025 г. и се нанасят предполагаеми събития за осъществяване на сценария.

3-та стъпка – Представяне на двата сценария

4-та стъпка – Дискусия и препоръки

Г ЛИТЕРАТУРА ЗА ПОДГОТОВКА

- Димитрова, Я. 2012. *Корпоративната култура като конкурентно предимство*. С.: АИ „Марин Дринов“, с. 86 – 101.
- Димова, Д., Б. Георгиева, Н. Янева. 2000. *Социална политика: Държавна, общинска, фирмена*. С.: Тракия – М.
- Димова, Д. 2003. *Социална политика и социални дейности*. XIX глава – Съдържание на фирмената политика; XX глава – Кадрова политика – основно направление на фирмената социална политика. София: Тракия-М, с. 272 – 295.
- Ковачева, С. 2010. *Баланс между работа и семейство*. С.: Изток-Запад. Статии: *Организационният социален капитал и ролята му в подкрепа на работещите родители – случаят на агенцията за социално подпомагане*, с. 205 – 228; *Социалноустойчива организация в България – случаят на университетската болница*, с. 228 – 261; *Организационна култура и фирмена политика за съчетаване на работата и семейния живот*. с. 176 – 205.
- Миланова, М. 2008. *Генезис на фирмената култура в България*. VI глава – *Апробиране на методиката за изследване на фирмената култура в България*. С.: АИ „Марин Дринов“, с. 79 – 91.
- Хофстеде, Х. 2001. *Култура и стил*. VIII глава – *От модна прищявка до управленски инструмент*. С.: Класика и стил, с. 247 – 282.
- Cohen, D., L. Prusak. 2001. *In Good Company: How Social Capital Makes Organizations Work*. Harvard: Harvard business school press.

А ОСНОВНИ ПРОБЛЕМИ

1. Концепцията за качество на живот
2. Изследователски подходи
3. Качество на труд в организациите
4. Баланс между работа и семейство

1. Концепцията за качество на живот

Осигуряването на високо качество на живот все по-често се определя като основната цел на социалната политика, защото е по-обхватно понятие от социална сигурност или жизнено равнище. Националните стратегии за постигането му са многообразни, като най-често (въпреки националните специфики) се обединяват в две големи групи:

- „Европейски подход“ – качеството на обществото се разглежда във връзка с развитието на държавата на всеобщото благоденствие и разбирането на държавната отговорност за благополучието на своите граждани. Този подход акцентира върху обществените ресурси, чрез които индивидът получава контрол върху условията на своя живот;
- „Американски подход“ – качеството на живот е преди всичко субективно състояние, преживявано като индивидуално благополучие. Тук главната характеристика е индивидуалното щастие, което се представя (в значителна степен) като независимо от материалните условия и жизнения стандарт на индивида, социалната група или обществото като цяло.

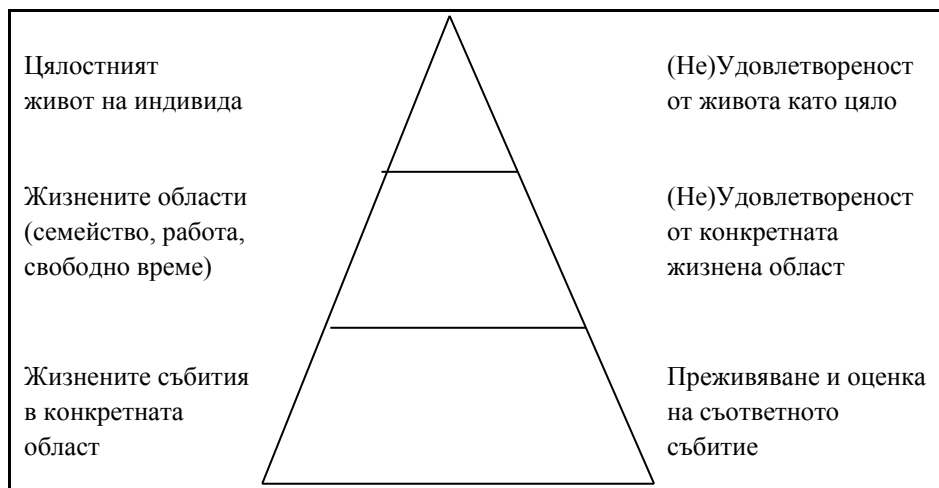
В научната литература от Втората световна война насам нараства броят на теоретичните разработки и емпиричните изследвания на понятието. За класическа се смята концепцията на **Ерик Аларт** за качеството на живот като състояние на „задоволяване на основните човешки потребности“.

Таблица 1. Качеството на живот в концепцията на Ерих Аларт

Аспекти на качеството	Обективни индикатори	Субективни индикатори
<i>Да имаш</i> (материални потребности)	1. Обективни измерители на жизненото равнище и околната среда	4. Субективни чувства на (не)удовлетвореност с жизнените условия
<i>Да обичаш</i> (социални потребности)	2. Обективни измерители на отношенията към другите хора	5. (Не)Щастие – субективни чувства спрямо социалните отношения
<i>Да бъдеш</i> (потребности от личностен растеж)	3. Обективни измерители на отношенията към обществото и природата	6. Субективни чувства на отчуждение/лично израстване

По всеки един от тези шест понятийни индикатора могат да се формулират блокове от емпирични индикатори, които да се приложат в изследване на качеството на живот в отделни страни и региони.

Подходът на **Джоузеф Сирджи** акцентира върху жизнените области и равнищата на жизнени преживявания на човека.

Фигура 1. Жизнени области и нива в качеството на живот

2. Изследователски подходи

Много близък до този на Джоузеф Сирджи е подходът при концептуализирането и изследването на качеството на живот на **Европейската фондация за подобряване условията на живот и работа** в Дъблин,

Ирландия. При него се разграничават два важни аспекта на качеството на живота – **когнитивен** (удовлетвореност от живота) и **емоционален** (щастие от живота), като прилагат следните индикатори:

Таблица 2. Индикатори за обща удовлетвореност и щастие на Европейската фондация

Когнитивен аспект	Вземайки всичко предвид, доколко бихте казали, че сте удовлетворен/неудовлетворен от живота си като цяло, като използвате скала от 1 до 10, където „1“ означава, че Вие сте „много неудовлетворен/а“, и „10“ означава, че Вие сте „много удовлетворен/а“?
Емоционален аспект	Вземайки всичко предвид, колко щастлив/а бихте казали, че сте, като използвате скала от 1 до 10, където „1“ означава, че Вие сте „много нещастен/тна“, и „10“ означава, че Вие сте „много щастлив/а“?

Заедно с това Европейската фондация изследва и качеството на живот в отделни жизнени области. Използван е следният въпрос в анкетната карта:

Q40: Бихте ли ми казали доколко удовлетворен/а сте по отношение на всяко от следните, като използвате скала от 1 до 10, където "1" означава, че Вие сте "много неудовлетворен/а" и "10" означава, че сте "много удовлетворен/а"?

ИНТ.: ИЗЧЕТЕТЕ И ПОКАЖЕТЕ КАРТА Q40 (скала). ЗА ВСЯКО ОТ ТЪВРДЕНИЯТА ВЪВЕДЕТЕ ДАДЕНАТА ЦИФРА ИЛИ НЕ ЗНАЯ/ОТКАЗ.

ЗАДАЙТЕ Q40_2 („ВАШАТА СЕГАШНА РАБОТА“), АКО РЕСПОНДЕНТЪТ РАБОТИ СРЕЩУ ЗАПЛАЩАНЕ (ВИЖТЕ ТАБЛИЦА НН2D, КОДОВЕ 1 ИЛИ 2).

	Много неудовлетворен/а					Много удовлетворен/а					Не зная	Не желая да отговоря
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1. Вашето образование												
2. Вашата сегашна работа												
3. Вашия настоящ жизнен стандарт												
4. Вашето жилище												
5. Семейния Ви живот												
6. Вашето здраве												
7. Социалния Ви живот												
8. Икономическата ситуация в България												

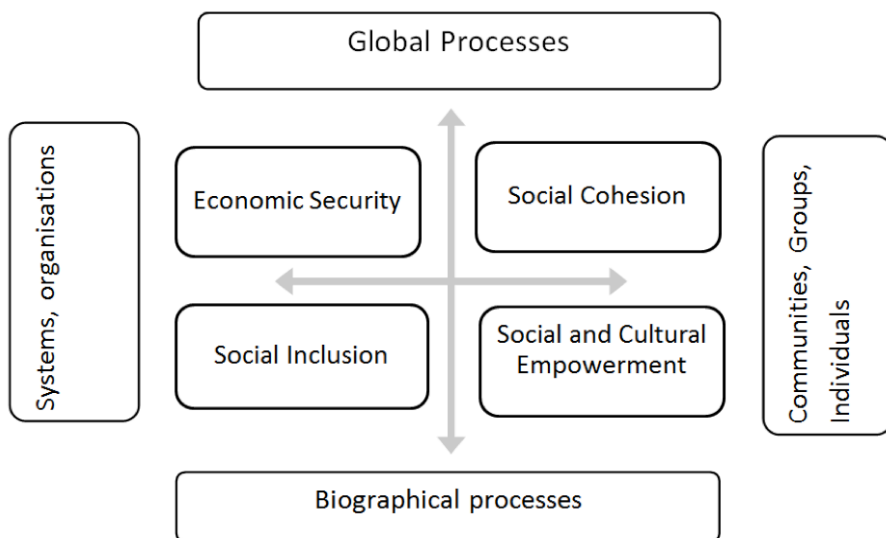
Памела Абот и Клер Уолъс се опитват да дадат социологическо обяснение на субективната удовлетвореност на индивидите, като тръгват от допускането, че качеството на живот не трябва да се разглежда

само като качество на индивидуалния живот, а следва да се разбира повече като социално качество на обществото. Според тях качеството на живот трябва да се измерва на две нива:

- Нивото на обществото и социалните организации;
- Нивото на местните общности, социалните групи и индивидите.

Изследователките смятат, че качеството на живот като социално качество на обществото трябва да отчита два типа процеси: **глобални** и **биографични**. Те предлагат модел на социалното качество на живот, който съдържа четири елемента:

- Икономическа сигурност;
- Социална кохезия;
- Социално включване;
- Социално и културно овластяване.

Фигура 2. Модел на социалното качество

Икономическата сигурност се отнася до материалните условия на живот на хората, които им позволяват да гледат на своя живот в дългосрочна перспектива със сигурност в бъдещето. Според авторите тя зависи от развитието на икономиката и на социалната политика, гарантиращи достъп до здравеопазване, пенсионно и други форми на обществено осигуряване. *Социалната кохезия* е елемент на качеството, въве-

ден от Дюркем и представящ социалните връзки между хората, основани на доверие и солидарност. *Социалното включване* се отнася до начините, по които индивидите и групите са интегрирани в обществото чрез заетост, семейни връзки и социална подкрепа, като социална политика за намаляване на бедността и дискриминацията. *Социалното овластяване* позволява на хората да участват в обществения живот чрез гласуване, участие в организации и способността им да правят нещата, които искат. В своите изследвания Абот и Уолъс обясняват субективната удовлетвореност на индивидите от живота си не само с икономическите условия на живот, но и с възможностите за социално включване и овластяването на хората в обществото.

3. Качество на труд в организациите

Качеството на труд също е понятие с множество измерения и дефиниции. Ако икономическият подход акцентира върху икономическата сигурност на труда като заплащане, добавки, пенсионно и здравно осигуряване, работно време и условия на труд, а психолозите включват усещане за благополучие, удовлетвореност и емоционална ангажираност, то в социологията понятието се разглежда много по-широко. Освен икономическите и психологическите аспекти, социологическото разбиране за качеството на труд го свързва както с по-широк набор от вътрешни характеристики (автономност на труда, възможности за израстване и кариера), така и със статуса на професията в системата за социална стратификация и с възможността за съчетаване на труда с дейностите, произтичащи от другите социални роли на личността.

Основни индикатори за измерване на качеството на труда според Европейската фондация за подобряване условията на живот и работа са:

- Осигуряване на перспективи за кариерно развитие и сигурност на заетостта;
- Поддържане на здравето и материалното благосъстояние на служителите;
- Изграждане на нови умения и компетентност;
- Постигане на приемлив баланс работа – личен живот.

Фигура 3. Концептуален модел на качеството на труда

4. Баланс между работа и семейство

Социален конструкт за начините, по които индивидът съчетава своите социални роли и степента на удовлетвореността му от изпълнението на тези роли. Балансът работа – семейство представлява съвкупността от процесите на конфликт и обогатяване между двете области на живот, съставляващи жизнения опит на индивида от изпълнението на свързаните социални роли, включващи лични избори и преговори с партньорите в семейството, с колегите и работодателя и институциите на по-широкото общество.

Сийка Ковачева. 2010. „Баланс между работа и семейство“

Социологическият подход предполага отчитане на фактори от институционалния контекст на национално ниво, от организационния контекст на работата и от ресурсите и ограничението в семейството, както и от индивидуални характеристики на заетите.

Сред факторите от институционалния контекст у нас може да се подчертаят:

- Нарастване на гъвкавостта на заетостта;
- Увеличаване на интензивността на труда;
- Намаляване на брачността;
- Спад в раждаемостта;
- Форми на държавна подкрепа:
 - социална сигурност за работещите на намалено работно време,
 - спестяване на отпуск,

- родителски отпуски и
- публични структури за гледане на деца.

При организационния контекст следва да се разгледат:

А. Ресурсите на работата, които са фактори на удовлетвореността:

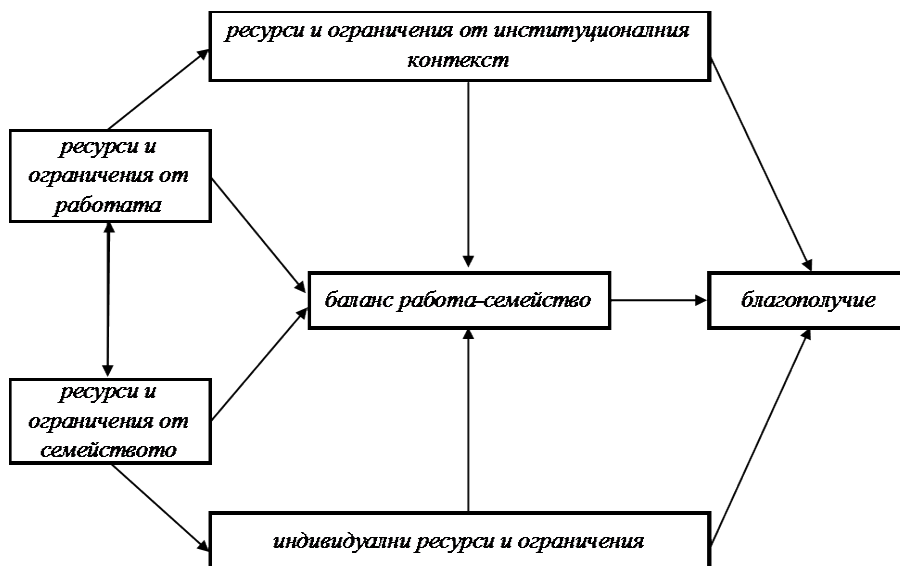
- Гъвкаво работно време;
- Автономност при всекидневните задачи;
- Работа в екип;
- Организационен социален капитал.

Б. Ограниченията от работата, които стават фактори на неудовлетвореността:

- Ниско заплащане;
- Висока интензивност на труда;
- Честа практика на извънреден труд с кратко предизвестие;
- Бизнес ориентирана организационна култура.

От семейния контекст значение имат съставът и отношенията в семейството, здравословното състояние на членовете на семейството и материалната осигуреност.

От индивидуалните характеристики с особено значение са образователното и квалификационното ниво, здравословното състояние и аспирациите.

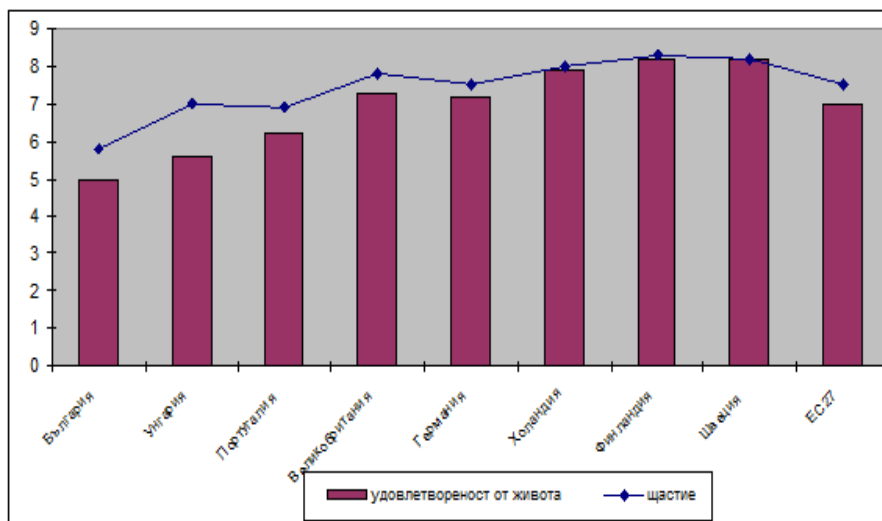
Фигура 4. Концептуален модел на баланса работа – семејство

Б РАБОТНИ ЗАДАЧИ

1. Прочетете текста: Тилкиджиев, Н. 2010. *Благополучие и доверие: България в Европа?* С.: Изток-Запад. с. 33 – 61. Дискутирайте с колегите си на семинарно занятие следните въпроси: Защо българите се определят като нещастни? Какви са причините и имат ли основания? С кои индикатори се измерва качеството на живот? Защо Н. Тилкиджиев нарича България „общество на ниското доверие“?
2. Запознайте се с Националната стратегия за дългосрочна грижа и с брошурата: ЕК. 2008. *Дългосрочни грижи в Европейския съюз*. Люксембург: Служба за официални публикации на Европейските общности. Дискутирайте с колегите си на семинарно занятие следните въпроси: Какви са целите на двата документа? Към кои социални групи са предназначени? Какъв е европейският опит в предоставянето на услуги по дългосрочни грижи?
3. Разгледайте Фигура 6, представяща резултатите от изследването на Европейската фондация за подобряване условията на живот и работа в някои европейски страни. Какви изводи може да се направят за различията по страни и по аспекти на качеството на живот?
4. Запознайте се със структурата и работата на Европейската фондация за подобряване на условията за живот и труд (Eurofound) чрез брошурата: Eurofound. *Към по-добри условия на живот и труд*. http://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_files/pubdocs/2014/35/bg/1/EF1435BG.pdf. След това посетете самостоятелно сайта на Фондацията – www.eurofound.europa.eu/. Въз основа на данните от изследванията на Eurofound намерете различията в оценките на удовлетвореността и щастието по значими социални фактори като пол, възраст, статус в заетостта и други.
5. Прочетете доклада: Eurofound. *Психосоциалните рискове в Европа*. <https://osha.europa.eu/bg/tools-and-publications/publications/reports/executive-summary-psycho-social-risks-in-europe-prevalence-and-strategies-for-prevention>. Отговорете на поставените въпроси:
 - Какви са основните констатации на доклада?
 - Какви са насоките за политиките, които следва да бъдат предприети?

6. Разгледайте графиките по данни от проучване на обществените нагласи на Института за политика и Института за изучаване на населението и човека (БАН) на адрес <http://iopbg.org/balgarite-vse-pak-sa-optimisti-no-trevozhni-2/>. В какво се състои разликата в индикаторите на това проучване с тези на Европейската фондация? Има ли според Вас тенденция към нарастване на удовлетвореността и щастieto у нас? В кои социални групи тя е най-силно изразена според проучването?
7. Прочетете и направете план-конспект на текста: Ковачева, С. 2010. *Организационна култура и фирмена политика за съчетаване на работата и семейния живот*. В: Ковачева, С. 2010. *Баланс между работа и семейство*. С.: Изток-Запад, с. 18 – 30. Представете го и го дискутирайте с колегите си на семинарно занятие.

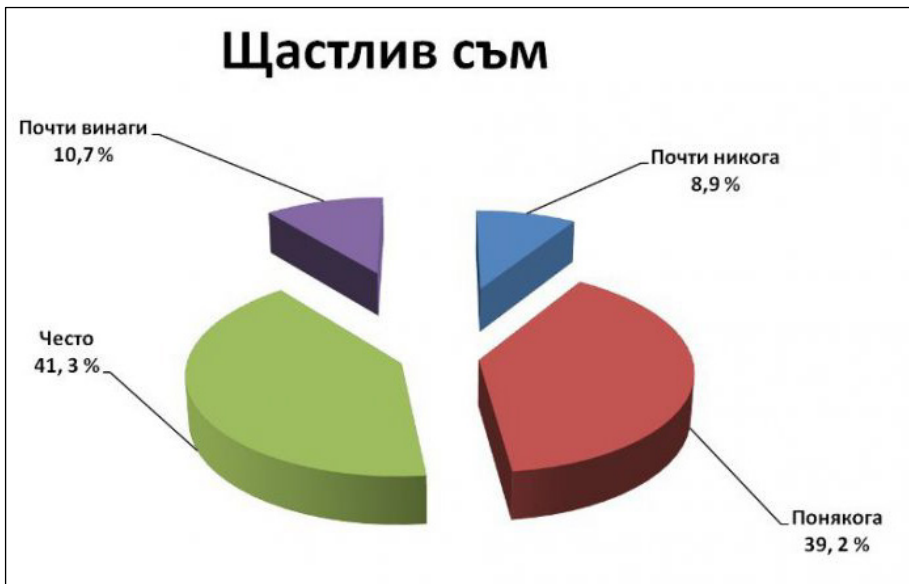
В ДОКУМЕНТИ

Фигура 6. Равнища на удовлетвореност и щастие по страни

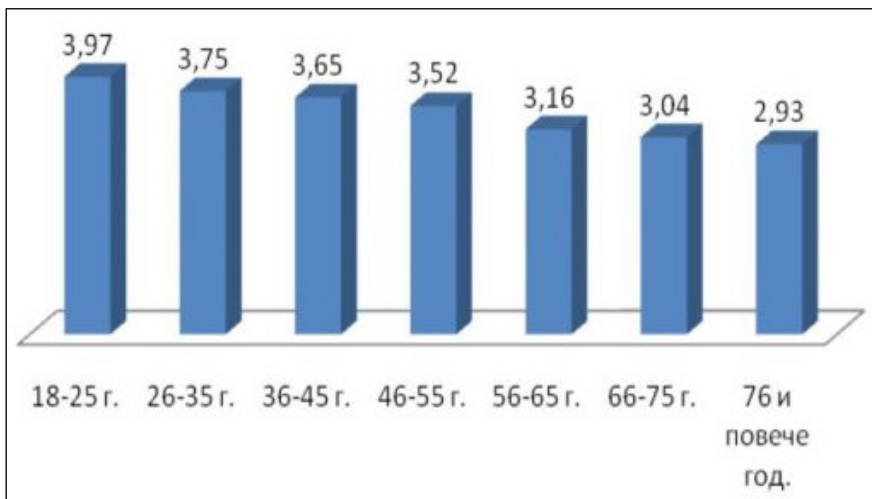
Източник: Ковачева, С. 2010.

Баланс между работа и семейство. София: Изток-Запад.

Фигура 7. Усеждане за щастие сред българите, 2017

Източник: <http://iopbg.org/balgarite-vse-pak-sa-optimisti-no-trevozhni-2/>

Фигура 8. Средни стойности на скала „Оптимизъм“ по възрастови групи

Източник: <http://iopbg.org/balgarite-vse-pak-sa-optimisti-no-trevozhni-2/>

Г ЛИТЕРАТУРА ЗА ПОДГОТОВКА

- Европейска фондация за подобряване на условията за живот и труд (Eurofound). <http://www.eurofound.europa.eu/>, достъп на 03.08.2015.
- ЕК. 2008. *Дългосрочни грижи в Европейския съюз*. Люксембург: Служба за официални публикации на Европейските общности.
- Ковачева, С. 2010. *Организационна култура и фирмена политика за съчетаване на работата и семейния живот*. В: Ковачева, С. 2010. *Баланс между работа и семейство*. С.: Изток-Запад, с. 18 – 30.
- Национална стратегия за дългосрочна грижа, налична на: <http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=882>, достъп на 03.08.2015.
- Тилкиджиев, Н. 2010. *Благополучие и доверие: България в Европа?* София: Изток-Запад, с. 33 – 61.
- Abbott, P., C. Wallace. 2014. *Rising Economic Prosperity and Social Quality. The Case of the New Member States of the European Union*, *Social Indicators Research*, 115: 419 – 439.
- Eurofound. *Към по-добри условия на живот и труд, наличен на:* http://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_files/pubdocs/2014/35/bg/1/EF1435BG.pdf, достъп на 03.08.2015.
- Eurofound. *Психосоциалните рискове в Европа, наличен на:* <https://osha.europa.eu/bg/tools-and-publications/publications/reports/executive-summary-psychosocial-risks-in-europe-prevalence-and-strategies-for-prevention>

A ОСНОВНИ ПРОБЛЕМИ

- 1. Подходи към социалното неравенство в теорията на социалната политика**
- 2. Социалната интеграция**
- 3. Социологически подходи към социалното изключване**
- 4. Индикатори на неравенството и социалното изключване**
- 5. Политики на социално включване**

1. Подходи към социалното неравенство в теорията на социалната политика

Разбирането за социалното неравенство произтича от концепцията за социална стратификация.

Понятието за социална стратификация се отнася до факта, че всяко общество се състои от равнища, които се отнасят помежду си под формата на господство и подчинение било по власт, богатство или престиж.

Питър Бъргър. 1963. „Покана за социология“

Концепцията на Бурдийо за видовете капитал на социалните агенти:

- Икономически (свързан със собствеността);
- Културен (получено образование, квалификация, знания и ценности);
- Социален (мрежата от социални отношения, контакти, които могат да бъдат мобилизирани);
- Символен (форми на признаване и освещаване, натрупани в биографията на индивида).

Капиталите не са застинали, а нарастват или намаляват, превръщат се един в друг, очертавайки полета на влияние.

В теорията на социалната политика социалното неравенство се разглежда като неравен достъп на индивидите и социалните групи до обществените блага. Социологическият подход отчита неговите многообразни форми.

▶ Форми на неравенството:

- Неравен достъп до собствеността;
- Неравен достъп до властта;
- Неравен достъп до обществения престиж.

▶ Проявления: расово, етническо, полово, възрастово, регионално, здравно, образователно, културно...

Значими икономически неравенства, стратифициращи индивидите в неравни социални позиции:

- Неравенства в доходите;
- Неравенства в потреблението;
- Неравенства в притежаваното имущество;
- Неравенства в заетостта;
- Неравенства в образованието и квалификацията.

2. Социалната интеграция

Понятието социална интеграция може да се дефинира като състояние на съгласуваност и взаимозависимост между елементите на социалната система и се отнася както до връзката между отделните подсистеми на социалното цяло, така и до връзката между социалното цяло и индивида и социалните групи.

Според Емил Дюркем една социална група е интегрирана, когато членовете ѝ:

- Притежават общо съзнание, споделят едни и същи вярвания и убеждения;
- Намират се във взаимодействие помежду си;
- Приели са и се чувстват отдадени на общи цели.

Противоположност на интеграцията е социалната дезинтеграция (за социалната система) и аномията (за индивида и групата).

3. Социологически подходи към социалното изключване

Социалното изключване е широко използван термин в политическия дискурс както в Европейския съюз, така и в световен мащаб от Све-

товната здравна организация, Организацията на обединените нации, Международната организация по труда и други организации.

Социалното изключване е процес, при който определени хора са изтласкани на ръба на обществото и са възпрепятствани от пълно участие в него поради своята бедност или поради липсата на базови компетенции и възможности за учене през целия живот, или в резултат от дискриминация. Това ги отдалечава от възможността за работа, доходи и образование, както и до социални и общностни мрежи и дейности. Те имат ограничен достъп до власт и до органите, вземащи решение, и така често се чувстват безвластни и неспособни да упражняват контрол върху решенията, които влияят върху техния ежедневен живот.

ЕК. Съвместен доклад за социално включване от 2004 г.

Терминът се използва широко и в академичната литература, като в него се влагат разнолики значения. Това, което е малко или повече признато от изследователите, е, че социалното изключване е многомерна концепция, включваща социални, политически, културни и икономически измерения, че има своя динамика в обществата, че се променя във времето и че нейната същност е релационна.

Към релационната същност на социалното изключване се прилагат различни подходи:

- **Теорията за социалната солидарност** – социалното изключване е проява на скъсването на връзките между индивидите и обществото и има преди всичко културен и морален характер (отглас от концепцията на Дюркем за аномията);
- **Теорията за дискриминацията**, която разглежда изключването като резултат на процес на дискриминация, на лишаване на индивидите от техните социални права;
- **Социалнополитическата теория** вижда причините за социалното изключване в неравното разпределение на властта в обществото, потискащо определени индивиди и групи и недопускащо тяхното пълноценно участие в политическия и обществения живот (подход, който тръгва от разбирането за властта на Вебер и донякъде е близък до този на Маркс);

- **Теорията за социалното етиктиране**, която обръща внимание на ролята на политическия дискурс и стоящите зад него политически идеологии при определянето на дадени социални групи като „изключени“, при което на участниците в тях се вмения вина и за съответното състояние, и за липсата на активност за „включване“.

4. Индикатори на неравенството и социално изключване

Различните подходи към разбирането за социалното изключване предполагат и различни начини за неговото измерване. Операционализацията на понятието е трудна и още по-малко признати са предлаганите системи от индикатори.

- **Индекс на човешкото развитие на ООН** – разработен първоначално от пакистанския икономист Махбуб ул Хак, този индекс се прилага в сравнително изследване на продължителността на живота, грамотността и образованието и стандарта на живот за страните от цял свят.
- **Социалните индикатори на Евростат** акцентират повече върху икономическите измерения на социалното изключване. Евростат приема няколко икономически индикатори, сред които основните са:
 - *Коефициент на Джини* – въведен от италианския статистик Корадо Джини. Той служи за измерване на неравенството в доходите на населението на една страна, което варира от 0 – изразяващо общото равенство, и 1 за максимално неравенство. В световен мащаб коефициентът на Джини за доходите е в диапазона от приблизително 0,23 (Швеция) до 0,70 (Намибия).
 - *Коефициент на поляризация (S80/20)* – съотношението на доходите на най-богатите 20% към най-бедните 20% от населението на една страна, което се използва в Европейско изследване на доходите и условията на живот – SILC (Statistics on Income and Living Conditions).

5. Политики на социално включване

Политиките на социалното включване се стремят да отразят многомерната природа на процесите на изключване и да създадат бариери пред изключването, а така също и мостове за тези, изпаднали в затруднени ситуации. Тук се интегрират:

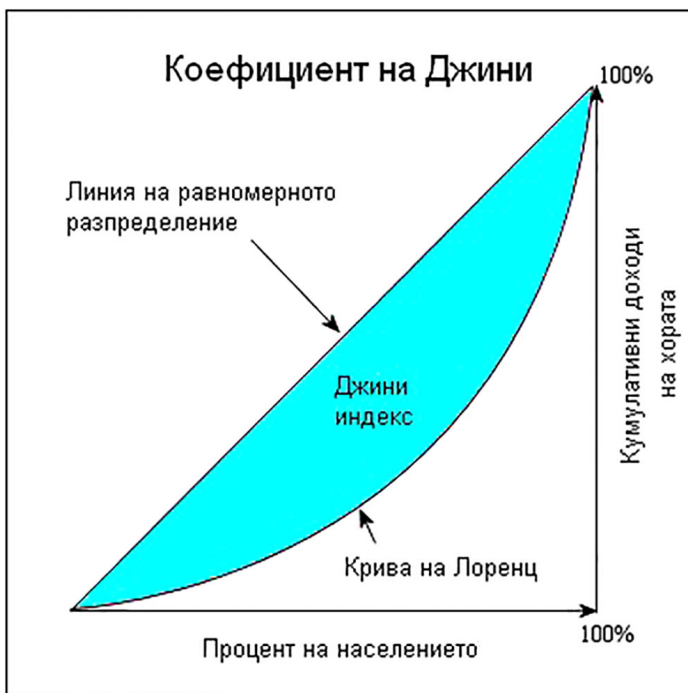
- Мерки за увеличаване на заетостта и намаляване на безработицата (презумпция, че платената заетост е най-ефективното средство за социална интеграция в модерните общества);
- Мерки за разширяване достъпа до образование и повишаване на неговото качество;
- Мерки за ограничаване и смекчаване на бедността;
- Мерки за социална интеграция и реинтеграция на рисковите групи от населението.

Б РАБОТНИ ЗАДАЧИ

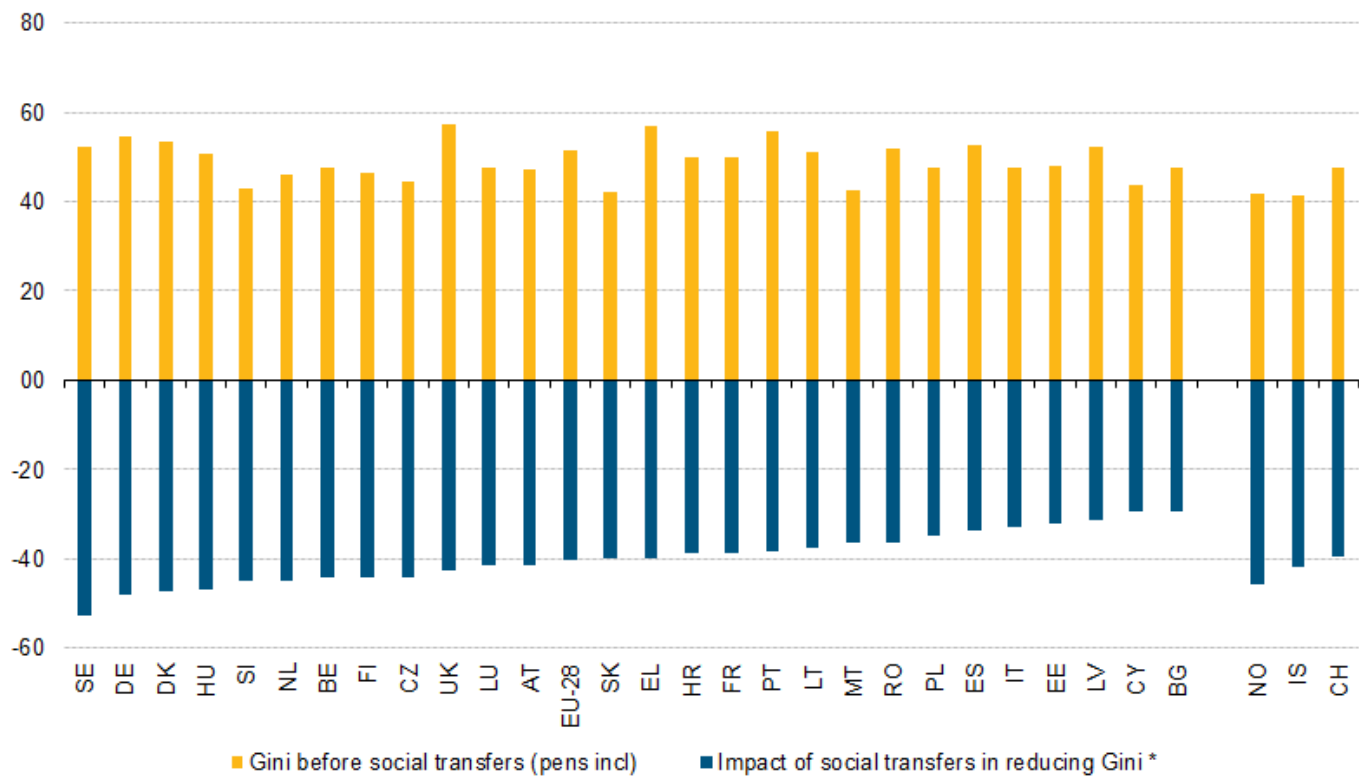
1. Прочетете текста: Робинсън, Дж., Д. Аджемоглу, 2013. *Защо нациите се провалят*. II глава – *Теории, които не работят*. С.: Изток-Запад, с. 59 – 86. Дискутирайте с колегите си на семинарно занятие следните въпроси: Къде е коренът за неравенствата в съвременния свят според двамата автори? Кои са теориите, които авторите считат за нерелевантни при обяснението на неравенствата?
2. Запознайте се по-подробно с процеса на измерване при коефициента на Джини и кривата на Лоренц. Вижте разпределението на доходните неравенства в различни европейски страни. Отговорете на следните въпроси: Къде се разполага българското общество в сравнение с другите европейски страни? Как се е изменило неравенството в доходите в годините на прехода у нас?
3. Разгледайте данните от Фигура 2. Как социалните трансфери намаляват неравенствата в доходите в различните страни?
4. Неравенството има и регионални измерения вътре във всяка страна. Анализирайте данните в Таблицы 1а и 1б и коментирайте различията в социалното неравенство в шестте (статистически) региона в България. След това сравнете с данните за отделните области. Според Вас полезно ли е за социалнополитическия анализ да се предоставят данни на местно равнище?
5. Намерете последните данни за Индекса на човешкото развитие от програмата на ООН (<http://hdr.undp.org/en>) и отговорете на въпросите: Съставянето на кои допълнителни индикатори се предлага в Програмата на ООН? Къде се разполага България в подреждането на страните? Какво ни показват данните от този индекс за глобалното неравенство в света?

6. Открийте данни от сайта на Световната банка (<http://data.worldbank.org/>) за следните държави: Швеция, Молдова, Северна Корея, Южна Корея, ЮАР, Намибия, Канада и Перу. Изберете самостоятелно индикаторите, които считате, че в най-голяма степен изразяват социалните неравенства в света, съпоставете ги и напишете курсова работа на тема „Защо сме различни?“.
7. Разгледайте фигури 3 – 7 от книгата на Митев и Ковачева, 2014 г. *Младите хора в Европейска България. Социологически портрет*. София: Фондация „Фридрих Еберт“. Какви други неравенства демонстрират те и по какви показатели?
8. Направете план-конспект на текста: Тилкиджиев, Н. 2011. *Успелите роми*. X глава – *Етническата общност за успеха и успешите*. С.: Изток-Запад, с. 345 – 395. Представете го и го дискутирайте с колегите си на семинарно занятие.

В ДОКУМЕНТИ

Фигура 1

* Countries are ranked by the impact of social benefits (pens included) computed as the difference between the Gini after social transfers and pensions and the Gini before social transfers and pensions in percentage points of the Gini before social transfers. Data not available for IE.

Фигура 2. Коефициент на Джини по страни

Таблица 1. Неравенство в разпределението на дохода в България

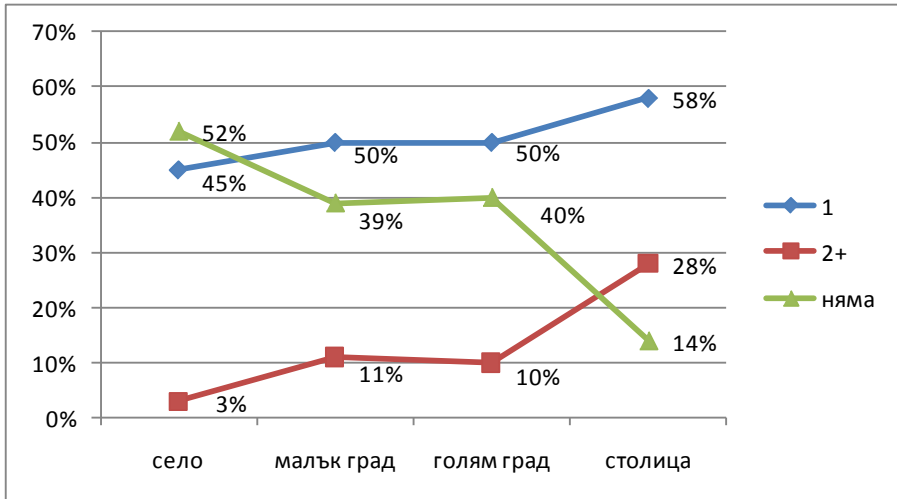
1а. Коефициент на поляризация	
година на провеждане на изследването	2016
референтна година на дохода	2015
статистически район	S80 S20
Северозападен	8.4
Северен централен	5.1
Североизточен	8.6
Югоизточен	7.4
Югозападен	7.2
Южен централен	7.9

1б. Коефициент на Джини	
година на провеждане на изследването	2016
референтна година на дохода	2015
статистически район	коефициент на Джини
Северозападен	39.3
Северен централен	30.3
Североизточен	39.4
Югоизточен	35.4
Югозападен	37.9
Южен централен	36.6

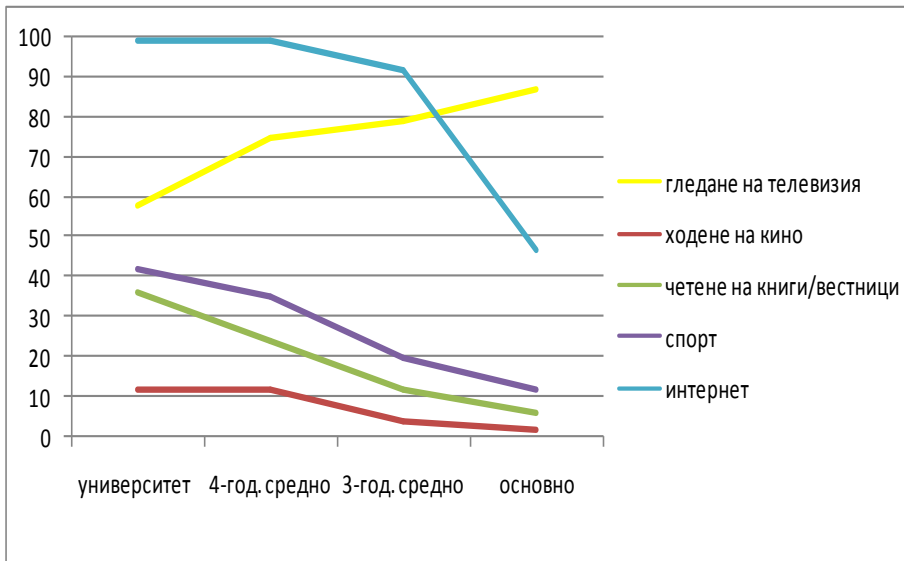
Таблица 2. Неравенства в доходите по области
(коефициент на поляризация)

Благоевград	5.3	Плевен	6.2
Бургас	6.7	Пловдив	6.6
Варна	12.0	Разград	5.0u
Велико Търново	5.5	Русе	4.8
Видин	7.8u	Силистра	4.7
Враца	10.3	Сливен	15.1
Габрово	5.0	Смолян	5.4
Добрич	7.3	София (столица)	6.9
Кърджали	6.7	София	5.4
Кюстендил	4.2	Стара Загора	6.7
Ловеч	8.2	Търговище	4.4
Монтана	16.0	Хасково	8.4
Пазарджик	17.1	Шумен	7.4
Перник	5.9	Ямбол	4.4u

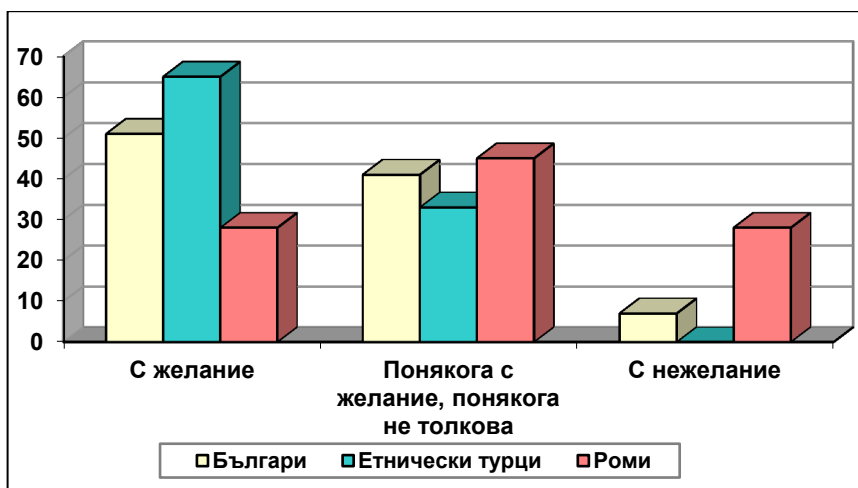
u – с по-малка стохастична точност, поради недостатъчен брой случаи

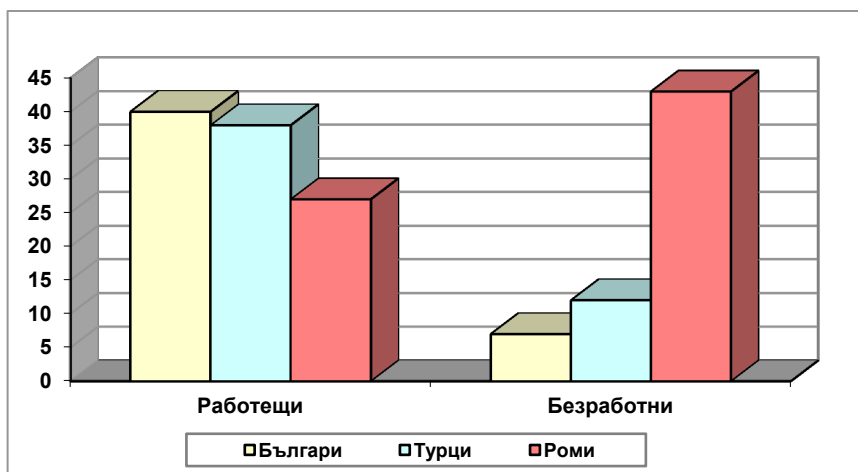
Фигура 3. Притежание на лаптоп по тип населено място

Фигура 4. Предпочитани дейности от младите хора в зависимост от образованието на родителите (дял в проценти на извършващи тези дейности „често“)

Фигура 5. Желание, с което се посещава училище/университет

Фигура 6. Работещи и безработни сред младите хора по етнически произход

Г ЛИТЕРАТУРА ЗА ПОДГОТОВКА

- Гидънс, А. 2003. *Бедност и неравенство*. В: Гидънс, А. *Социология*. С.: Прозорец, с. 277 – 287;
- Дарендорф, Р. 1998. *Модерният социален конфликт*. VII глава – *След класовата борба*. С.: Златорогъ, с. 171 – 199.
- Митев, П., С. Ковачева. 2014. *Младите хора в Европейска България. Социологически портрет 2014*. С.: Фондация „Фридрих Еберт“.

- Пампоров, А. 2007. *Броят на ромското население в България като проблем при изграждането на адекватна социална политика*. В: *Интеграция на ромите в българското общество*. София: Институт по социология към БАН, с. 63 – 76
- Робинсън, Дж., Д. Аджемоглу, 2013. *Защо нациите се провалят*. II глава – *Теории, които не работят*. С.: Изток-Запад, с. 59 – 86.
- Тилкиджиев, Н. 2011. *Успелите роми*. X глава – *Етническата общност за успеха и успелите*. С.: Изток-Запад, с. 345 – 395.
- Уилкинсън, Р., К. Пикет. 2014. *Патология на неравенството. Защо равенството прави обществата по-силни*. II глава – *Бедност или неравенство*. С.: Изток-Запад, с. 35 – 51.
- Berger, P. 1963. *Invitation to Sociology. A Humanistic Perspective*. New York: Anchor Books, p. 78.
- United Nations Development Programme. Human development reports. <http://hdr.undp.org/en>, достъп на 03.08.2015.
- World Bank. <http://data.worldbank.org/>, достъп на 03.08.2015.

A ОСНОВНИ ПРОБЛЕМИ

1. Подходи към дефинирането на понятието бедност в теорията на социалната политика
2. Количествени и качествени подходи за изследване на бедността
3. Равнище и структура на бедността в България
4. Политиката за ограничаване на бедността
5. Ролята на социалния капитал за намаляване равнището на бедност

1. Подходи към дефинирането на понятието бедност в теорията на социалната политика

- **Абсолютен подход** – състояние, при което хората нямат достатъчно материални ресурси, за да поддържат нормалното физиологично функциониране на своя организъм;
- **Относителен подход** – основава се на общите жизнени стандарти в различните общества и културната им представа за бедност – приемлив за обществото социален минимум като дял от средните доходи;
- **Субективен подход** – отразява оценката на хората от различни социални групи за тяхното жизнено равнище и бедността, измервано с личните нагласи на индивидите и домакинствата относно възможността за задоволяване на отделни потребности.

В академичната литература у нас се прилагат и трите подхода. В официалните документи на МТСП е приета следната дефиниция на бедността:

...бедни са тези лица, семейства и групи, чиито ресурси (материални, културни и социални) са толкова ограничени, че ги изключват от минимално приемливия начин за живот в държавите – членки на Европейския съюз (ЕС), в които те живеят.

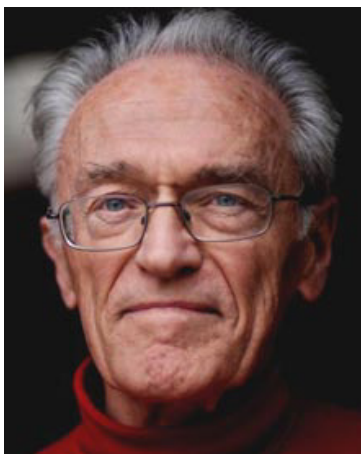
Съвет на ЕС, Решение 85/8/ЕЕС от 1984 г.

Защо все пак, въпреки тясната връзка между бедност и социално изключване, се налага отделна лекция за бедността в курса по социална политика? Защото бедността е важен тип социално изключване, върху което се наслагват и други форми на социално изключване.

2. Количествени и качествени подходи за изследване на бедността

Бедността има важни икономически измерения, но социологическият подход не я свежда само до липсата на достатъчно икономически ресурси. При него се отчита взаимопреплитането на множество фактори. Класическо е изследването на Питър Таунсенд за бедността във Великобритания.

Питър Таунсенд (1928 – 2009)

Бедността във Великобритания: изследване на ресурсите на домакинствата и жизненото равнище (1979)

Въз основа на дългогодишни проучвания с методите на анкетното допитване, дълбочинни интервюта и наблюдения във Великобритания, Таунсенд дефинира бедността по следния начин: *Индивидите, семействата и социалните групи се намират в състояние на бедност, когато те са лишени от ресурси да поддържат начин на хранене, да участват в дейностите и да притежават жилищни условия и уреди, които са типични или поне широко одобрявани и окуражавани в обществата, в които живеят. Този недостиг на ресурси на практика ги изключва от обикновените модели на поведение, обичаите и дейностите в обществото.*

Таунсенд създава Индекс на депривация – лишеност от ресурси за участие в обществото, който включва 61 индикатора, засягащи:

- Аспекти на храната (напр. липса на прясно месо на трапезата през повечето дни на седмицата; липса на топла закуска през повечето дни на седмицата);
- Аспекти на облеклото (липса на подходящи обувки за влажно и хубаво време; липса на ново палто през последните три години);
- Аспекти на жилището (липса на отопление или отопление само на една стая в жилището; липса или съвместно ползване на вътрешна тоалетна, мивка, душ и печка);
- Аспекти на работата (работа изцяло или главно на открито; липса на заплащане по време на болничен отпуск);
- Дейности в свободното време (детето не е имало парти на последния рожден ден; семейството не е ходило на почивка извън къщи през последните 12 месеца);
- Аспекти на здравето (отсъствал поради болест пет или повече седмици през изминалата година; наличие на сериозно увреждане);
- Аспекти на образованието (по-малко от 10 години обучение).

Основни подходи за изследване на бедността

- Количествен – използва вероятностни извадки и структурирани интервюта, за да набере количествени данни, които да анализира с помощта на математико-статистически методи;
- Качествен – използва целеви извадки и дълбочинни интервюта, за да набере данни, отнасящи се до мненията на хората, и ги анализира с антропологически методи.

Таблица 1. Съпоставка на количествения и качествения подход при изследването на бедността

Характеристики	Количествен подход	Качествен подход
Дефиниция на бедността	Хората са бедни, когато жизненият им стандарт падне под линията на бедността, т.е. равнището на доход, позволяващо мин. приемливо ниво на прехрана	Бедните хора определят какво означава бедността, в резултат на което се приема по-широка дефиниция на лишеността, която включва повече фактори от дохода
Епистемологична парадигма	Позитивизъм, съществува само една реалност	Отхвърля позит. парадигма. Съществуват множество форми на реалността
Начин на определяне на бедността	От външни експерти	В процеса на взаимодействие между експерти и участници
Индикатори	Количествени променливи – напр. разходи на домакинствата за храна, равнище на безработица	Ценностни ориентации, предпочитания и др. качествени променливи
Модел на интервюто	Структурирано, формално	Полуструктурирано, открито
Извадка	Вероятностна	Целева
Грешки	По-малка стохастическа грешка, но повече неизвадкови грешки	Обратното
Размер на извадката	2000 – 8000 домакинства	1 – 1000 индивиди или общности
Географски обхват	Широк, обикновено национален	Малък, обикновено подбрани региони
Продължителност	Няколко месеца	От 6 месеца до години
Цена	LSMS – \$500 000 до 1 000 000	\$50 000 – 150 000
Анализ	Статистически методи	Контент анализ, различни техники.

Източник: Световната банка. Изследвания на бедността.

Въз основа на своите количествени изследвания на бедността Световната банка разработва следните показатели:

А. Индекс на бедността на глава от населението

Този индекс на бедността често се използва от Световната банка и показва какъв процент от населението на една страна живее с доход под определения праг на бедност. В случая бедността се измерва въз основа на дохода. В световен мащаб линията на бедност е 1,25 долара на ден. Всеки втори човек в страните от Западна Африка живее в бедност по този показател.

Б. Индекс на човешката бедност

- „Индексът на човешката бедност“, използван от Програмата за развитие на ООН (UNDP), включва в оценката непарични аспекти на бедността чрез три индикатора:
- Вероятност при раждането да не се достигне до 40-годишна възраст;
- Процент на неграмотност;
- Процент от населението без достъп до безопасна питейна вода и здравни услуги, процент на деца до 5-годишна възраст с тегло под нормата.

Индексът на човешка бедност заема стойности между 0 и 100, където минималната стойност е 0, а максималната – 100.

Качествените изследвания на Световната банка предоставят многообразна информация, в която основно място заемат културните разбирания на отделни общности за бедността. Методите, които се използват, са дълбочинни интервюта, фокус групи, картографиране на местната общност и други. Интересен е подходът в изследването на бедността на Иван Селени и колектив. Те също се опират на разбирането за бедността като лишеност от важни ресурси за развитие. Недостигът на храна е критерий за абсолютна бедност. Освен съществени различия по страни и години, данните показват и значителна етническа обусловеност на абсолютната бедност в източноевропейските страни, като тя е най-силно изразена в България.

3. Равнище и структура на бедността в България

За изследване на равнището и структурата на бедността в България Националният статистически институт използва следните измерители:

- **Линия на бедност** – паричен показател, служещ за разграничаване на бедните от небедните в обществото. В ЕС е приета граница от 60% от средния разполагаем общ доход на еквивалентна единица;
- **Еквивалентни скали** – прилагат се за преизчисляване на линията на бедност поради различния състав и брой лица в домакинствата. Първият възрастен на 14 и повече години получава тегло 1,0, вторият възрастен – 0,5 и всяко дете под 14 години – 0,3. Теглата се присъждат на всеки член на домакинството и се сумират, за да се получи еквивалентен размер на домакинството. Общият разполагаем доход за всяко домакинство се разделя на неговия еквивалентен размер и се формира общ разполагаем доход на еквивалентна единица;
- **Среден разполагаем общ доход** е изчислен като медианен доход. Това е доходът, който разделя съвкупността на две равни части: 50% от домакинствата получават под този доход, а 50% над него;
- **Равнище на бедност** – относителният дял на населението, живеещо под линията на бедност;
- **Субективни показатели за материални лишения** – личните нагласи на лицата и семействата относно възможностите за задоволяване на техните потребности.

В структурата на бедността у нас полът се явява значим фактор – жените имат по-голям риск от изпадане в бедност, отколкото мъжете. Друга обусловеност разкрива факторът възраст – децата и най-възрастните са най-уязвими към тези процеси.

4. Политиката за ограничаване на бедността

Политиката на социална закрила срещу бедността може да приеме различни форми. Според политическата стратегия **видовете политика** са:

- Пасивна политика (насочена към смекчаване на последиците);
- Активна политика (насочена към предотвратяване на изпадане в състояние на бедност, като въздействие върху факторите за бедност.

Целевите групи, към които е насочена политиката за бедността у нас, са:

- Лица в нетрудоспособна възраст: деца, възрастни хора;
- Семейства с деца;

- Групи в неравностойно положение на пазара на труда или извън пазара на труда – безработни младежи, продължително безработни, безработни над 50-годишна възраст, безработни лица с основно или по-ниско образование и без професионална квалификация или недостиг на ключови компетентности, икономически неактивни лица, желаещи да работят;
- Уязвими представители на ромската общност;
- Хора с увреждания;
- Бездомни и лица, живеещи при лоши жилищни условия;
- Работещи бедни.

Основен документ на националната политика в тази област е Национална стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване 2020. Приоритетни цели на стратегията са:

- Осигуряване на възможности за заетост и за повишаване на доходите от труд чрез активно включване на пазара на труда;
- Осигуряване на равен достъп до качествено предучилищно и училищно образование;
- Осигуряване на равен и ефективен достъп до качествено здравеопазване;
- Премахване на институционалния модел на грижа и развитие на междусекторни услуги за социално включване;
- Осигуряване на устойчивост и адекватност на социалните плащания;
- Подобряване на капацитета и взаимодействието в сферата на образованието, здравеопазването, заетостта и социалните услуги при реализиране на общи цели за социално включване;
- Осигуряване на достъпна среда – физическа, институционална и информационна и достъпен транспорт;
- Подобряване на жилищните условия на уязвими групи и подкрепа на бездомните.

5. Ролята на социалния капитал за намаляване равнището на бедност

Както и в изследванията на качеството на живот, така и при тези за бедността, важен тематичен фокус е социалният капитал. Да припомним неговото определение:

Социалният капитал е мрежата от групи, асоциации и норми на доверие на нивото на местната общност, които съставляват социалната подплънка на бедността и благополучието..., като позволяват на членовете на общността да постигат своите индивидуални и общностни цели.

Робърт Путнам. 1995. „Да играеш боулинг сам”

Критично настроените към концепцията изследователи смятат, че нейното приложение в борбата с бедността е проява на отказа от държавна подкрепа и прехвърляне на отговорността върху самите групи в състояние на бедност. Изследователите, за които ролята на социалния капитал не трябва да се абсолютизира, въпреки това смятат, че приложението на тази концепция в социалната политика е необходимо, за да се предотврати опасността от разкъсване на социалните връзки и унищожаване на доверието в общността при неумело оказване на социална подкрепа.

Очакваните ефекти от укрепването на социалния капитал в общността са:

- Засилване на взаимопомощта в общността;
- Синергичен ефект – по-добри резултати от съвместното производство;
- Ефект на човешките отношения – Хоуторнските експерименти на Елтън Мейо – увеличаването на производителността е резултат не от подобряване на физическите условия на работната среда, а от подобрения социалнопсихологически климат в експерименталния цех.

Б ДОКУМЕНТИ

Таблица 2. Линия на бедността в България по години

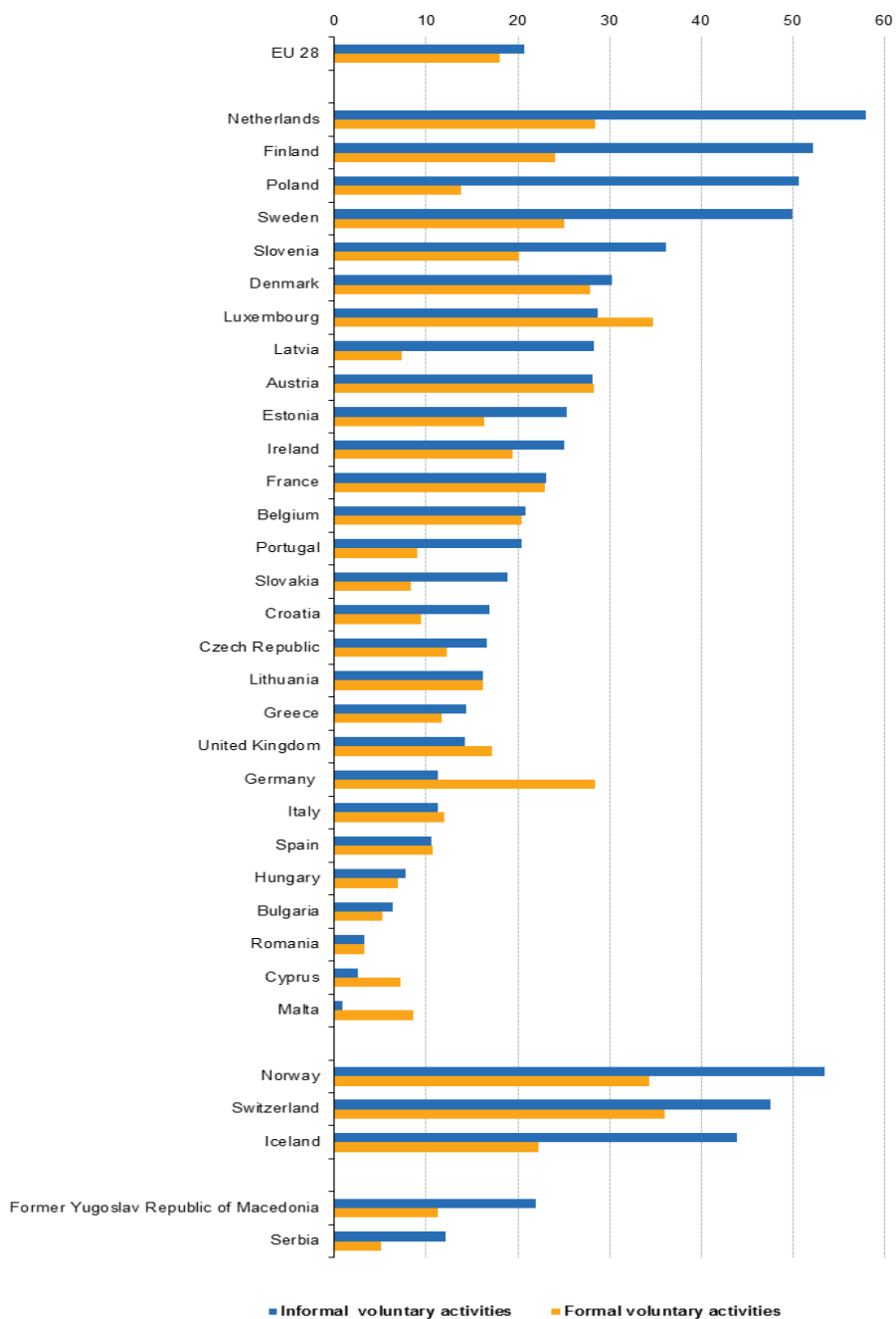
Година на провеждане на изследване		2012	2013	2014	2015	2016
Референтна година на дохода		2011	2012	2013	2014	2015
Едно лице	в евро	1716	1754	1987	1999	1891
	в лева	3356	3431	3885	3910	3698
	в ППП	3476	3633	4052	4176	4046
Двама възрастни с две деца под 14 години	в евро	3603	3684	4172	4198	3970
	в лева	7047	7205	8159	8210	7765
	в ППП	7300	7629	8510	8770	8497

Таблица 3. Относителен дял на бедните по пол и възраст

възрастови групи	пол	година на провеждане на изследване	2012	2013	2014	2015	2016
		референтна година на дохода	2011	2012	2013	2014	2015
ОБЩО	общо	брой лица в хиляди	1558.8	1527.5	1578.3	1585.8	1638.7
		% от съвкупността	21.2	21.0	21.8	22.0	22.9
	мъже	брой лица в хиляди	697.6	697.3	736.1	702.9	753.8
		% от съвкупността	19.5	19.7	20.9	20.0	21.7
	жени	брой лица в хиляди	861.2	830.3	842.1	883	884.9
		% от съвкупността	22.8	22.2	22.6	23.8	24.1
0 – 17 години	общо	брой лица в хиляди	343.9	335.9	377.3	305.6	385.4
		% от съвкупността	28.2	28.4	31.7	25.4	31.9
18 – 64 години	общо	брой лица в хиляди	825.9	803.4	880.3	824.2	897.6
		% от съвкупността	17.4	17.1	18.9	18.0	20.0
	мъже	брой лица в хиляди	415.0	409.7	454.6	420.5	466.3
		% от съвкупността	17.4	17.3	19.4	18.2	20.5
	жени	брой лица в хиляди	410.8	393.7	425.7	403.6	431.2
		% от съвкупността	17.4	16.9	18.5	17.8	19.4
65 и повече години	общо	брой лица в хиляди	389.1	388.2	320.6	456.1	355.7
		% от съвкупността	28.2	27.9	22.6	31.7	24.3
	мъже	брой лица в хиляди	108.1	118.8	103.2	128.7	93.8
		% от съвкупността	19.3	21.0	18.0	22.1	15.9
	жени	брой лица в хиляди	281.0	269.4	217.5	327.4	262.0
		% от съвкупността	34.3	32.6	25.8	38.2	30.1

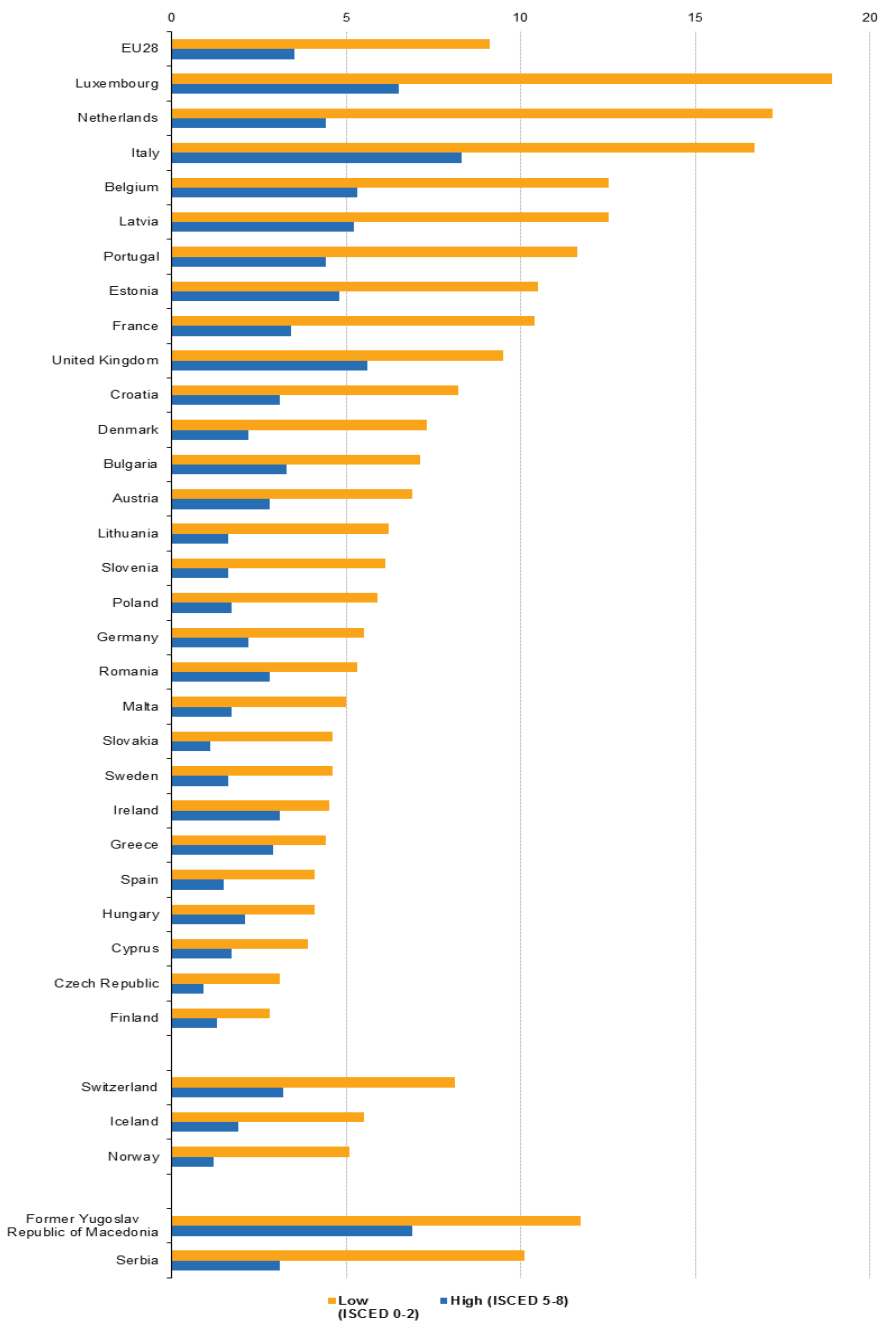
**Таблица 4. Характеристики на бедността и богатството
в района на Килиманджаро**

Категория	Описание
Много богати	Притежават повече от 10 акра земя Използват изкуствени торове и подобрени семена Притежават трактор, редосеялка и други селскостопански машини Децата им посещават най-добрите частни училища и са добре възпитани
Богати	Притежават 4 – 6 акра земя, имат поне две-три крави и 10 овце, могат да притежават и малък магазин Имат достатъчно храна за цяла година Децата им посещават частни училища, но не са много отговорни
Средни	Притежават 2 – 3 акра земя Изхранват се с наемен труд Могат да притежават рало с животинска тяга Децата им посещават училище до задължителната възраст
Бедни	Притежават по-малко от 1 акър земя Не могат да си позволят изкуствени торове и подобрени семена и имат лоша реколта Децата им не завършват начално училище Хранят се веднъж-два пъти на ден, ако имат късмет.
Много бедни	Нямат земя Нямат животни Зависят от роднините си „Къщата им има 7 врати“ (порутени стени, така че може да се влиза и излиза отвсякъде)

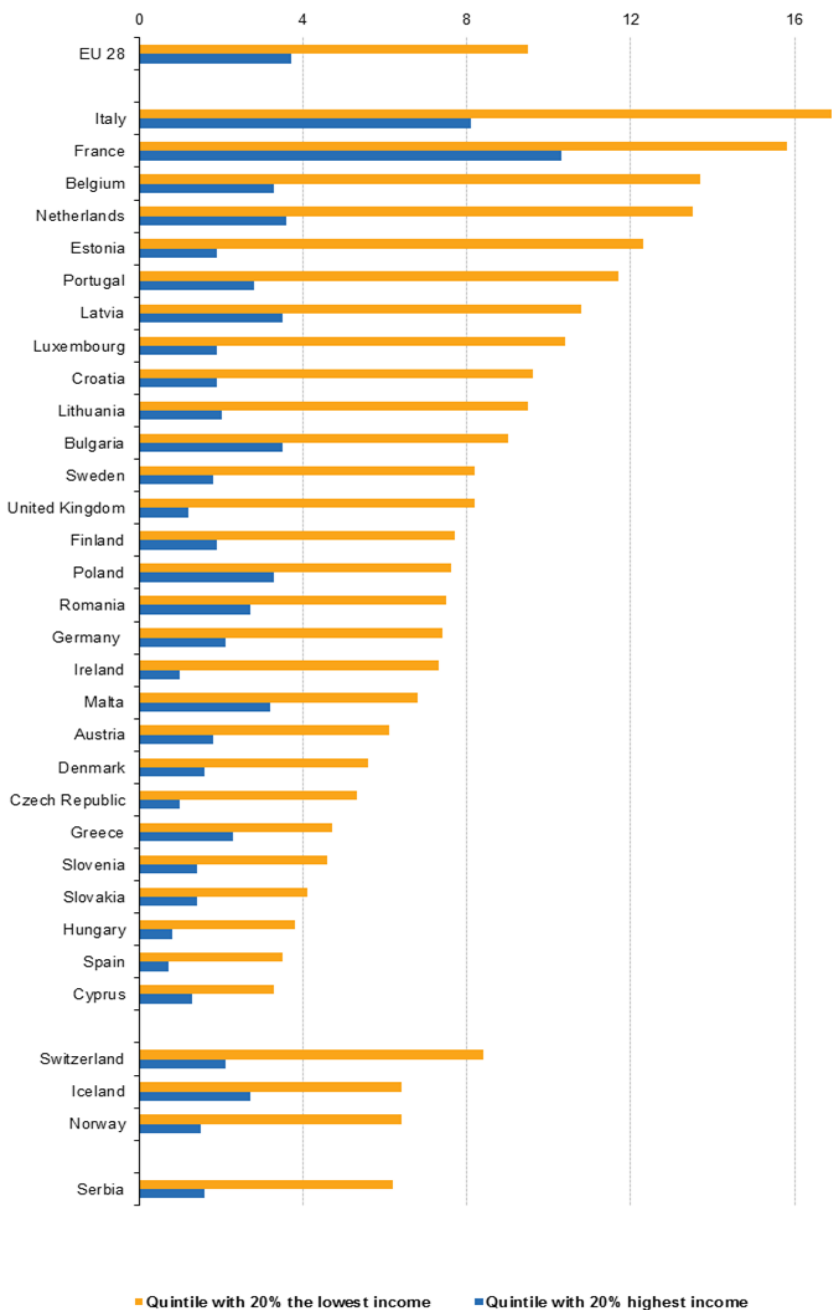

Source: Eurostat (online data code: ilc_scp19)

Фигура 1. Участие във формални и неформални доброволни дейности

Фигура 2. Липса на някого, към когото можеш да се обърнеш за помощ (% от населението на 16 и повече години) по равнище на образование

Фигура 3. Липса на някого, с когото можеш да обсъдиш лични проблеми по равнище на доход

В РАБОТНИ ЗАДАЧИ

1. Прочетете текста: Митев, П. Е. *Динамика на бедността*. В: Селени, И. 2002. *Бедност при посткомунизма*. С.: Изток-Запад, с. 15 – 45. Дискутирайте с колегите си на семинарно занятие следните въпроси: Кои социални фактори оказват влияние върху бедността? Имат ли влияние социобиологичните фактори върху бедността? Какво въздействие върху бедността оказва етническият произход?
2. Запознайте се подробно с Национална стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване на адрес: <http://www.mlsp.government.bg/ckfinder/userfiles/files/Nacionalna%20strategia.pdf>. Дискутирайте с колегите си на семинарно занятие следните въпроси и изпълнете поставените задачи: Коя е общата национална цел, която си е поставила българската държава по отношение намаляването на бедността в страната? Дайте дефиниция на понятието „социално изключване“. Може ли да формулирате свои инициативи за преодоляване на бедността?
3. Запознайте се с доклада „Бедност и рискови групи“ на ИПИ на адрес: http://www.bednostbg.info/var/docs/reports/Risk_poverty.pdf. Дискутирайте с колегите си на семинарно занятие следните въпроси: Каква е дефиницията на Европейския съюз за бедност? Кои са най-заstraшените групи в обществото от изпадане в бедност и какви фактори им влияят?
4. Запознайте се с брошурата: *Европейска комисия. Международно сътрудничество и развитие. Борба с бедността в един променящ се свят*. http://europa.eu/pol/pdf/flipbook/bg/development_cooperation_bg.pdf. Отговорете на следните въпроси: Защо се нуждаем от политика за сътрудничество и развитие? Какъв е подходът на Европейския съюз в тази област?
5. Прочетете и направете план-конспект на текста: Ганчев, Г. 2014. *Борбата с бедността в България*. I глава – *Проблеми на борбата с бедността в България*. Фондация „Фридрих Еберт“. Институт за икономика и международни отношения, с. 11 – 36. Дискутирайте го с колегите си на семинарно занятие.
6. Анализирайте статистически данни за структурата на бедността в България, представени в раздела „Документи“. Какви изводи бихте могли да направите?
7. Прочетете Анекс 3 от книгата на Питър Таунсенд *Бедността във Великобритания: изследване на ресурсите на домакинствата и жизненото равнище*, 1979, достъпен на

- <http://www.poverty.ac.uk/system/files/townsend-book-pdfs/PIUK/piuk-appendix13.pdf>. Кои от изброените индикатори са характерни за английския начин на живот? Кои индикатори бихте посочили, които според вас са специфични за всекидневието на българите и тяхната липса може да се счита за неучастие в начина на живот на българското общество?
8. Анализирайте Фигури 1 – 3, свързани с измеренията на социалния капитал. За какви зависимости можем да направим изводи от тях?

Г ЛИТЕРАТУРА ЗА ПОДГОТОВКА

- Ганчев, Г. 2014. *Борбата с бедността в България*. I глава – *Проблеми на борбата с бедността в България*. Фондация „Фридрих Еберт“. Институт за икономика и международни отношения, с. 11 – 36.
- Митев, П. Е. *Динамика на бедността*. В: Селени, И. 2002. *Бедност при посткомунизма*. С.: Изток-Запад, с. 15 – 45.
- Национална стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване, налична на:
<http://www.mlsp.government.bg/ckfinder/userfiles/files/Nacionalna%20strategia.pdf>, достъп на 03.08.2015.
- Петков, К. 2008. *Новата бедност*. В: Петков, К. *Европейска социална политика. Сравнителни социологически анализи*. П.: УИ „П. Хилендарски“, с. 106 – 137.
- Робинсън, Дж., Д. Аджемоглу, 2013. *Защо нациите се провалят*. XV глава – *Разбирането ни за просперитета и бедността*. С.: Изток-Запад, с. 495 – 535.
- Сакс, Дж. 2006. *Края на бедността*. XII глава – *Конкретни решения за слагане на край на бедността*. София: Кръгзор, с. 273 – 293.
- Putnam, R. 1995. *Bowling Alone: America's Declining Social Capital*. In: *Journal of Democracy*, January ed. p. 67.
- Институт за пазарна икономика. 2015. *Бедност и рискови групи*.
http://www.bednostbg.info/var/docs/reports/Risk_poverty.pdf, достъп на 03.08.2015.
- Европейска комисия. *Международно сътрудничество и развитие. Борба с бедността в един променящ се свят*.
http://europa.eu/pol/pdf/flipbook/bg/development_cooperation_bg.pdf, достъп на 03.08.2015.
- Townsend, P. 1979. *Poverty in the United Kingdom*, London, Allen Lane and Penguin Books. <http://www.poverty.ac.uk/system/files/townsend-book-pdfs/PIUK/piuk-appendix13.pdf>, посетен на 23.12.2017.

A ОСНОВНИ ПРОБЛЕМИ

- 1. Понятието социална сигурност**
- 2. Форми на социална сигурност**
- 3. Същност и принципи на социалното осигуряване**
- 4. Развитие на системата за социално осигуряване в България**
- 5. Актуални проблеми пред социалното осигуряване у нас**

1. Понятието социална сигурност

Като политическа линия социалната политика се развива от ограничена съвкупност от мерки за защита на най-уязвимите социални групи до системата за сигурност, обхващаща всички граждани на обществото. Немският изследовател Ханс Браун определя социалната сигурност като:

Система от обществени правила, институции, мерки и социални плащания, даващи възможност за достойно съществуване на всеки човек, намиращ се в различно от обичайното жизнено положение.

Ханс Браун. 1988. „Социално действие и социална сигурност“

В член 22 Всеобщата декларация за правата на човека постановява социалната сигурност като право на всеки човек и я разглежда в много широк диапазон: *Всеки човек като член на обществото има право на социална сигурност и на осъществяване – чрез национални усилия и международно сътрудничество и в съответствие с устройството и ресурсите на съответната държава – на икономическите, социалните и културните права, необходими за неговото достойнство и за свободното развитие на неговата личност.*

На практика всяко общество предоставя сигурност за своите членове в различна степен и я реализира чрез различни механизми.

2. Форми на социална сигурност

Българската изследователка на социалната политика Душка Димова разграничава три основни форми на социална сигурност в зависимост от източниците на финансиране и рисковете, срещу които са насочени:

- Социално осигуряване;
- Социално обезпечаване;
- Социално подпомагане.

3. Същност и принципи на социалното осигуряване

Социалното осигуряване е обществено организирана система, основаваща се на един дългосрочен обществен договор между работодателите, работниците, самонаетите и държавата. Според този договор част от богатството, създадено от хората по време на техния икономически активен живот, се използва, за да осигури доходи на тях и членовете на техните семейства, когато те са икономически неактивни. Правото на доходи под формата на осигурителни плащания се основава на осигурителни вноски, които се използват в случай на различни рискове, възникващи през активния живот или след неговото прекратяване поради старост, инвалидност и смърт.

Йордан Христосков. 2009. „Социално осигуряване“

То се осъществява на принципите на солидарността (между членовете на осигурителната общност и между различните поколения) и на колективния еквивалент (с предварително внесени от работодателите и от осигурените вноски да се покрият бъдещи разходи по сбъднати рискове).

Модели на социалното осигуряване

- Модел на Бисмарк;
- Модел на лорд Бевъридж;
- Смесени модели.

Модел на Бисмарк

- Изгражда се на принципите на фондовото финансиране за сметка на набрани осигурителни вноски, при автономност и самоуправление на фондовете;
- Основни характеристики:
 - професионална солидарност (хоризонтална);
 - дву- или трипартитно управление (синдикати, работодатели, държавата);

- приходи от осигурителни вноски;
- обезщетения, еквивалентни на индивидуалния принос;
- браншова и териториална децентрализация.

Модел на лорд Бевъридж

- Социалната сигурност е отговорност на социалната държава – борба с „5-те гиганта“: нужда, болест, невежество, мизерия, безработица;
- Основава се на държавно-бюджетно финансиране;
- Основни характеристики:
 - национална солидарност и всеобхватност;
 - държавно управление;
 - силна централизация;
 - приходи от данъци;
 - еднакви обезщетения независимо от приноса.

Смесен модел

- Допълване на приходите от осигурителни вноски със средства от държавния бюджет;
- Гарантирани минимални размери на пенсиите (социално ядро);
- Размер на пенсията (допълнителен към ядрото), който зависи от продължителността на осигурителния стаж и доход;
- Централизация на осигурителната администрация.

Финансови схеми на социално осигуряване

- **Разходно-покривна (pay-as-you-go):** с текущите финансови постъпления се покриват разходите по осигурителните плащания на неработещите;
- **Капиталопокривна (advanced funding):** осигурителните вноски се натрупват и капитализират в осигурителни фондове и пенсиите и обезщетенията се изплащат впоследствие от акумулираните суми;
- **Държавнобюджетна:** осигурителните плащания се финансират от бюджета (няма финансова автономия);
- **Счетоводни резерви:** професионални пенсионни схеми като счетоводни резерви на работодателя осигурител.

4. Развитие на системата за социално осигуряване в България

Социалното осигуряване у нас:

- Започва да се създава през 1887 г. по модела на Бисмарк;
- От 1951 г. финансовата независимост на фондовете се заменя с интегриране на бюджета на осигуряването с държавния бюджет;
- От 1992 г. започва възстановяване на Бисмарковия модел;
- От 2000 г. действа Кодексът за задължително осигуряване.

Социалното осигуряване в България е изградено на три стълба:

- Държавно обществено осигуряване при общо заболяване, трудова злополука, професионална болест, майчинство, безработица, старост и смърт;
- Допълнително задължително пенсионно осигуряване при старост и смърт;
- Допълнително доброволно пенсионно осигуряване във фондове за допълнително доброволно пенсионно осигуряване при старост, инвалидност и смърт или във фондове за допълнително доброволно пенсионно осигуряване по професионални схеми при старост и допълнително доброволно осигуряване за безработица и/или професионална квалификация.
- Държавното обществено осигуряване предоставя обезщетения, помощи и пенсии при следните рискове:
 1. временна неработоспособност;
 2. временна намалена работоспособност;
 3. инвалидност;
 4. майчинство;
 5. безработица;
 6. старост;
 7. смърт.

У нас са обособени следните осигурителни фондове:

- Фонд „Общо заболяване и майчинство“ за защита при общо заболяване и майчинство, което включва осигуряване при временна неработоспособност, временно намалена работоспособност и майчинство;
- Фонд „Пенсии“ за защита при инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт;

- Фонд „Трудова злополука и професионална болест“ за трудова злополука и професионална болест, което включва инвалидност, смърт, временна неработоспособност и временно намалена работоспособност поради трудова злополука и професионална болест;
- Фонд „Безработица“ за защита при безработица.

Таблица 1. Осигурителни вноски за работещите по трудови и служебни правоотношения от най-масовата трета категория труд, 2018 г.

За фондовете на:	ДОО	ДЗПО	ЗО
Осигурители:			
Родени преди 1 януари 1960 г.	22,3	-	8
Родени след 31 декември 1959 г.	16,3	5 за УПФ	8

Общият размер на осигурителните вноски е 30.3% за най-масовата категория осигурени, като разпределението на тяхното внасяне от работодателя и осигурения е 60:40 с изключение на вноската за фонд „Трудова злополука“, която се внася изцяло от работодателя.

Размери на осигурителните вноски към ДОО през 2018 г.

- За фонд „Пенсии“:
 - за лицата, родени преди 1 януари 1960 г.:
 - 17,8% за работещите при условията на III категория труд;
 - 20,8% за работещите при условията на I или II категория.
 - за лицата, родени след 31 декември 1959 г.:
 - 12,8% за работещите при условията на III категория труд;
 - 15,8% за работещите при условията на I или II категория труд.
- За фонд „Общо заболяване и майчинство“ – 3,5%;
- За фонд „Безработица“ – 1%;
- За фонд „Трудова злополука и професионална болест“ – от 0,4 до 1,1% по групи основни икономически дейности.

5. Актуални проблеми пред социалното осигуряване у нас

Осигурителната система в България е изправена пред множество заплахи:

- Застаряването на населението и интензивните емиграционни процеси през 90-те години – универсална заплаха с дългосрочен характер;
- Икономическите и финансови кризи – имат краткосрочен характер, но с много остри последици, понякога и в средносрочен план;
- Неразумните политически решения – те са най-често конюнктурни, но в повечето случаи негативните последици от тях имат дългосрочен характер. Такива са натоварването на осигурителната система с допълнителни неспецифични функции като насърчаване на раждаемостта, смесването ѝ със социалното подпомагане или установяване на несъразмерни привилегирани режими за държавни служители, военни, МВР, категориялни работници и други. Съществува и практиката на изпреварващо (спрямо доходите от труд) нарастване на пенсиите при намаляващи осигурителни вноски или обратното – замразяване на индексацията на пенсиите въпреки инфлацията и други.

Опит да се излезе от конюнктурни политически решения е приемането на т. нар. „Златно швейцарско правило“ – Индексация на пенсиите с 50% от ръста на инфлацията и 50% от ръста на осигурителния доход за съответната година. В Швейцария това се прави веднъж на 2 години, у нас присъства като законов текст, но не е прилагано в чист вид (и случаи на по-високо индексирание, и случаи на замразяване). При това у нас нараства делът на държавното участие във финансирането на пенсиите и намалява делът на осигурителните вноски.

Б ДОКУМЕНТИ

КОДЕКС ЗА СОЦИАЛНО ОСИГУРЯВАНЕ

(ЗАГЛ. ИЗМ. – ДВ, БР. 67 ОТ 2003 Г.)

В сила от 01.01.2000 г.

Предмет

Чл. 1. (Доп. – ДВ, бр. 1 от 2002 г., в сила от 01.01.2002 г., изм. – ДВ, бр. 67 от 2003 г.) Този кодекс урежда обществените отношения, свързани със:

1. държавното обществено осигуряване при общо заболяване, трудова злополука, професионална болест, майчинство, безработица, старост и смърт;

2. допълнителното социално осигуряване, което включва:

а) допълнителното задължително пенсионно осигуряване при старост и смърт;

б) (изм. – ДВ, бр. 56 от 2006 г., в сила от 01.01.2007 г.) допълнителното доброволно пенсионно осигуряване във фондове за допълнително доброволно пенсионно осигуряване при старост, инвалидност и смърт или във фондове за допълнително доброволно пенсионно осигуряване по професионални схеми при старост;

в) допълнителното доброволно осигуряване за безработица и/или професионална квалификация.

Част първа.

ДЪРЖАВНО ОБЩЕСТВЕНО ОСИГУРЯВАНЕ (ПРЕДИШЕН ДЯЛ I – ДВ, БР. 67 ОТ 2003 Г.)

Глава първа ОБЩИ ПОЛОЖЕНИЯ

Обхват на осигуряването

Чл. 2. (1) (Предишен текст на чл. 2 – ДВ, бр. 109 от 2008 г., в сила от 01.01.2009 г.) Държавното обществено осигуряване предоставя обезщетения, помощи и пенсии при:

1. временна неработоспособност;
2. временна намалена работоспособност;
3. инвалидност;
4. майчинство;
5. (нова – ДВ, бр. 1 от 2002 г., в сила от 01.01.2002 г.) безработица;
6. (предишна т. 5 – ДВ, бр. 1 от 2002 г., в сила от 01.01.2002 г.) старост;
7. (предишна т. 6 – ДВ, бр. 1 от 2002 г., в сила от 01.01.2002 г.) смърт.

(2) (Нова – ДВ, бр. 109 от 2008 г., в сила от 01.01.2009 г.) Лицата, които подлежат на държавно обществено осигуряване, се осигуряват във:

1. фонд „Общо заболяване и майчинство“ за общо заболяване и майчинство, което включва осигуряването за временна неработоспособност, временно намалена работоспособност и майчинство;

2. фонд „Пенсии“ за инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт;

3. (нова – ДВ, бр. 61 от 2015 г., в сила от 01.01.2016 г.) фонд „Пенсии за лицата по чл. 69“ за инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт;

4. (предишна т. 3 – ДВ, бр. 61 от 2015 г., в сила от 01.01.2016 г.) фонд „Трудова злополука и професионална болест“ за трудова злополука и професионална болест, което включва инвалидност, смърт, временна неработоспособност и временно намалена работоспособност поради трудова злополука и професионална болест;

5. (предишна т. 4 – ДВ, бр. 61 от 2015 г., в сила от 01.01.2016 г.) фонд „Безработица“ за безработица.

(3) (Нова – ДВ, бр. 109 от 2008 г., в сила от 01.01.2009 г., изм. и доп. – ДВ, бр. 61 от 2015 г., в сила от 01.01.2016 г.) За осигурените лица по чл. 4, ал. 1 се внасят осигурителни вноски в размерите, определени за фондовете „Общо заболяване и майчинство“, „Пенсии“, „Пенсии за лицата по чл. 69“, „Трудова злополука и професионална болест“, „Безработица и Учителски пенсионен фонд“.

(4) (Нова – ДВ, бр. 109 от 2008 г., в сила от 01.01.2009 г.) За осигурените лица за трудова злополука и професионална болест се внасят осигурителни вноски в размерите, определени за фонд „Трудова злополука и професионална болест“.

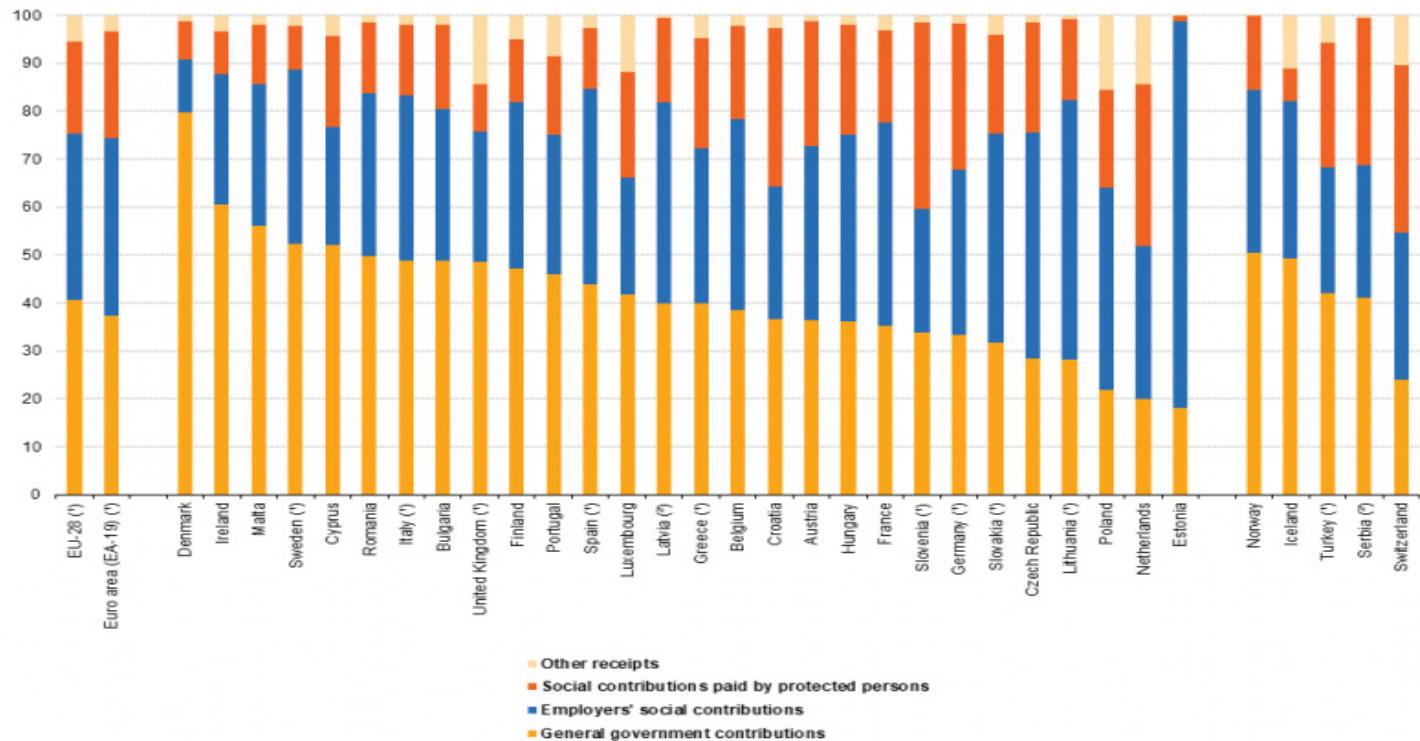
(5) (Нова – ДВ, бр. 109 от 2008 г., в сила от 01.01.2009 г.) За осигурените лица за инвалидност, поради общо заболяване, за старост и за смърт се внасят осигурителните вноски в размерите, определени за фонд „Пенсии“.

(6) (Нова – ДВ, бр. 61 от 2015 г., в сила от 01.01.2016 г.) Учителите се осигуряват за старост и в Учителския пенсионен фонд с отделна осигурителна вноска.

Принципи на осигуряването

Чл. 3. Държавното обществено осигуряване се осъществява въз основа на принципите на:

1. задължителност и всеобщност на осигуряването;
2. солидарност на осигурените лица;
3. равнопоставеност на осигурените лица;
4. социален диалог при управлението на осигурителната система;
5. фондова организация на осигурителните средства.

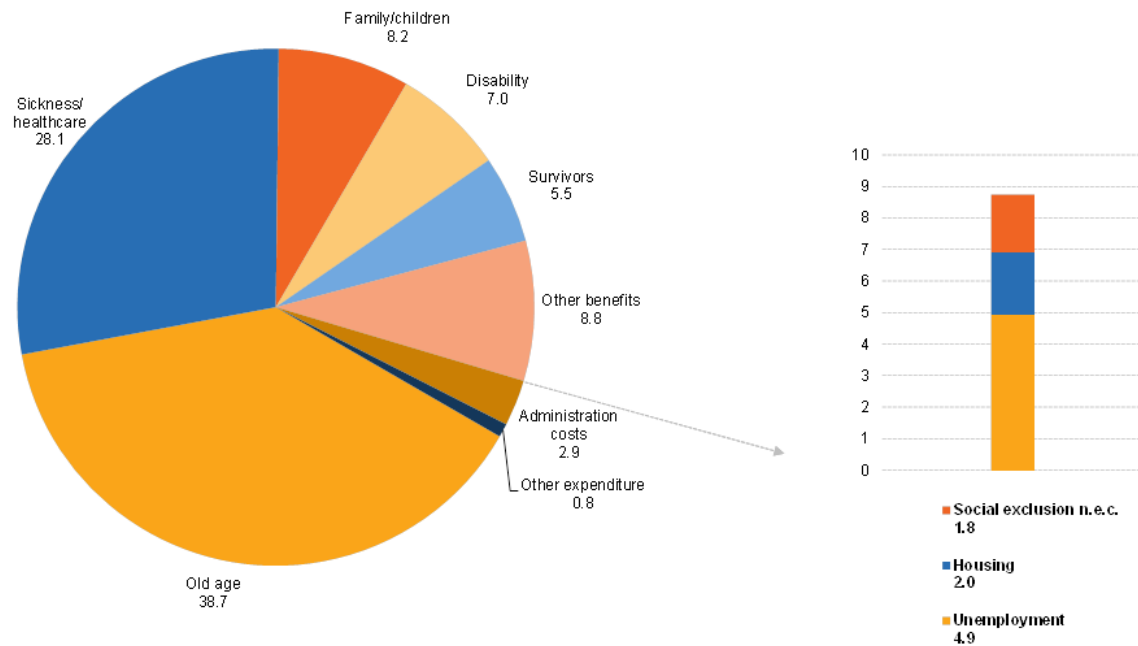

(*) Provisional.

(*) Estimates.

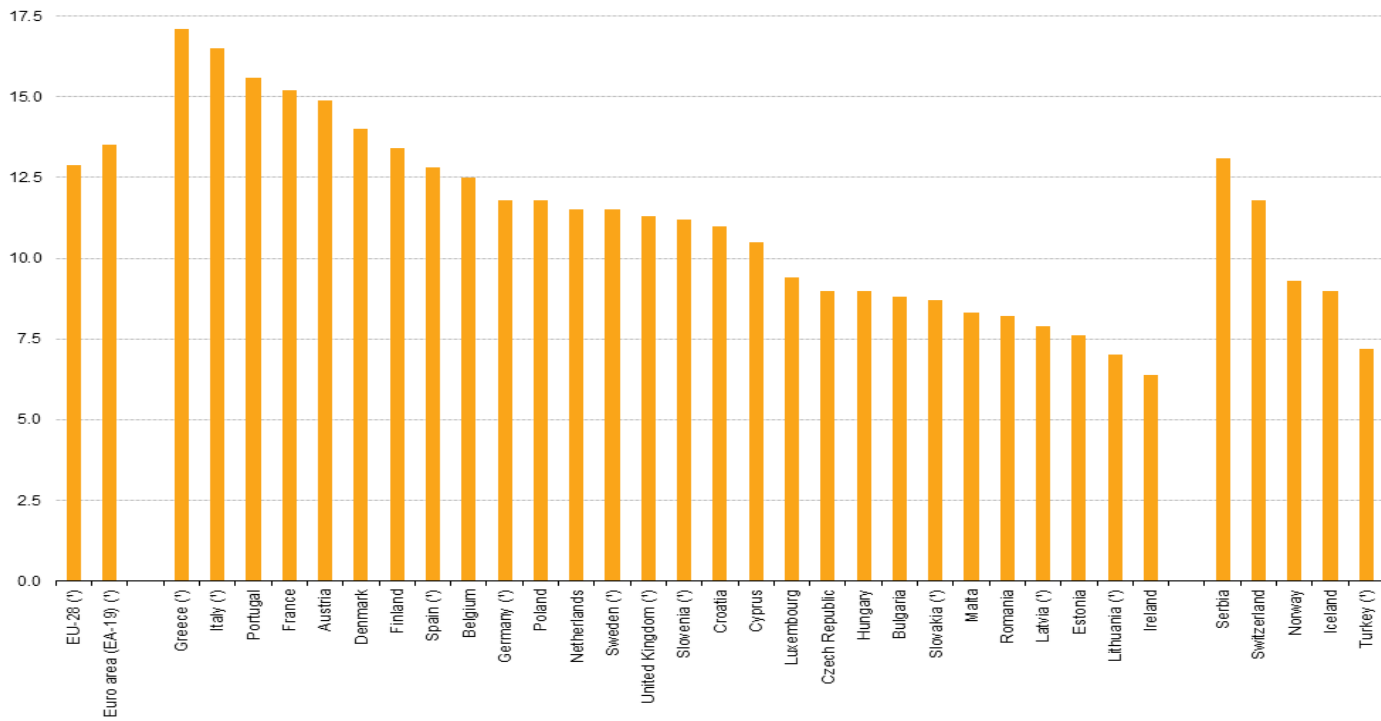
Source: Eurostat (online data code: spr_rec_sumt)

Фигура 1. Структура на приноса (вноските) в социалноосигурителната система по страни

Note: provisional. Figures do not sum to 100 % due to rounding.
 Source: Eurostat (online data code: spr_exp_sum)

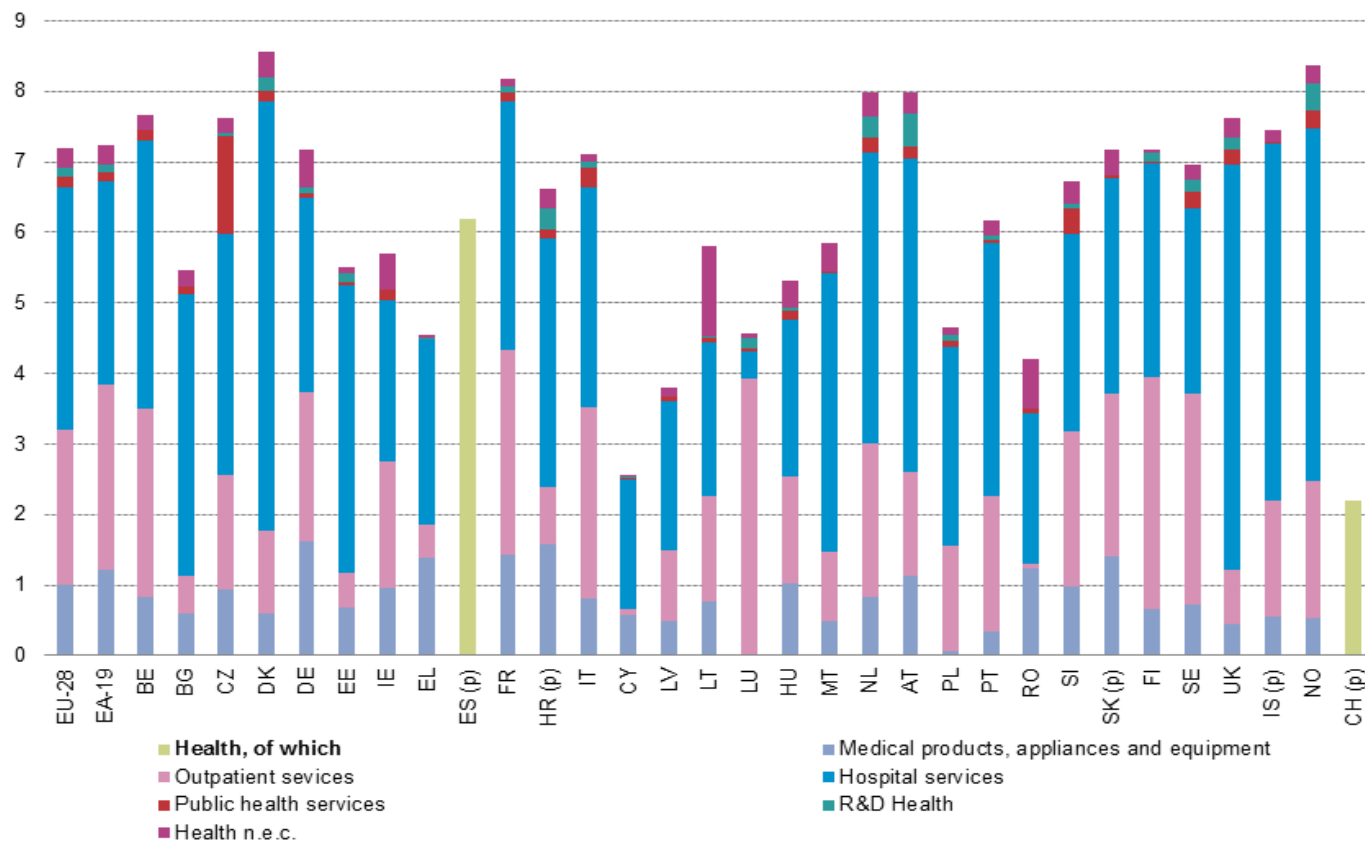
Фигура 2. Структура на разходите за социална сигурност в ЕС, 2014

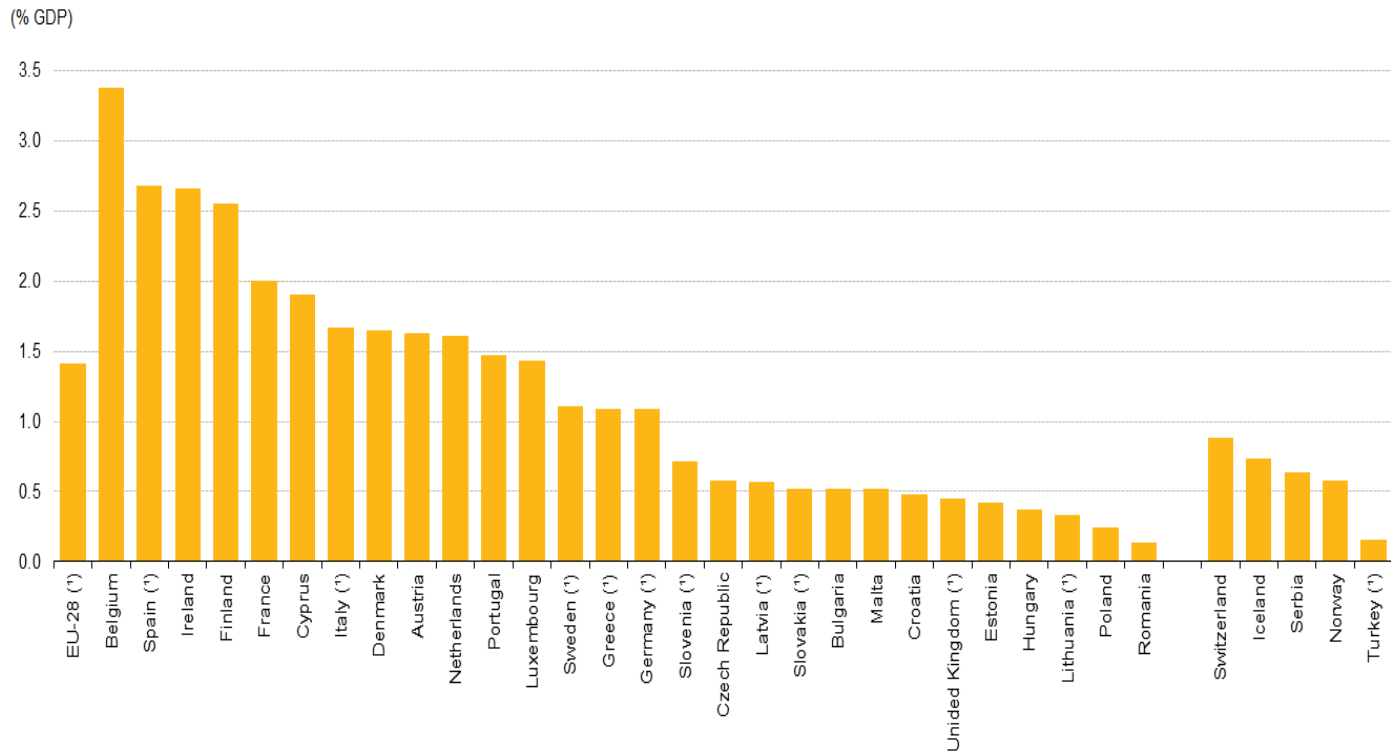
(*) Provisional.

Source: Eurostat (online data code: spr_exp_pens)

Фигура 3. Разходи за пенсии като процент от БВП, 2014

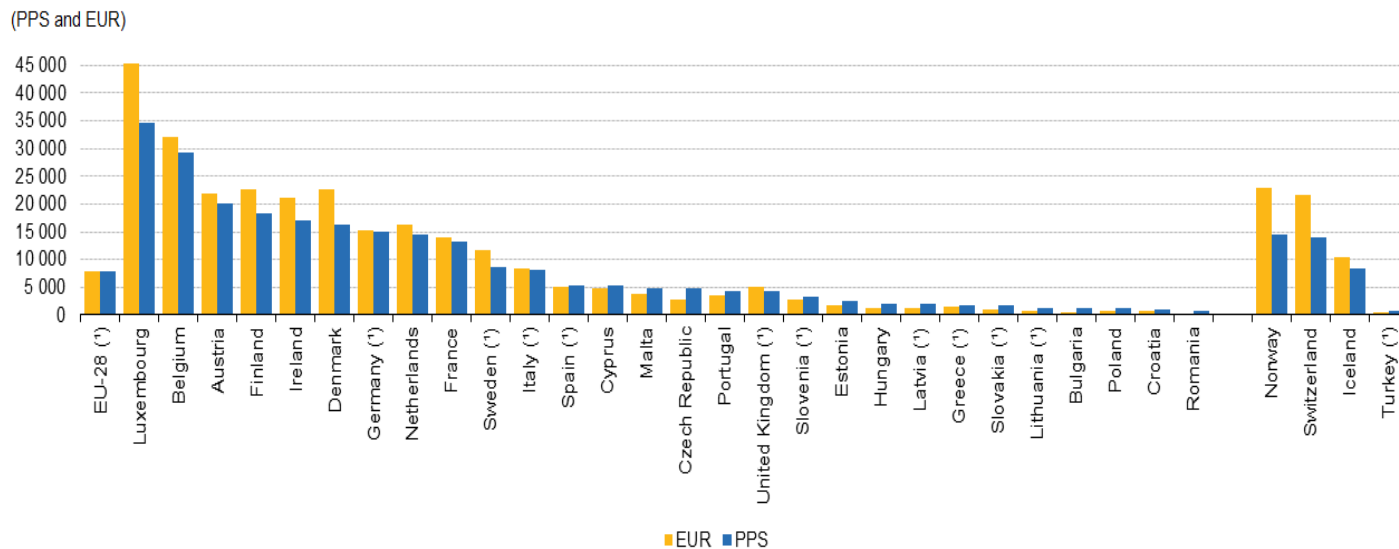
Фигура 4. Размер (като процент от БВП) и структура на държавните разходи за здраве

(*) Data are provisional.

Source: Eurostat (online data code: spr_exp_sum, nama_10_gdp)

Фигура 5. Разходи за плащания за безработица като дял от БВП

Note: Data for Serbia are not available; Expenditure per person unemployed is derived using an annual average of numbers of persons unemployed according to ILO definitions.
 (*) Data are provisional.

Source: Eurostat (online data codes: spr_exp_sum, une_rt_a)

Фигура 6. Разходи за плащания за безработица на безработно лице в изравнена покупателна способност

В РАБОТНИ ЗАДАЧИ

1. Можете ли да изброите промените в Кодекса за социално осигуряване от влизането му в сила през 2000 г.? Какво налага според вас тези промени?
2. Анализирайте данните на Евростат, представени във Фигури 1 – 6. Какво е съотношението на приносите от работодателите, осигурявателите и държавата в системата за социална сигурност в България и как се съпоставя нашата страна с другите членове на ЕС? Кои социални плащания доминират в системата за социална сигурност в европейските страни? Коментирайте равнището на разходите за пенсии, здраве и безработица в България в сравнение с другите страни.
3. Прочетете текста: Христовски, Й. 2009. *Социално осигуряване. Теория, организация, практики*. I глава – *Основни начала на социалното осигуряване*. С.: ВУЗФ, с. 11 – 21, 112 – 126. Дискутирайте с колегите си на семинарно занятие следните въпроси: Каква е същността на социалното осигуряване? Кои са функциите и принципите на социалното осигуряване? Как се развива системата на социалното осигуряване в България?
4. Прочетете текста: Врачовски, Д. 2012. *Социално-икономическа характеристика на здравноосигурителните системи от европейски тип*. III глава – *Социално-икономическа характеристика на германската публична здравноосигурителна система*, IV глава – *Характерни черти на френската здравноосигурителна система*. В. Т.: Ай анд Би, с. 37 – 63. Дискутирайте с колегите си на семинарно занятие следните въпроси: Какви са характеристиките на германската здравноосигурителна система? Какви са характеристиките на френската здравноосигурителна система? Съществуват ли допирни точки помежду им?

Г ЛИТЕРАТУРА ЗА ПОДГОТОВКА

- Врачовски, Д. 2012. *Социално-икономическа характеристика на здравноосигурителните системи от европейски тип*. III глава – *Социално-икономическа характеристика на германската публична здравноосигурителна система*; IV глава – *Характерни черти на френската здравноосигурителна система*. В. Т.: Ай анд Би, с. 37 – 63.

Институт за пазарна икономика. *Предизвикателства пред социалното подпомагане в България*.

http://www.bednostbg.info/var/docs/reports/Safety_Nets_BG_IME_2015_f.pdf, посетен на 03.08.2015.

Кодекс за социално осигуряване, наличен на:

<http://parliament.bg/bills/43/502-01-39.pdf>, достъп на 03.08.2015.

Христосков, Й. 2009. *Социално осигуряване. Теория, организация, практики*. I глава – Основни начала на социалното осигуряване. С.: ВУЗФ, с. 11 – 21; 112 – 126.

Braun, H. 1988. *Soziales Handeln und soziale Sicherheit. Alltagstechniken und gesellschaftliche Strategien*. Campus Verlag GmbH, p. 87.

EU Parliament. Directorate general for internal policies 2017 Coordination of Social Security Systems in Europe. IP/A/EMPL/2017-03 November 2017 PE 614.185, посетен на 23.12.2017 на

[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/614185/IPO_L_STU\(2017\)614185_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/614185/IPO_L_STU(2017)614185_EN.pdf)

ТЕМА XIII СОЦИАЛНА ЗАЩИТА И ПОЛИТИКА В ОБЛАСТТА НА СОЦИАЛНОТО ПОДПОМАГАНЕ

A ОСНОВНИ ПРОБЛЕМИ

- 1. Социалното обезпечаване и социалното подпомагане като форми на социална сигурност**
- 2. Същност и принципи на социалното подпомагане**
- 3. Развитие на системата за социално подпомагане в България**
- 4. Съвременна организация на системата за социалното подпомагане**
- 5. Актуални проблеми пред социалното подпомагане у нас**

1. Социалното обезпечаване и социалното подпомагане като форми на социална сигурност

Ако социалното осигуряване действа като първа защитна мрежа срещу различни социални рискове, то обезпечаването и подпомагането са форми на втората по-гъста мрежа, която да обхване и тези групи и индивиди, които са изпаднали в риск и след първата защита.

Социалното обезпечаване представлява форма на гарантиране на сигурност за отделни категории лица при специфични рискове чрез средства на държавния бюджет. То включва:

- Издръжка на пострадали в защита на обществения интерес – във военни действия, при изпълнения на служебен дълг в полицията;
- Социални пенсии;
- Други случаи – напр. „герои на социалистическия труд“ от близкото минало.

Социалното подпомагане включва предоставяне на помощи в пари и/или в натура и оказване на услуги за задоволяване на основни жизненни потребности на гражданите, когато това е невъзможно чрез труда им и притежаваното от тях имущество. То е насочено към гарантиране на съществуването на индивидите при рискове в настоящето, а не в бъдеще време. Осъществява се под формата на:

- Социални помощи (парични и натурални);
- Социални услуги (като осигуряване на храна, почистване по домовете, медицински услуги);
- Социални институции като специализирани домове за различни възрастови групи и затруднения.

2. Същност и принципи на социалното подпомагане

Важна характеристика на социалното подпомагане, която го отличава от социалното осигуряване, е, че за предоставянето на помощи и услуги не се изисква предварителен принос на подпомаганото лице към системата. Всеки индивид или домакинство има право да ползва социалните услуги и помощи, стига да покрива определените критерии за нужда.

Друга важна отлика от социалното осигуряване е, че подпомагането се организира на децентрализиран принцип, т.е. се реализира предимно в общините и практически зависи до голяма степен от техните ресурси. Обикновено социалните помощи се разглеждат като „социални трансфери“ и се класифицират в следните групи:

- Безусловни трансфери;
- Условни трансфери;
- Субсидирана заетост.

Безусловните трансфери имат изискването подпомаганите (наречени „бенефициенти“) да отговарят на определени условия, като минимален доход, размер на жилището, състав на домакинството, здравословно състояние и други. Пример за такива трансфери са помощите по програма „Предоставяне на социални помощи при прилагане на диференциран подход“. При условните трансфери освен критериите за доказана нужда се изисква и определен тип поведение на подпомогнатия като например полагане на определен брой дни общественополезен труд. Към условните трансфери се отнасят месечните помощи за подпомагане на семействата с деца, условие за които е не само определения минимален размер на дохода, но и осигуряването на редовно посещение на училище от децата. Субсидираната заетост се осъществява в програми, които включват подпомаганите в трудов процес, което им дава право на минимално възнаграждение. Така тази форма на трансфер използва елементи не само на подпомагане, но и на осигуряване и предполага преход към реалния трудов пазар.

3. Развитие на системата за социално подпомагане в България

- Първите документи на държавно подпомагане са от 1878 г. за създаване на сиропиталища в София;
- През 1934 г. се приема Наредба-Закон за общественото подпомагане;
- От 1951 г. започва да действа Указ за обществено подпомагане;
- През 1990 г. се приема Правилник за социалното подпомагане;
- От 1998 г. социалното подпомагане се основава на Закона за социалното подпомагане и неговия правилник.

4. Съвременна организация на системата за социалното подпомагане

Социалното подпомагане у нас се регулира със следните нормативни актове:

- Законът за социално подпомагане (ЗСП);
- Правилникът за прилагането на Закона за социално подпомагане (ППЗСП);
- Законът за интеграция на хората с увреждания (ЗИХУ);
- Правилникът за прилагане на Закона за интеграция на хората с увреждания (ППЗИХУ);
- Законът за семейни помощи за деца (ЗСПД);
- Кодексът за социално осигуряване (КСО);
- Законът за закрила на детето (ЗЗД);
- Законът за здравно осигуряване (ЗЗО).

Целите на социалното подпомагане у нас (според ЗСП) са:

- Подпомагане на гражданите, които без помощта на друго не могат да задоволяват своите основни жизнени потребности;
- Укрепване и развитие на обществената солидарност в трудни житейски ситуации;
- Подпомагане на социалната реинтеграция на лицата, които получават социални помощи;
- Подпомагане на трудовата заетост на безработните лица, които отговарят на изискванията за получаването на месечни социални помощи;
- Насърчаване на предприемачеството в социалната сфера чрез предоставяне на социални услуги от физически и юридически лица.

Основни положения:

- Социалното подпомагане се основава на социална работа, като се прилага индивидуален подход и оценка на конкретните потребности на лицата и семействата;
- Право на социално подпомагане имат българските граждани, семейства и съжителстващи лица, както и чужденците с разрешение за дългосрочно или постоянно пребиваване;
- Получаването на месечни социални помощи се обвързва с полагането на общественополезен труд освен в случаите на майчинство или когато възрастта и/или здравословното състояние на лицето не позволяват това;
- Не се допуска пряка или непряка дискриминация, основана на пол, раса, цвят на кожата, етническа принадлежност, гражданство, политически или други убеждения, религия, увреждане, възраст, сексуална ориентация, семейно положение или произход, членуване в синдикални и други обществени организации и движения.

Социалното подпомагане в България се основава на следните инструменти при своята практическа реализация:

- Гарантиран минимален доход – нормативно определен размер средства, който се използва като база за определяне на социалната помощ, с цел осигуряване на минимален доход за задоволяване на основни жизнени потребности на лицата съобразно тяхната възраст, семейно положение, здравословно и имуществено състояние. Месечният размер на ГМД се определя с акт на МС.
- Диференциран минимален доход – определя се, като гарантираният минимален доход на лицето или семейството се умножи по индивидуален коефициент. Индивидуалните коефициенти се определят в зависимост от възрастта и социалния статус на лицето или семейството, като при наличие на повече от едно основание за определяне на коефициент се прилага коефициентът с по-висок размер.

Допълнителни условия:

- Обитаваното от тях собствено жилище да е единствено и да не е по-голямо от: за едно лице – едностайно; за двучленно и тричленно семейство – двустайно; за четиричленно семейство – тристайно и т.н.;
- Да не са регистрирани като еднолични търговци и да не са собственици на капитала на търговско дружество. Да нямат вземания,

влогове, дялови участия и ценни книжа, чиято обща стойност за отделното лице или за всеки един от членовете на семейството да надхвърля 500 лв.;

- Да не притежават движима и недвижима собственост, която може да бъде източник на доходи, да нямат сключен договор за предоставяне на собственост срещу задължение за издръжка и/или гледане.

Най-важните програми, по които работи Агенцията за социално подпомагане у нас, са:

- „Предоставяне на социални помощи при прилагане на диференциран подход“;
- „Месечни добавки за социална интеграция“;
- „Целева социална защита за отопление“;
- „Подпомагане на семейства с деца“.

Най-голяма по размер на средствата и по брой на бенефициентите е програмата „Подпомагане на семейства с деца“. Тя включва:

- Месечните помощи за дете до завършване на средно образование, но не по-късно от 20-годишна възраст, т.нар. детски надбавки;
- еднократна помощ при раждане на дете;
- еднократна парична помощ за отглеждане на близнаци до навършване на 1 година;
- еднократна парична помощ за отглеждане на дете до навършване на 1 година от майка студентка, учаща в редовна форма на обучение;
- месечни помощи за отглеждане на дете до 1 година;
- еднократна помощ при бременност;
- еднократна целева помощ за първокласници;
- месечна добавка за деца с трайни увреждания;
- целева помощ за пътуване на многодетни майки с автобусен транспорт.

5. Актуални проблеми пред социалното подпомагане у нас

Все по-голяма част от помощите се отпускат не по принципа на гражданството (като безусловни социални права на гражданите), а на принципа на доказаната нужда и определен тип поведение. Нарастват изискванията не само към бенефициентите, но и към системата за социално подпомагане, както от гледна точка на нейната ефикасност, така и на нейната ефективност.

Световната банка прилага три основни критерия за оценка на ефективността на програмите за социално подпомагане:

- Обхват – какъв е дялът на нуждаещите се домакинства, които получават помощта (%);
- Целенасоченост – какъв дял от общата помощ отива тъкмо при нуждаещите се (%);
- Адекватност – какъв е дялът на помощта в общата структура на потреблението на нуждаещите се домакинства (%).

Все още са недостатъчни изследванията за мониторинг и оценка на действието на системата. В свой оценъчен доклад Институтът за пазарна икономика определя като основни следните предизвикателства пред системата за социално подпомагане у нас:

- Постигане на по-добра информираност и прозрачност на решенията на административните органи;
- Повече изследвания и анализ на въздействието на действащите и предлаганите промени в обслужваните програми;
- По-голяма точност и диференцираност при отпускането на помощи;
- Показването на нивото на социалните помощи трябва да следва темпа на повишаване на благосъстоянието на обществото.

Б РАБОТНИ ЗАДАЧИ

1. Запознайте се с Националната стратегия *Визия за деинституционализацията на децата в Република България*, налична на <http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=601>. Дайте Ваша собствена оценка на стратегията и я дискутирайте с колегите си на семинарно занятие.
2. Прочетете текста на Български център за нестопанско право *Социално предприемачество и контрол на социалните услуги в България и в Европейския съюз*. II част – *Правна рамка на социалните предприятия в страни от Европейския съюз*, наличен на: http://www.bcni.org/uploadfiles/documents/publikacii/predpriemachestvo_i_kontrol.pdf. Отговорете на следните въпроси: Какво представляват социалните предприятия? Познавате ли такива предприятия? Дайте примери и направете кратка презентация на дейността им.

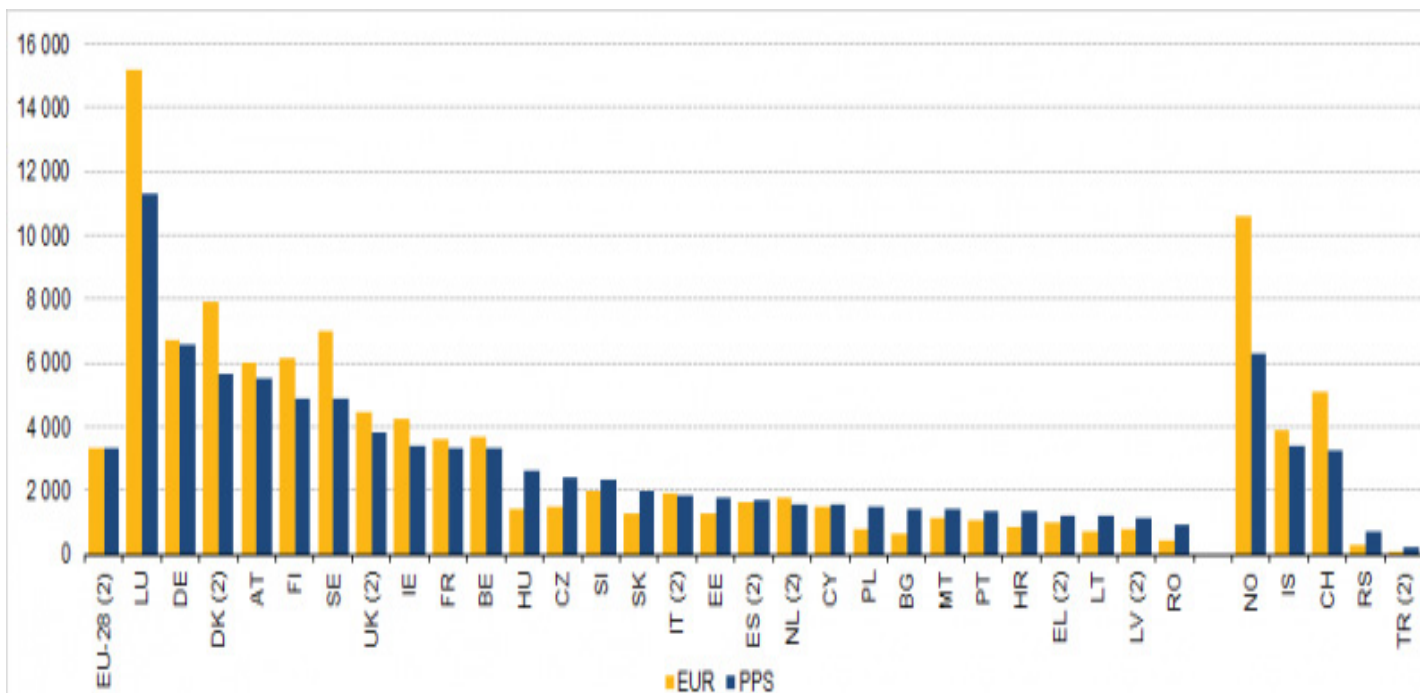
3. Запознайте се с доклада: Институт за пазарна икономика. *Предизвикателства пред социалното подпомагане в България*.
http://www.bednostbg.info/var/docs/reports/Safety_Nets_BG_IME_2015_f.pdf. Дискутирайте на семинарно занятие поставените въпроси: Каква е структурата и какви са характеристиките на системата за социално подпомагане в България? Как работят системите за социално подпомагане в света? Какви са проблемите и предизвикателствата пред програмите за социално подпомагане? Какви биха били ефектите от увеличението на гарантирания минимален доход?
4. Коментирайте Таблица 1. Какви са съображенията за въвеждането на коефициентите във втората колона. Изчислете как ще се променят числата в колоната на ДМД, когато през 2018 г. ГМД се увеличи на 75 лева?
5. Интерпретирайте данните във Фигури 1 и 2. Как се съпоставя България с останалите страни?
6. Анализирайте откъсите от двете експертни интервюта, приложени в раздела „Документи“, като съставите подробни кодове (смиловите единици, които откриете в тях), и след това ги сравнете и групирайте в по-общи категории. Как експертите конструират своите целеви групи и техните проблеми? Какви подходи прилагат в своята дейност и как разбират ефективността на своята работа?
7. Разделете се на групи, които да посетят Регионалната агенция за социално подпомагане, както и общински институции и неправителствени организации, работещи в областта на социалното подпомагане. Запознайте се с тяхната дейност и проведете интервюта със служители и с потребители на техни услуги. Изгответе доклади и презентации за проблемите и постиженията, които виждат служителите в организацията, и доколко те съвпадат или се разминават с очакванията и удовлетвореността на потребителите.

В ДОКУМЕНТИ

Таблица 1. Определяне на диференцирания минимален доход (2017)

Таблица 1: Изчисляване на ДМД и размера на месечната парична помощ			
Вид семейство/лице	Коефициент (К)	ГМД	ДМД
Лице над 75 години, живеещо само	165	65	107,25 лв.
Лице над 65 години, живеещо само	140	65	91 лв.
Лице над 65 (над 70 за отопление) години	100	65	65 лв.
Всеки от съвместно живеещите съпрузи	66	65	42,90 лв.
Лице съжителстващо с друго лице или семейство	66	65	42,90 лв.
Лице до 65 години, живеещо само	73	65	47,45 лв.
Лице с трайно намалена работоспособност 50 и над 50 на сто	100	65	65 лв.
Лице с трайно намалена работоспособност 50 и над 50 на сто, живеещо само	100	65	65 лв.
Лице с трайно намалена работоспособност 70 и над 70 на сто	125	65	81,25 лв.
Лице с трайно намалена работоспособност 90 и над 90 на сто	125	65	81,25 лв.
Дете до 16 годишна възраст, а ако учи до 20 г.	91	65	59,15 лв.
Дете от 7 до 16 годишна възраст, което не учи	20	65	13 лв.
Родител, отглеждащ сам дете/деца до 3 г. възраст (до 18 г. за отопление)	120	65	78 лв.
Родител, отглеждащ сам дете/деца до 16 г., а ако учи до 20 г.	100	65	65 лв.
Бременни жени 45 дни преди раждане и за родител, отглеждащ дете до 3 г.	100	65	65 лв.

Източник: Дирекция „Социално подпомагане“

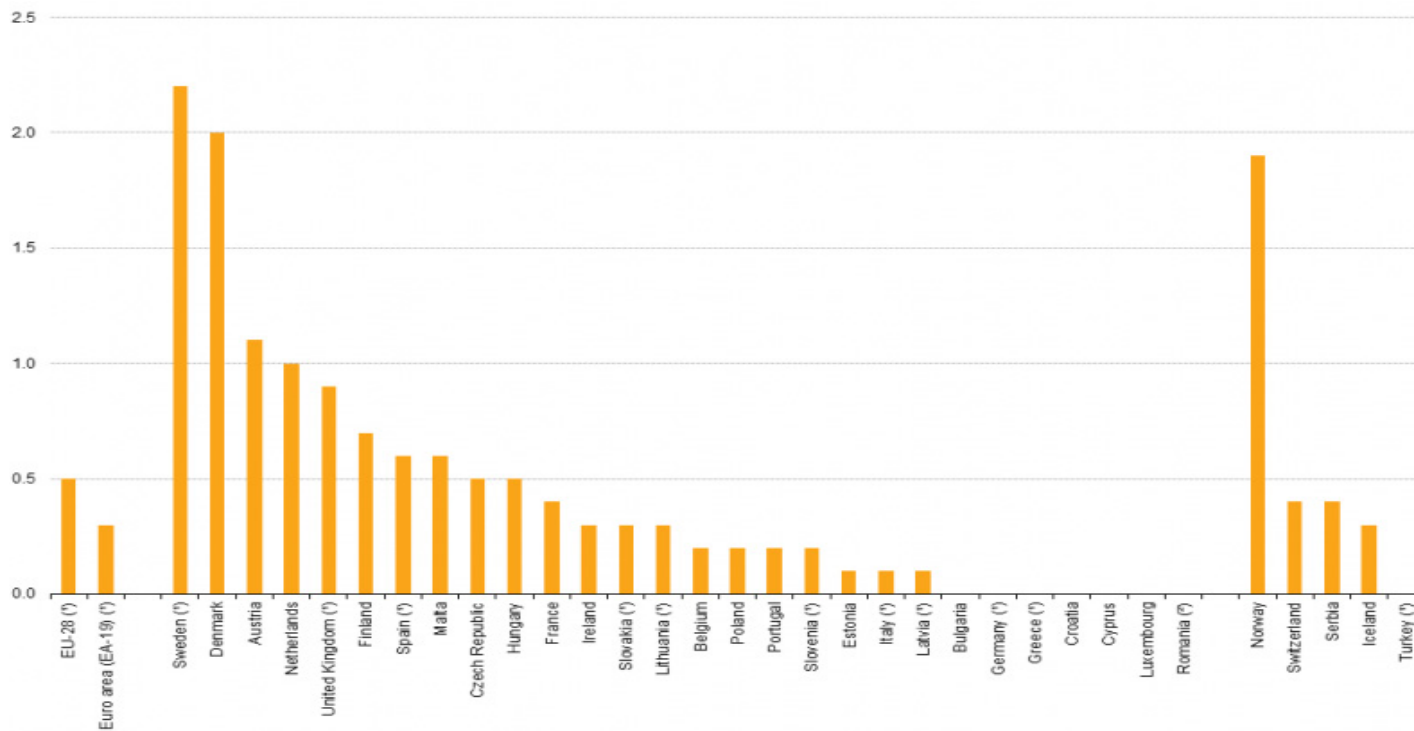

(1) Per child = per person aged under 18 on January 1st of reference year.

(2) Data are provisional.

Source: Eurostat (online data codes: spr_exp_sum, demo_pjan)

Фигура 1. Разходи за социални грижи за деца на едно дете, 2014

(*) Provisional.

(*) Estimate.

Source: Eurostat (online data code: spr_exp_fol)

Фигура 2. Разходи за социални грижи за възрастни като процент от БВП, 2014

Интервю 1

Откъс от експертно интервю, проведено в рамките на проект „Младежко участие“

И: Разкажете ми за Вашата работа?

Р: Като цяло нашата работа е предимно свързана с безработни лица, които всъщност и не учат, и не са заети под никаква форма. Провеждаме консултантски разговори с тях и ги насочваме към, евентуално, Бюрото по труда, към обучения... в зависимост от техните нужди.

И. Как се свързвате с нуждаещите се младежи?

Р: Като цяло до момента начинът, по който се свързваме с тях, е да изискваме официални справки за отпадащите от училище. До момента сме отправили такава към Регионалния инспекторат по образованието и към директорите на училищата. Да разберем причините какви са и ако може по някакъв начин да им бъдем полезни и да ги мотивираме. Като цяло моето наблюдение от срещите, които сме имали досега с младежи, е, че сами за себе си те имат изключително високи критерии и изисквания, които в повечето случаи все още нямат необходимия опит и стаж, за да претендират и да искат да започнат работа на високи позиции. Имахме случай с едно момиче, което е току-що завършило, карало е стаж само 2 месеца и в същото време нейната цел и желание беше да заеме мениджърска позиция. Няма нито опит, нито е работила, абсолютно нищо. По-скоро имат висока самооценка, а в същото време – липса на трудов стаж и опит и се получава...

И: ...разминаване.

Р: Да, разминаване тотално между очаквания и реалност... Другото е, че младежите имат високи изисквания за заплати, идват тук с определени критерии за работно време, заплатата да не е по-ниска от някаква определена цифра и все неща, които всъщност като да речем, като за първа работа са изключително високи като критерии. Големият парадокс е, че искат да работят по специалността и ние им го предлагаме, тази услуга на Бюрото по труда, от Агенция по заетостта, нали това са си програми, които 6 или 9 месеца по специалността да си работят, за да натрупат някакъв стаж, и въпреки това има лица, които казват, че за това минимално възнаграждение на месец не искат да работят. По-добре да отидат и да работят някаква друга работа и да изкарат малко повече пари, нали, заплатата е водещото, според нас. Или поне, според мен. Всички го наблюдават, че е така!

И: Какви резултати имате от Вашата дейност?

Р: Имаме проведени консултантски разговори, поискани справки, сега оповестяваме, така за нашата програма, информационна, така кампания, си направихме, брошури, които така хората да знаят повече за нас...

И: А към какво се стремите, какво искате да постигнете?

Р: Да имаме повече активирани лица, т.е. повече хора да знаят за нас и да ни търсят вече като нали, тази надежда, че те сами не са успели да си намерят работа или не са успели да се завърнат в образователната система, или просто да ги насочим към други програми на бюрото по труда. Много хора казват: „Държавата не прави нищо за нас“. А всъщност до голяма степен самите младежи не са запознати,...ааа... по-скоро не са се интересували според мене, не са се интересували какви всъщност услуги предлагат институциите, какво може да им бъде полезно и от какво могат да се възползват. И затова нашата цел е при всеки консултантски разговор с човека отсреща да го информираме затова, кое наистина би му било на него конкретно от полза. Но младежите по-скоро нямат доверие към самите институции. Имали сме случаи, в които са отказвали да се запишат в „Бюрото по труда“, тъй като за тях тази институция Дирекция „Бюро по труда“ е просто институция, в която ти си длъжен всеки месец да ходиш и да се подписваш, а всъщност нейната цел не е такава, напротив, нейната цел е по някакъв начин да намери (кашля), извинявам се... по някакъв начин реализация на човека, да му намери подходящото работно място, подходящи обучения, но всъщност те гледат по съвсем различен начин.

Интервю 2

Откъс от експертно интервю, проведено в рамките на проект „Младежко участие“

И: С какви хора работите?

Р: Ами бих могла да кажа, че в обсега на целевите ни групи попадат хора от всякакви социални групи, включително и от доста... хора с висок образователен цент, хора с ...тъъ високо материално положение. Това са случаите на семейства, които са осиновили деца, но имат затруднения в тяхното отглеждане, това са семейства, които са в бракоразводен процес и имат проблеми относно решение отглеждането на децата, тяхното възпитание, тяхното местоживеене, така че... нали... както и хора в тежко социално положение, където директно може да се каже, че имат четири стени и понякога няма прозорци, няма под, няма легло,

няма неща, където детето да се храни, да спи и да живее...Така че обхващаме целия периметър. Рисковете за децата зависят от материалното положение, от социалното положение на семейството, но понякога не само от това... Насилието в семейството например също е рисков фактор и децата в такава ситуация се нуждаят от подкрепа...

И: Казахте подкрепа. Каква подкрепа предлагате?

Р: Целта на подкрепата, която оказваме, е да се даде алтернатива на семействата и да ги подкрепи да продължат независим живот, т.е. не да ги научи, а да им даде възможност на избор... т.е. да им даде онази отправна точка, която те са изгубили в своя живот и те да направят своя правилен избор, така че да продължат да функционират независимо, да се избегне социалната изолация, да се избегне това семейството да се изолира и да изпадне в още по-тежка криза. Ако може да се окаже подкрепа на ниво първична превенция, когато все още се задава рискът, това е най-добрият... ммм... случай на работа, който можем да покажем. За съжаление, в повечето случаи идват семейства, в които кризата вече е в своя пик и тогава е все по-трудно и по-трудно да се окаже онзи механизъм, който да възстанови семейното функциониране, така че семейството да продължи да функционира нормално...

И: Какви резултати постигате реално?

Р: Реалните резултати понякога са видими, понякога не са видими, лошото в социалната работа е, че много често резултатите остават невидими и то точно онези, които са най- най- най-големи за човека всъщност остават заключени, защото са свързани с разрешаване на доста лични интимни проблеми, които са лично за самия човек и когато бъде преодоляна една криза, когато семейството се справя само и спре да търси подкрепата ни, това означава, че вече проблемът е решен. А видимите резултати, които ние можем да видим, те всъщност най-много ни мотивират да продължаваме. През изминалата година като резултат мога да кажа, че пет деца от единия център за деца, в който живеят петнайсет деца, намериха своите семейства, това е горе-долу една трета от децата и това е резултат, който може наистина да ни радва и да ни даде обратна връзка, че сме си свършили добре работата. Три деца заминаха в Америка и намериха своите постоянни семейства, а други две деца отидоха в приемни семейства. Така че от петнайсет деца пет в рамките на една година да отидат в семейства е постижение... Защото нашата най-голяма цел е деинституционализацията на грижите за децата. Груповото отглеждане на деца е вредно за тяхното развитие.

И: Може ли да разкажете малко по-подробно за този процес на деинституционализация?

Р: Преди 89-та, когато семействата изпаднат в криза, държавата е казвала: „вие не може да се грижите за детето, дайте го при нас, ние сме по-добрата грижа“. Единствената алтернатива е била институционалната грижа. Това е включвало дори това, когато родителят изпадне в безработица, детето да отиде в дом. Само че до преди 20 години държавата е имала механизмите да подкрепя тези деца и младежи и след напускане на институцията, т.е. да им осигурява жилища, да им осигурява приоритет ...ъъ предимство в работните места, то в днешната реална действителност това далеч не е така... Големи усилия бяха насочени към това да се преквалифицират старите служители и пренасочат към новия стил и новия тип на работа, където на детето се гледа като на индивидуалност, да се подхожда индивидуално, а не групово.

Г ЛИТЕРАТУРА ЗА ПОДГОТОВКА

- Алексиев, Я. 2012. *Нов подход към интеграцията на хората с увреждания в България*. ИПИ, достъпен на http://ime.bg/var/images/IME_Integration_2012.pdf, посетен на 21.12.2017.
- Български център за нестопанско право. *Социално предприемачество и контрол на социалните услуги в България и в Европейския съюз*. II част – *Правна рамка на социалните предприятия в страни от Европейския съюз*, наличен на: http://www.bcnl.org/uploadfiles/documents/publikacii/predpriemachestvo_i_kontrol.pdf, достъп на 05.08.2015.
- ИПИ *Предизвикателства пред социалното подпомагане в България*, наличен на: http://www.bednostbg.info/var/docs/reports/Safety_Nets_BG_IME_2015_f.pdf, достъп на 03.08.2015.
- Ковачева, С. 2010. *Организационният социален капитал и ролята му в подкрепа на работещите родители – случаят на Агенцията за социално подпомагане*. В: Ковачева, С. *Баланс между работа и семейство*, С.: Изток-Запад, с. 205 – 228.
- Национална стратегия *Визия за деинституционализацията на децата в Република България*, налична на <http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=601>, достъп на 05.08.2015.
- Петров, П. 2012. *Система за социално подпомагане и ценностните ориентации на хората от третата възраст*. I глава – *Социална политика и социално подпомагане*. С.: Авангард прима, с. 9 – 40.

А ОСНОВНИ ПРОБЛЕМИ

1. Понятието „семејна политика“
2. Цели и принципи
3. Развитие на семејната политика в Бугарија
4. Актуални проблеми на семејната политика в сравнителна перспектива
5. Модели на интеграција на работата и семејството в европејските страни

Свкупност от принципи, институции и мерки за комплексна заштита и стимулирање на семејството и неговите членове, за да може то да извршува успешно своите функции.

Маргарита Филева. 2013.

„Семејство – социално неравенство – семејна политика“

1. Понятието „семејна политика“

В това определение значим дискуссионен елемент е понятието „функции на семејството“, което социологијата разглежда како социално конструирано и следователно променящо се в различните общества и епохи. В бугарскиот контекст основен акцент при стимулирање функциите на семејството се поставя върху повишавање на раждаемоста, което определува семејната социална политика у нас како пронаталистична.

2. Цели и принципи

Филева избројува следните приоритетни цели на семејната политика у нас:

- ▶ Поощрјување на раждаемоста;
- ▶ Социално осигурјување на семејствата – срещу внршни и внтрешни ризици;
- ▶ Социално подпомагање на семејствата – за семејствата в ризици.

В контраст с тези цели може да се посочи ориентацијата на семејната политика в Кина през последните неколку десетилетия към намалување

ване на раждаемостта – т. нар. „политика на едно дете“. В резултат на репресивните мерки в китайското общество тази политика бележи известни успехи в задържане на прираста на населението, без да успее да обърне тенденцията. Тя обаче има значими социални последици:

- Силно застаряване на населението;
- Дисбаланс между половете;
- Увеличаване на стреса върху младото поколение поради родителски свръхочаквания.

В България в Семейния кодекс от 2009 г. се определят и други по-либерално ориентирани цели на социалната политика в тази област:

- **Равенство между съпрузите** – Чл. 13. Съпрузите имат равни права и задължения в брака.
- **Взаимност между съпрузите** – Чл. 14. Отношенията между съпрузите се изграждат на основата на взаимно уважение, общи грижи за семейството и разбирателство.
- **Съвместно живеене на съпрузите** – Чл. 15. Съпрузите живеят съвместно, освен ако важни причини налагат да живеят разделено.
- **Свобода на личността** – Чл. 16. Всеки съпруг има свобода на развитие на личността, на избор и упражняване на професия.
- **Грижа за семейството** – Чл. 17. Съпрузите са длъжни чрез взаимно разбирателство и общи усилия и съобразно своите възможности, имущество и доходи да осигуряват благополучието на семейството и да се грижат за отглеждането, възпитанието, образованието и издръжката на децата.

Пак в Кодекса се изброяват и следните принципи:

- Закрила от държавата и обществото на брака и на семейството;
- Равенство на мъжа и жената;
- Доброволност на брачния съюз;
- Особена закрила на децата;
- Равенство на родените в брака, извън брака и на осиновените деца;
- Зачитане на личността в семейството;
- Уважение, грижа и подкрепа между членовете на семейството.

3. Развитие на семейната политика в България

В процеса на формиране на семейната социална политика в България могат да се отбележат следните по-важни регулации:

- ▶ Ратифициране на Конвенция №3 на МОТ за защита на майките и децата, 1921 г.
- ▶ Указ за насърчаване на раждаемостта от 1968 г.
- ▶ Семейният кодекс от 1985 г.
- ▶ Семейният кодекс от 2009 г.

Като цяло този процес може да се опише като преход от акцент върху закрилата на жените и децата в труда (извън семейството) през силен натиск върху дълга на семейството да ражда и отглежда деца до един по-либерален модел, който признава и защитава правата на автономност и личностна реализация на всички членове на семейството.

4. Актуални проблеми на семейната политика в сравнителна перспектива

Важно предизвикателство пред семейната политика у нас е търсенето на по-справедливи и същевременно по-ефективни форми на следните елементи:

- Социално осигуряване при бременност, раждане и отглеждане на дете до 2-годишна възраст;
- Оказване на материална подкрепа на семействата с деца;
- Предоставяне на социални услуги на семействата;
- Политики за съчетаване на личния, семейния и професионалния живот.

Обект на дискусия са както размерът, така и структурата на публичните разходи за семейна политика. У нас делът на тези разходи в БВП варира около 1%, докато в Унгария той е три пъти по-голям. Също така при нас основните средства отиват за парични помощи за семействата, докато в други страни съществени са делът на разходите за услуги, например Швеция и Финландия, и делът на данъчните облекчения за семействата, например Германия и Холандия.

Финансовата подкрепа за семействата у нас има множество форми при доста незначителен размер:

- Еднократна помощ при бременност;
- Еднократна помощ при раждане на дете;
- Месечна помощ за отглеждане на дете до една година;
- Месечна помощ за дете до завършване на средно образование, но не повече от 20-годишна възраст;

- Еднократна парична помощ за отглеждане на близнаци до навършване на 1 година;
- Еднократна парична помощ за отглеждане на дете до навършване на 1 година от майка студентка, учаща в редовна форма на обучение;
- Месечна добавка за деца с трайни увреждания до 18-годишна възраст и до завършване на средно образование, но не по-късно от 20-годишна възраст;
- Целева помощ на многодетни майки за безплатно пътуване веднъж в годината – отиване и връщане с железопътния и автобусния транспорт в страната;
- Еднократна целева помощ за ученици, записани в първи клас на държавно или общинско училище.

Дискусионна е насоката на политиката за стимулиране на раждаемостта, поставяща акцент върху продължителността на родителските отпуски. През 2017 г. политиката за социално осигуряване при бременност, раждане и отглеждане на дете има следните елементи:

- 410 календарни дни отпуск за бременност и раждане, от които 45 дни преди раждане;
- Обезщетение в размер на 90% от средномесечното възнаграждение на осигурената майка през последните 24 месеца;
- Допълнителен платен отпуск за отглеждане на дете до 2 години – в размер, фиксиран в Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване за съответната година;
- Неплатен отпуск от една година за отглеждане на дете след навършване на две години до навършване на 8 години;
- Право на бащата – право на 15 календарни дни отпуск при раждане на детето и право да ползва отпуска на майката за бременност и раждане след 6-месечна възраст на детето.

В сравнителна перспектива продължителността на отпуска за отглеждане на дете в други европейски страни е по-малка, но с много голяма гъвкавост при ползването, което дава голяма възможност за избор на родителите в условията на все по-дерегулирани трудови пазари. Например в Швеция няма отпуск фиксиран само за майката в първите месеци от живота на детето и родителският отпуск може да се ползва от двамата родители поотделно или заедно и в различно процен-

тно съотношение между отпуска и работата. В повечето европейски страни се стимулира ползването на отпуск от бащата, като това става с квота „само за бащата“ (напр. Исландия) или с удължаване на платения период, ако част от отпуска се ползва от бащата (напр. Холандия).

У нас кръгът от социалните услуги в семейната политика постепенно се разширява. Сред тях много важни са следните форми, които се предоставят от нарастваща мрежа от социални институции:

- **Социални услуги в общността за деца:** 72 Дневни центъра за деца с увреждания; 7 Дневни центъра за деца и възрастни с увреждания; 29 Центъра за социална рехабилитация и интеграция за деца; 10 Звена „Майка и бебе“; 88 Центъра за обществена подкрепа и 13 Центъра за работа с деца на улицата;
- **Социалните услуги от резидентен тип за деца:** 15 Преходни жилища за деца, 96 Центъра за настаняване от семеен тип за деца, 14 Кризисни центъра и 5 Приюта;
- **Социалните услуги в домашна среда:** „личен асистент“ и „социален асистент“, предоставяни по Националната програма „Асистенти за хора с увреждания“ и проекти по ОП РЧР.

Важна тенденция в семейните услуги е към деинституционализация на грижите за деца и предоставянето на услуги за ранно детско развитие.

5. Модели на интеграция на работата и семейството в европейските страни

В зависимост от това как се разпределят платеният труд в публичната икономика и неплатеният труд в домакинството (и следвайки австрийската изследователка Барбара Хаас) можем да разграничим няколко модела:

- Традиционен модел ($1 + 0$) – цялата отговорност за дохода е на мъжа, а жената не участва в платения труд;
- Модифициран традиционен модел ($1 + \frac{1}{2}$) – мъжът носи основния доход, а жената работи в обществената икономика на намалено работно време;
- Егалитарен модел ($1 + 1$) – и двамата партньори поделят платения и неплатения труд;
- Модифициран егалитарен модел ($1 + \frac{1}{2}$) – и двамата партньори работят на пълен работен ден, но жената поема повечето отговорности в домакинството;

- Модел на обърнатите роли (0 + 1) – мъжът се грижи за домакинството, а жената носи цялата отговорност за дохода на домакинството.

Б РАБОТНИ ЗАДАЧИ

1. Групова работа в клас: сравнете функциите на семейството, както са описани в чл. 4 на Семейния кодекс от 1985 г., и принципите на семейните отношения в Семейния кодекс от 2009 г. Защо според Вас законодателят е избегнал определянето на функциите на семейството в новия кодекс? Кои са основните промени в новия кодекс относно отговорностите на семейството? Пояснете кои социални процеси са наложили подобна промяна.
2. Групова работа: разгледайте данните на Фигура 1, съставена по базата данни за семействата на Организацията за сътрудничество и коопериране. В какво се изразяват различията в семейната политика на избраните страни?
3. Групова работа: сравнете данните в Таблица 1 за формите на родителските отпуски в различни европейски страни. Коментирайте въз основа на таблицата какви са приоритетите в подкрепата за семейството в различните режими на социална политика.
3. Индивидуална работа въкщи: Влезте в сайта на Организацията за сътрудничество и коопериране OECD Family Data Base www.oecd.org/efs/social/familydatabase и извадете данни за Румъния, Гърция и други балкански страни. Коментирайте общите и различните черти в политиките въз основата на тези данни.
4. Индивидуална работа въкщи: Прочетете и коментирайте текста *Жизнени стратегии на младите хора за съчетаване на работата и семейния живот* (Ковачева, С. 2010).
5. Разгледайте линиите на живота на тримата интервюирани младежи от изследователския проект „Преходи. Пол, родителство и променящото се работно място в Европа“. Коментирайте различията по пол, образование и индивидуална жизнена стратегия.
6. Проведете сами две интервюта на млади хора с различни жизнени стратегии за съчетаване на семейството и работата и съставете линии на техния живот, като отбележите основните събития и ключови моменти.

В ДОКУМЕНТИ

СЕМЕЕН КОДЕКС

Обн., ДВ, бр. 47 от 23.06.2009 г., в сила от 1.10.2009 г., изм., бр. 74 от 15.09.2009 г., в сила от 1.10.2009 г., бр. 82 от 16.10.2009 г., бр. 98 от 14.12.2010 г., в сила от 1.01.2011 г., изм. и доп., бр. 100 от 21.12.2010 г., в сила от 21.12.2010 г., бр. 82 от 26.10.2012 г., изм., бр. 68 от 2.08.2013 г., в сила от 2.08.2013 г.

Глава първа ОБЩИ ПОЛОЖЕНИЯ

Предмет

Чл. 1. Семейният кодекс урежда отношенията, основани на брак, родство и осиновяване, както и настойничеството и попечителството.

Принципи

Чл. 2. Семейните отношения се уреждат съобразно следните принципи:

1. закрила от държавата и обществото на брака и на семейството;
2. равенство на мъжа и жената;
3. доброволност на брачния съюз;
4. особена закрила на децата;
5. равенство на родените в брака, извън брака и на осиновените деца;
6. зачитане на личността в семейството;
7. уважение, грижа и подкрепа между членовете на семейството.

Право на брак и на семейство

Чл. 3. Всяко лице има право да сключи брак и да има семейство при условията, определени от този кодекс.

СЕМЕЕН КОДЕКС

Обн. ДВ. бр.41 от 28 Май 1985 г., изм. ДВ. бр.11 от 7 Февруари 1992 г., попр. ДВ. бр.15 от 21 Февруари 1992 г., изм. ДВ. бр.63 от 15 Юли 2003 г., доп. ДВ. бр.84 от 23 Септември 2003 г., изм. ДВ. бр.42 от 17 Май 2005 г., изм. ДВ. бр.30 от 11 Април 2006 г., изм. ДВ. бр.59 от 20 Юли 2007 г., отм. ДВ. бр.47 от 23 Юни 2009 г.

Отменен с § 3 от преходните и заключителните разпоредби на Семейния кодекс – обн., ДВ, бр. 47 от 2009 г., в сила от 01.10.2009 г.

Глава първа ОБЩИ ПОЛОЖЕНИЯ

ПРЕДМЕТ

Чл. 1. Семейният кодекс урежда отношенията, основани на брак, родство и осиновяване; настойничеството и попечителството.

ЦЕЛИ

Чл. 2. (Изм., – ДВ, бр. 11 от 1992 г.) Целите на този кодекс са: закрила и укрепване на семейството; всестранна защита на децата и възпитаването им; развитие на взаимопомощ, привързаност и уважение между всички членове на семейството и възпитаването им в чувство на отговорност пред семейството и обществото; защита на правата и интересите на поставените под настойничество и попечителство.

ПРИНЦИПИ

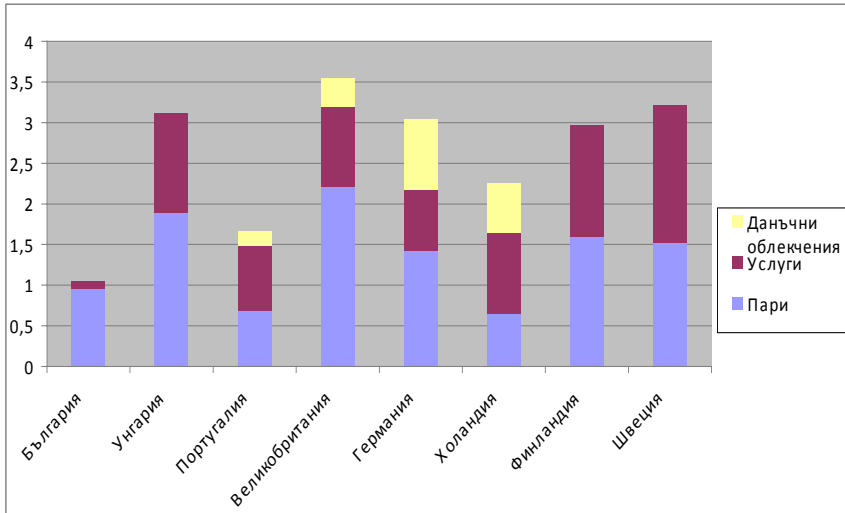
Чл. 3. Семейните отношения се уреждат съобразно следните принципи: закрила на брака и семейството от държавата и обществото; равноправие на мъжа и жената; доброволност и трайност на брачния съюз като основа на семейството; всестранна защита на децата; равенство на родените в брака, извън брака и на осиновените деца; зачитане на личността; грижа и подкрепа между членовете на семейството.

ФУНКЦИИ НА СЕМЕЙСТВОТО

Чл. 4. (Изм. – ДВ, бр. 11 от 1992 г.) Основни функции на семейството са: раждане, отглеждане и възпитаване на децата; осигуряване на възможности за развитие на способностите на всички членове на семейството, както и на условия за изпълнение на трудовите и обществените им задължения; създаване в семейството на отношения, основани на уважение, привързаност, дружба, общи усилия и взаимна отговорност за неговото развитие; полагане на грижи и подпомагане морално и материално на възрастните, болните и нетрудоспособните членове на семейството.

ЗАКРИЛА НА СЕМЕЙСТВОТО

Чл. 5. (Изм. – ДВ, бр. 11 от 1992 г.) Обществото и държавата осигуряват условия за развитие на семейството, насърчават раждаемостта, защитават и поощряват майчинството и подпомагат родителите в отглеждането и възпитаването на децата. Те полагат грижи за подготовката на младите хора за брачен живот.

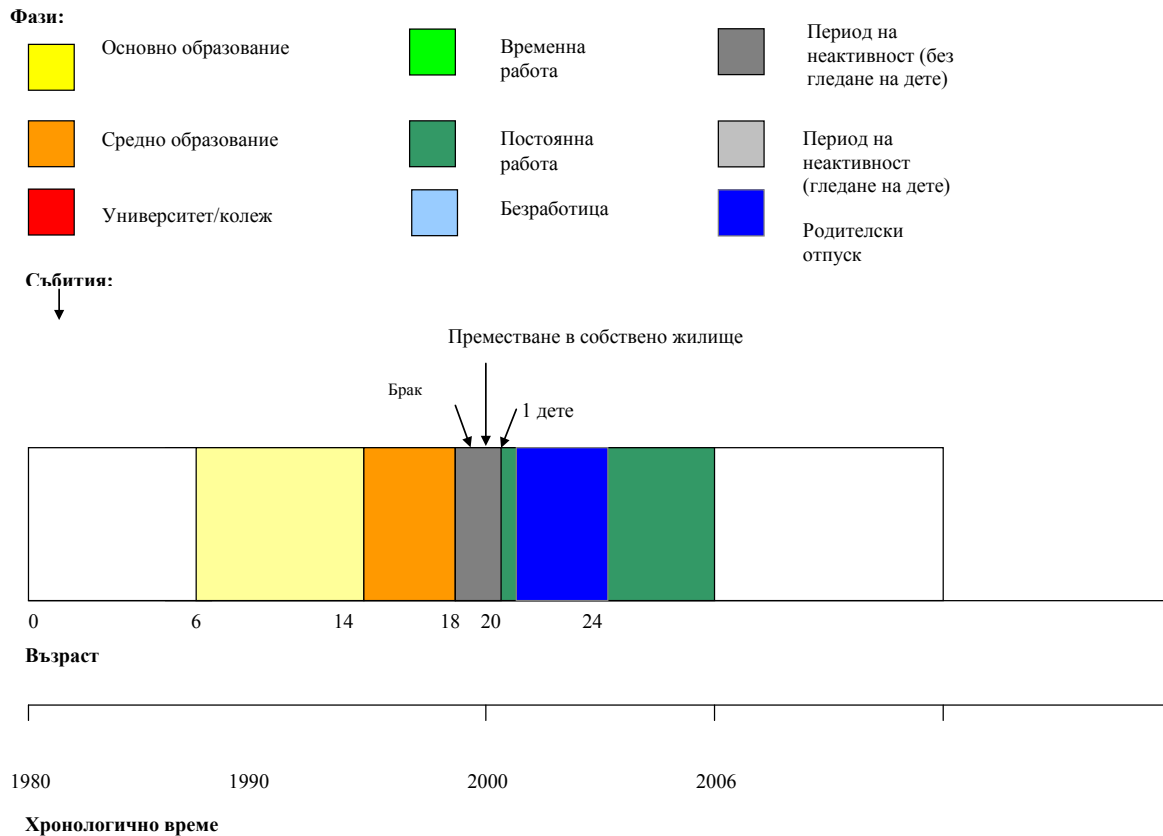

Фигура 1. Публични разходи за семейна политика (като дял от БВП %)
 Източник: OECD Family database (www.oecd.org/efs/social/familydatabase)

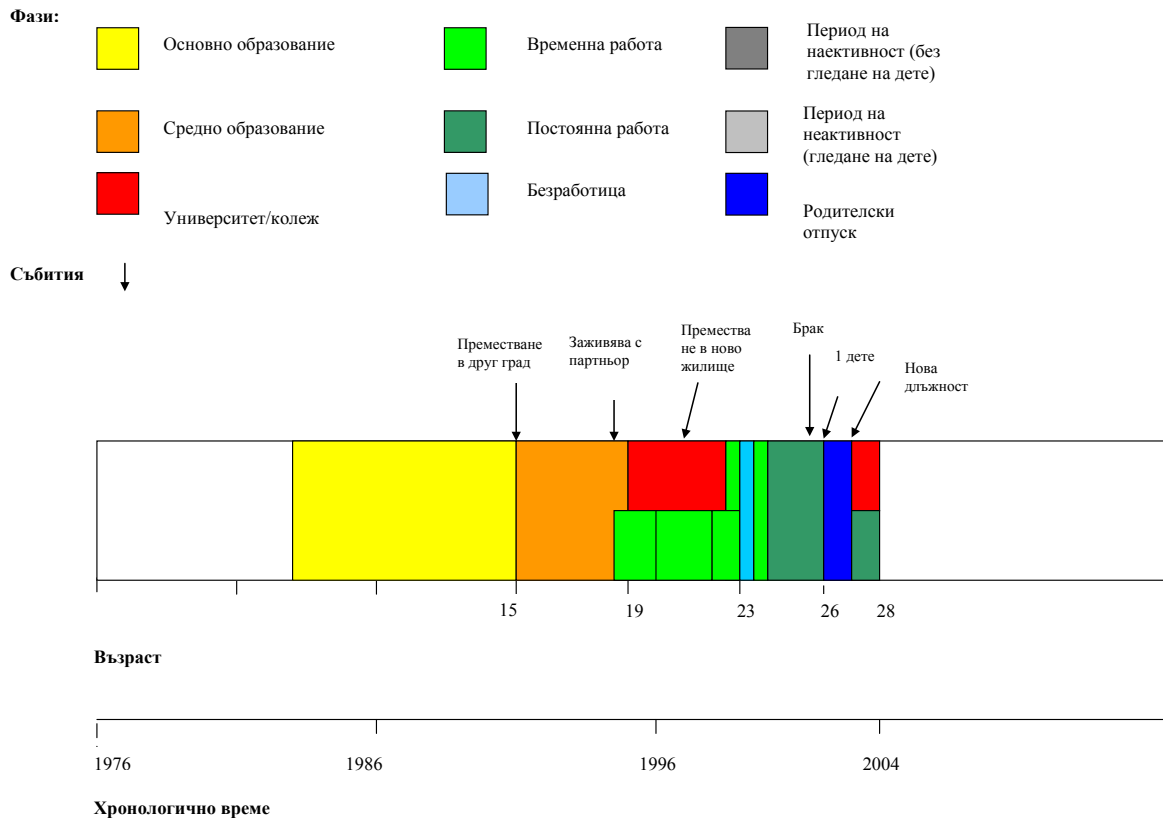
Таблица 1. Законово уредени форми на родителски отпуск по страни

	Отпуск по майчинство	Отпуск по бащинство	Родителски отпуск	Отпуск само за бащи без право на прехвърляне	Отпуск за грижи за болно дете	Гъвкавост на родителския отпуск
Социално-демократичен/универсалистки режим						
SW	–	10 дни при раждането на детето (80% от заплатата)	480 дни за двамата родители, от тях 390 са платени на 80% от заплатата и 90 дни на фиксирана сума	60 дни „квота за татковци“ при 80% от заплатата	60 дни годишно на дете до 12-г. на детето (80% от заплатата)	Може да се ползва до 8 г. на детето от пълен до 1/8 работен ден, като родителите могат да работят на непълен работен ден.
FI	105 дни, вкл. и съботите (заплащане в зависимост от предишния доход)	18 дни (заплащане в зависимост от предишния доход)	158 дни (комбинация от дял от заплатата и фиксирана сума)	12 допълнителни дни, ако бащата използва последния месец от родителския отпуск	Мах 4 дни наведнъж (неплатен или в зависимост от колективните договори)	Двамата родители могат да ползват отпуска на два пъти с мин. период от 12 дни, като могат да работят на непълен работен ден.
Либерален режим						
UK	До 365, от които 273 се заплащат с фиксирана сума	14 дни (фиксирана сума)	91 дни неплатени след 1 год. заетост	–	Право на „разумен“ отпуск (неплатен) по преценка на работодателя	Право да поискат гъвкаво работно време и намален работен ден.
Корпоративски/консервативен режим						
DE	14 седмици, от тях 6 преди и 8 след раждането (платени на 100%)	–	Платен отпуск от 12 месеца или 14 ако и другият родител вземе 2 месеца (67% от заплатата с min 300 и max 1800 евро) + неплатен отпуск от 3 г.	–	10 дни годишно на дете (заплащане и продължителност в различни комбинации за различни категории)	Ползване до 3 г. на детето, като с разрешение на работодателя до 12 месеца могат да се вземат до 8 г. на детето. През неплатения отпуск родителите могат да работят до 30 часа седмично.
NL	112 дни изцяло заплатени	2 дни изцяло заплатени	182 дни неплатени до 8 г. на детето (заплащане от 75% за държавни служители)	182 дни са налични за всеки родител и не могат да се прехвърлят от един на друг	10 дни годишно (70% от заплатата)	Може да се вземе на 50% до 8 г. на детето, може да се вземе на 3 периода.
Субзащитен режим						
PT	6 седмици платени на 100% от заплатата (задължителни)	10 дни платени на 100% от заплатата (задължителни)	105 дни 100% платени или 135 дни платени на 83% ако поне един месец е взет от другия родител + 3 месеца платени на 25% за всеки родител (по желание)	10 дни платени на 100% от заплатата (по желание) в допълнение към първите 10.	До 30 дни платени на 60%	105 дни отпуск платен на 100% може да се вземе като 150 дни платени на 80%.
Постсоциалистически режим						
BG	410 дни платени на 90%	15 дни платени на 90%	365 дни платени на фиксирана сума + 365 дни неплатени	–	60 дни годишно на дете платени на 100%	Може да се вземе от майката, бащата или някой от техните родители. Неплатеният отпуск може да се вземе до 8 г. на детето.
HU	180 дни платени на 70%	5 дни платени на 100%	18 месеца платени на 70% + 12 месеца платени на фиксирана сума.	5 дни платени на 100% до 2 г. възраст на детето.	2 дни годишно платени на 100% (допълнителни дни платени на 60 – 70% за различни категории)	Работа на пълен работен ден е разрешена след 1 г. на детето.

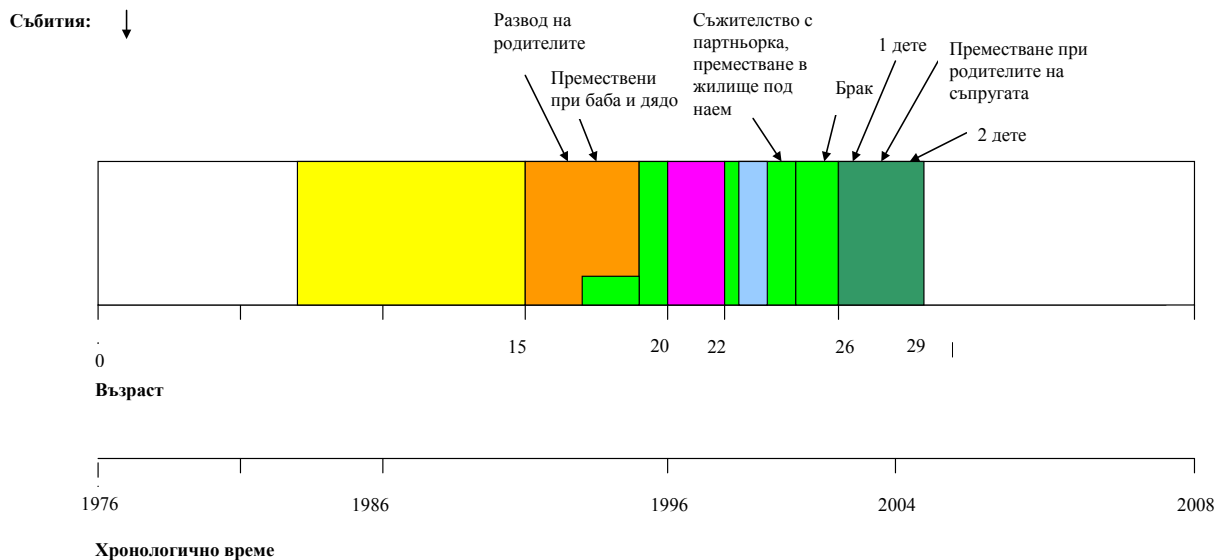
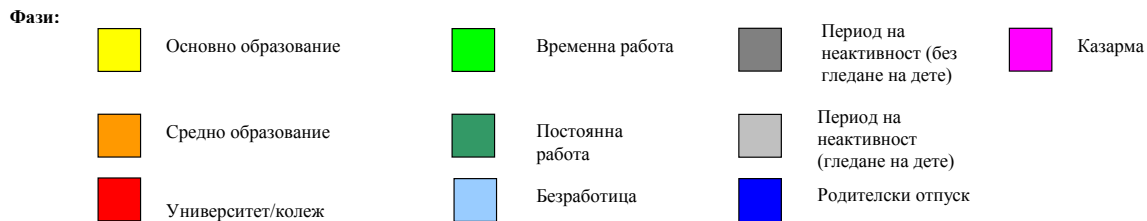
Източник: Ковачева, С. Баланс между работа и семейство, София: Изток-Запад, с. 128 – 130.

Фигура 2. Жизненият път на Роза – кратък и линеен преход към зрелост от изследователския проект „Преходи“

Фигура 3. Жизненият път на Нели – удължен и дестандартизиран преход към зрелост

Фигура 4. Жизненият път на Миро – дестандартизиран, йо-йо преход към зрелост

Г ЛИТЕРАТУРА ЗА ПОДГОТОВКА

- Ковачева, С. 2010. *Жизнени стратегии на младите хора за съчетаване на работата и семейния живот*. В: Ковачева, С. *Баланс между работа и семейство*, С.: Изток-Запад, с. 309 – 336.
- Коцева, Т., Е. Димитрова. 2014. *Либерализъм, социални помощи и насоки за социална политика в условията на демографска криза*. В: Коцева, Т., Е. Димитрова. *Визии за демографския проблем в България след 1990 г. Пронатализъм и социална политика*. С.: Акад. Изд. „Проф. Марин Дринов“, с. 96 – 120.
- Филева, М. 2013. *Семейство – социално неравенство – семейна политика*. В: Найденова, П. и др. (ред.) *Семейство и солидарност между поколенията*. С.: Акад. Изд. „Проф. Марин Дринов“, с. 81 – 93.
- Smithson, J. et al. 2013. *Supports and Constraints for parents: a gendered cross-national perspective*. In: Nilsen, A., J. Brannen, S. Lewis (eds). 2012. *Transitions to parenthood in Europe. A comparative life course perspective*. Bristol: Policy Press, pp. 89 – 106.

А ОСНОВНИ ПРОБЛЕМИ

1. Концепции за младежта и за младежката политика
2. Цели, целеви групи и обхват на младежката политика
3. Институционализиране на младежката политика
4. Модели на младежка политика в европейските страни
5. Предизвикателства пред националната младежка политика в България
6. Специфика на арабския модел на социална политика за младежта

1. Концепции за младежта и за младежката политика

Младежката политика в европейските страни е бързо развиващата се област от социалната политика, която предоставя социална защита на младите хора, основаваща се на многообразие от подходи. Политическите линии на отделните страни се базират на различни разбирания за самата младеж. Можем да разграничим най-малко три основни подхода при дефинирането на младежта:

- Като **социална група**, извършваща различни социални преходи (от образование към заетост, от родителския дом към собствено жилище, от родителското семейство към свое собствено семейство, от зависимост към автономност на жизнения стил);
- Като **жизнен етап** в жизнения цикъл на човека, между детството и зрелостта, имащ важната задача да формира собствената идентичност на индивида;
- Като **поколение**, което включва представителите на една демографска кохорта, със свой специфичен жизнен опит и исторически определени потребности и проблеми.

Най-общо тези подходи съответстват на социологическата, психологическата и политологичната перспектива към младежта. Различните концепции са в основата и на различни подходи към определянето на младежта като обект на социална политика. В официалните документи на европейските страни се определят различни възрастови граници на програмите и мерките за социална защита на младежта. Така младежката политика може да се основава на:

- **Широка концепция** – от раждането до 25 – 30-годишна възраст, например в Австрия, Белгия, Германия;
- **Тясна концепция** – от 12 – 13-годишна до 25-годишна възраст, например във Великобритания, Норвегия, Исландия;
- **Междинни концепции.**

Разбирането за младежта се отразява на основния подход в стратегията за осъществяване на младежката политика. Най-общо можем да разграничим два подхода:

- **Младежта като проблем** – социална група, създаваща проблеми на обществото и самата уязвима към множество проблеми. Този подход се прилага най-често в страни, където социалната политика се основава на широка концепция за младежта, включваща и ранното детство, и младите възрастни;
- **Младежта като ресурс** – като социална група, допринасяща за развитието на обществото и участваща в решаването на неговите проблеми. Този подход е характерен за младежките политики на страните, които прилагат по-тясна концепция за младежта, изключваща ранното детство, за което има отделни политики.

2. Цели, целеви групи и обхват на младежката политика

Повечето държави определят като главна цел подпомагането на младите хора – да извършат успешно прехода към зрелостта и да се интегрират в обществото като пълноправни граждани. Акцентът се поставя върху пригодността за заетост и мотивацията и уменията за гражданско участие. Швеция се отличава от тази обща насока, като изтъква в националната си стратегия за младежта, че основна цел на тази стратегия е „да подпомогне младите да бъдат млади“.

Някои страни определят цялата младеж като целева група на младежката политика. Например скандинавските страни развиват цялостна политика, поставяща приоритет върху младежкото участие във формирането и реализирането на самата младежка политика. Други страни, като Великобритания, насочват политиката си към специфични целеви групи: самотните родители, зависимите от наркотици, извършилите престъпление... и определят като свой приоритет предотвратяването на социалното изключване на тези групи. След икономическата криза в Европа във всички държави се формира целенасочена социална политика към групата на младите хора, които не се обучават, нито ра-

ботят, нито се включват в квалификационни курсове. В България тази група е една пета от младите хора.

Обхватът (и съответно пропуските) на младежката политика се анализира в следните аспекти:

- Регионален – дали всички райони са „покрити“ от дейностите и предоставените за тях ресурси на младежката политика, или има изолирани острови, до които защитните мерки не достигат;
- Социалногрупов – дали всички социални групи сред младежта са обхванати от политиката, или социалните права и услуги достигат само до някои, а останалите са в риск от социално изключване.

3. Институционализиране на младежката политика

Според степента на институционализация, националните младежки политики се делят на:

- Добре институционализиран младежки сектор, в страни като Австрия и Германия, със специализирано министерство или агенция за осъществяване на младежка политика;
- Слабо институционализиран сектор, в страни като Гърция и Португалия, където младежката политика е придадена към министерства, занимаващи се и с други сектори на социалната политика;
- Липса на обособен младежки сектор, като в Исландия и Дания, където се акцентира върху социалните права на индивида, независимо от възрастта или други социални характеристики.

Важен проблем на младежката политика е осигуряването на между-секторно сътрудничество между институциите, тъй като младежките преходи се извършват в много жизнени области и подпомагането им включва различни политики: образователна, по заетостта, семейна, жилищна...

В много страни съществуват специални закони за младежта, докато в други липсват или съществуват такива, които регулират само някои аспекти на младежката политика, например – работата на младежките организации.

4. Модели на младежка политика в европейските страни

Съчетанието на изброените елементи образува повтарящи се модели на социална защита, които можем да наречем *режими на младежка политика*. В научната литература по сравнителна социална политика се предлагат различни наименования, но всички определят следните 4 режима като определящи младежката политика в Западна Европа:

- **Универсален модел**, който се характеризира със силно развита социална държава, макар и да не съществуват специализирани министерства за подпомагане на младежта. В него гражданското общество и младежките организации играят голяма роля при високо ниво на сътрудничество с държавните институции. Целева група е младежта, обхващаща юношеството и младите хора до 25 години. Младежта се разглежда като ресурс на обществото, а основна цел е осигуряване на възможности за младежко участие и постигане на автономност. Този модел е характерен за скандинавските страни.
- **Общностен модел**, при който основен акцент е работата в общността, на местно ниво. Младежката политика е насочена към работа със специфични групи от младежта в уязвимо положение и главна цел е предотвратяването на социалното изключване и задълбочаването на социалните проблеми. Ролята на държавата е минимална, а стратегията е с либерална ориентация. Пример за такъв модел са Великобритания и Ирландия.
- **Защитен модел**, който има дълги традиции и се основава на широка концепция за младежта, включваща и децата. Цялата младеж се разглежда като уязвима социална група, която трябва да бъде защитавана и подкрепяна. Съществуват обособени младежки министерства и развито законодателство, целящи предотвратяването на социално изключване. Нов приоритет при този модел е стимулирането на младежката заетост като средство за предотвратяване на младежките проблеми. Моделът е типичен за централноевропейските страни като Германия и Австрия.
- **Субзащитен (или централизиран) модел**. Той е сравнително нов. В него участието на гражданския сектор и младежките организации е слабо, а акцентът е върху централизираните държавни програми за защита на младежта (която включва и младите възрастни). Основните приоритети на младежката политика са безработицата и продължителната зависимост на младите от родителите им. Младежките преходи са силно повлияни от сенчестия сектор на икономиката. Основен източник на подкрепа е семейството и донякъде църквата. Характерен е за южноевропейските страни като Гърция, Испания и Португалия.

Различни изследователи (например Roberts, 2010) приемат, че съществуват основания за обособяването на пети модел – **посткомунистически**, докато други смятат, че всяка източноевропейска страна върви към приемането на един от изброените модели.

5. Предизвикателства пред националната младежка политика в България

Младежката политика в България среща сериозни предизвикателства при създаването на ефективна система за предоставяне на възможности за младежко участие. В нея се преплитат елементи от историческото развитие, влияния от европейската младежка политика и иновативни търсения. Основните предизвикателства са:

- Изработване на модел на младежка политика, основан на доказателства. В Закона за младежта (2012) у нас се въвеждат понятията „младежка работа“ и „младежки работници“, но липсва понятието „младежки изследвания“, което да даде задълбочен анализ на проблемите пред младите хора у нас и да измери социалния ефект на прилаганите социалнополитически мерки;
- Усъвършенстване на централното държавно регулиране, което постановява със закон приемането на годишни доклади за развитието на младежта в страната от парламента, а точно докладите за младежта са едни от първите „жертви“ на всяка политическа криза и тяхното приемане се отлага за следващ мандат;
- Преодоляване на недоверието на държавните институции към младежта и на младите хора към държавните институции и намиране на ефективни, а не формални пътища за сътрудничество между органите на властта и младежките организации;
- Постигане на баланс между централното регулиране и местната политика за младежта, като последната следва да бъде обезпечена с достатъчно ресурси за развитие;
- Приемането на общонационални дискусии при изработването на националната, регионалните и местни стратегии за младежта като постоянен механизъм на разработване на младежката политика;
- Професионализация на работата с младежта, като се въведе квалификацията „младежки работник“, отговаряща на европейските стандарти, и се признаят новите умения, придобити в неформалното обучение на работата с младежта.

6. Специфика на арабския модел на социална политика за младежта

Изброените по-горе режими на младежка политика характеризират стратегиите на европейските страни, а в други райони в света подобни класификации липсват поради недостатъчно систематични данни от официални наблюдения и социологически изследвания. Масовите протести с преобладаващо младежко участие през 2010 – 2012 година в Мароко, Тунис и Египет и младежкият облик на бежанската вълна към Европа насочват вниманието към жизнените условия, ценностите и стремежите на младите хора в арабските страни от Северна Африка и Близкия изток, както и към политиките за тяхното подпомагане.

Въздействието на революционните събития, известни като Арабска пролет (които се разляха като революционна вълна от изток на запад, без да засегнат богатите на петрол страни от Персийския залив), върху младежката политика в този регион се изразява преди всичко в засилени социалнополитически мерки от страна на държавата, създаването на специализирани институции и приемането на нови закони и политически стратегии. Специфичните особености на арабския модел на младежка политика са следните:

- Широка дефиниция на младежта, която включва и младите възрастни, особено в областите на политическото участие и поощряване на бизнес старта;
- Доминиране на разбирането за младежта като проблем стои в основата на тази политика и цялата младеж се разглежда като уязвима група. Средствата, отделяни за образование, са значим дял от държавния бюджет на тези страни, но са недостатъчни за високия и непрекъснато растящ дял на младите хора в населението, а парите за младежко участие отиват преди всичко за спорт, без осигуряване на възможности за включване на младите в политическия елит. Въпреки това неграмотността е все още разпространена в някои страни, като Алжир и Либия, а образованието не подготвя младите хора за пазара на труда с обучение в нужните практически умения;
- Младежката безработица е много висока, а заетите млади хора са концентрирани преди всичко в неформалната икономика, с ниски доходи и не даваща на младите хора социална защита като пенси-

онни и здравни осигуровки (като осигуровките за безработица и раждане и отглеждане на дете са почти непознати в региона);

- Младежката политика не отчита адекватно различните форми на социално неравенство между младежите и различията между регионите, градските и селски населени места, доходите на домакинствата остават. Най-привилегировани са младите хора, израснали в семейства на държавни служители с постоянни договори и социални осигуровки. Те не само по-лесно намират работа сами, подпомагани от родителските контакти и практиката на раздаване на рушвети, но и са предпочитани за включване в програмите и мерките на младежката политика като квота за участие в централните и местни органи на властта и програмите за бизнес старт;
- Подобна политика остава сляпа за значимите неравенства между младите жени и мъже. Създаването на семейство и отглеждането на деца се разглежда като личен проблем на младежите и не съществуват програми за подпомагане постигането на баланс между работа и семейство. Докато в образованието жизнените шансове на двата пола са почти изравнени, в заетостта, политиката и свободното време правата на жените са силно ограничени. Районът е известен с най-ниската степен на заетост на жените – под една пета, а от омъжените жени се очаква да останат затворени в частната сфера на семейния дом;
- Младежката политика е централизирана със значим държавен сектор, докато гражданският сектор и особено младежките организации са недофинансирани и не съществуват установени форми на сътрудничество между двата сектора. Неправителствените организации са разглеждани като проводници на чуждо влияние, а техните служители – като работещи за собствена полза;
- Въпреки засиления интерес на държавата към младежта и повече от половинвековното развитие на пазарната икономика в региона (след разпадането на колониалната система), държавните институции не са тези, които дават най-голяма подкрепа за младежките преходи. Семейството си остава институцията, която се радва на най-голямо доверие от младежта и предоставя финансови средства, жилище и емоционална подкрепа в трудни ситуации. Значението на семейството е по-значимо от икономическа подкрепа за

младото поколение, но то осъществява строг контрол при предаването на моралните и религиозни ценности. Подобно на семейството и религията има много по-силна роля в младежката политика на арабските страни от Северна Африка и Близкия изток, отколкото в повечето европейски страни. Благотворителността от религиозни организации е със силно влияние сред младите, особено тези в уязвими ситуации.

Б ДОКУМЕНТИ

ЗАКОН ЗА МЛАДЕЖТА

Обн., ДВ, бр. 31 от 20.04.2012 г., в сила от 20.04.2012 г., изм., бр. 68 от 2.08.2013 г., в сила от 2.08.2013 г., бр.14 от 20.02.2015 г.

Глава първа

ОБЩИ ПОЛОЖЕНИЯ

Чл. 1. Този закон определя основните принципи, управлението и финансирането на дейностите, осъществявани в изпълнение на държавната политика за младежта.

Чл. 2. Държавната политика за младежта е целенасочена и последователна дейност на държавата, общините, младежките организации и обществото, която има за цел създаване на благоприятни условия за пълноценно личностно развитие на младежите и участието им в обществения и икономическия живот, както и приобщаването им в управлението на местно, областно и национално ниво чрез дейности, насърчаващи развитието на младежите в страната.

Чл. 3. Основните принципи на държавната политика за младежта са:

1. законност, прозрачност, равнопоставеност, целенасоченост, системност и последователност на политиките на държавата, общините и обществото за развитие на младежта;
2. координиране на политиките за младежта в сферата на образованието, социалната политика, здравеопазването, културата, спорта, правосъдието, вътрешните работи и отбраната;
3. координиране на държавната политика за младежта с политиката за младите хора, осъществявана от и в рамките на Европейския съюз, Съвета на Европа и Организацията на обединените нации;
4. интеграция на политиките за децата и младежта;

5. гарантиране на диалог и участие на младежите при формирането на политиката за младежта;

6. свобода на сдружаването на младежите, свобода на младежките инициативи, самоуправление на младежките организации;

7. децентрализация на политиките за младежта....

Чл. 22. Национално представителна младежка организация е младежка организация, която има членове не по-малко от 900 физически лица и извършва дейност на територията на не по-малко от 30 на сто от общините в страната.

...

Чл. 32. Младежният работник е пълнолетно лице, което е преминало специално обучение за работа с младежи и/или е придобило професионален опит за работа с младежи и изпълнение на младежки дейности.

Чл. 33. Младежният работник подпомага дейността на младежките организации, като анализира, планира, организира, наблюдава и оценява младежките дейности въз основа на индивидуален подход и оценка на конкретните потребности на младежите.

Проект САХВА
Researching Arab Mediterranean
Youth: Towards a New Social Contract

Таблица 1. Основни социално-икономически групи сред арабската младеж

Socio-economic groups	Males %	Females %
Education	50	47
Employer	6	1
Self-employed	8	2
Formal job	21	16
Informal job	5	3
Family worker	2	1
Unemployed	4	3
Inactive	3	27

Извадки от фокус групи по проекта САХВА

I think that what happened the last years in the Arab world and Morocco has changed at least the vision of the actors in relation to youth. These actors are now taking into account the opinion of youth. It was a sort of breath of fresh air that gave hope to these young people in order to invest in public affairs and intervene in political debates. So I think there has been a positive impact but not yet in terms of important enrolment of these young people in political action... (MA_FG_3, p. 4)

...the boy can come and go freely, while the girl before going out must provide explanations, and should go home early! When you ask for allowance money, they tell you: what are you going to do, you're at home, with a roof on your head and food in your stomach ... (TN_FG_2, p. 6)

Yes, there are job opportunities with the university degree but the problem facing us is that we did not receive practical trainings in the college, we only studied from books and did not learn the practicality... (EG_FG_4, p. 5)

The government is strategically neglecting state schools, while the leaders (politicians)... they have their own private schools... or shares, this is one of the reasons they don't encourage state schools...it is difficult to find a private school where the owner of share-holder is not a politician or with a political agenda... (LB_FG_1, p. 5)

В РАБОТНИ ЗАДАЧИ

1. Анализирайте Закона за младежта (в сила от 2012 г). Каква е дефиницията на младежта според българското законодателство, кои са основните цели на политиката и кои са субектите за разработване и осъществяване на младежката политика? Интерпретирайте определенията за „национално представена младежка организация“ и „младежки работник“.
2. Разгледайте областния план за младежта на област Пловдив. Кои са основните цели в него, как се обосновават и с какви средства се обезпечават тяхната реализация?
3. Посетете сайта на Партньорството за младежта на Европейската комисия и Съвета на Европа и коментирайте подбора на индикатори за младежката политика:

<http://ec.europa.eu/eurostat/web/youth/data/eu-dashboard>.

4. Посетете сайта на Световната банка и извадете данни за дела на разходите за образование на България, Финландия, Германия и Египет. На какво се дължат различията и какви са последиците от тези различия за младите хора в тези страни?
5. Прочетете откъсите от проведени фокус групи по проекта „Пробуждане“, представени в раздела „Документи“. Какви проблеми пред арабската младеж очертават те?
6. Сравнете „облаците“ от термините, използвани във фокус групи на политици, учители и социални работници в Мароко и Тунис. Какви са общите и какви различните черти във възприемането на младежта от занимаващите се с младежка социална политика в двете страни?
7. Гледайте филма „Khamisa“ (петима), създаден по проекта САХВА. <http://www.sahwa.eu/EVENTS/SAHWA-events/SAHWA-Documentary-is-available-online> Кои са основните форми и социални пространства на младежко участие според петимата арабски младежи, представени в него?
8. Какви социални неравенства очертават данните (от съответната таблица) за младите хора в Ливан?

Г ЛИТЕРАТУРА ЗА ПОДГОТОВКА

Ериксън, Е. 1996. *Идентичност. Младост и криза*. С.: Наука и изкуство. Закон за младежта 2012.

http://mpes.government.bg/Documents/Documents/Zakoni/ZAKON_za_mladejta.pdf

Изследователски проект „Сахва“ – www.sahwa.eu

Ковачева, С. 2005. *Европейската младежка политика и предизвикателствата пред България*. В: П.-Е. Митев (ред.). *Новите млади. Българската младеж и европейската перспектива*. С.: Изток-Запад, с. 325 – 356.

Коцева, Т., Д. Костова. 2007. *Младите хора и интимността в условията на социална промяна*. С.: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“.

Манхайм, К. 2016. *Проблемът за поколенията*. В: *Социологически проблеми*, с. 1 – 2, 167 – 213.

Митев, П.-Е., С. Ковачева. 2014. *Младите хора в европейска България*. В: *Социологически портрет*. С.: Фондация „Фридрих Еберт“.

- Митерауер, М. 2004. *Социална история на младостта*. Вариант 2000. Национална стратегия за младежта 2012 – 2020, http://mpes.government.bg/Documents/Documents/Strategii/strategy_youth_2012-2020.pdf
- Областен план за младежта на област Пловдив, 2015. http://www.pd.government.bg/wp-content/uploads/files/planove/Oblasten_plan_za_mladejta_na_oblast_Plovdiv_2015.pdf
- Хаджийски, И. 1974. *Бит и душевност на нашия народ*. С.: Български писател.
- Kovacheva, S. (ed.). 2017. *Young People and Social Change in South and East Mediterranean Countries*. Plovdiv: Plovdiv University Press.

ПРИМЕРЕН ТЕСТ ПО СОЦИОЛОГИЯ НА СОЦИАЛНАТА ПОЛИТИКА

1. Отговорете на всеки въпрос, като заградите с кръгче цифрата срещу най-точния отговор в колоната на кода. Всеки въпрос има само един верен отговор.

№	ВЪПРОС	ОТГОВОР	КОД
1.1	Според Т. Х. Маршъл XVIII век е векът на извоюването на:	А) социалните права Б) гражданските права В) политическите права Г) нищо от посоченото	1 2 3 4
1.2	Питър Таунсенд измерва бедността с:	А) кривата на Лоренц Б) субективната оценка на индивидите В) индекса на човешкото развитие Г) индекса на депривация	1 2 3 4
1.3	Изследователят, който разграничава три режима на социална политика, е:	А) Ричард Титмус Б) Ален Турен В) Госта Еспинг-Андерсън Г) Лестър Саломон	1 2 3 4
1.4	Индексът на Джини измерва:	А) неравенство в доходите Б) неравенство в разходите В) равнището на бедност Г) социалното изключване	1 2 3 4
1.5	Социалното осигуряване у нас не включва:	А) пенсии за прослужено време Б) платен отпуск по бащинство В) обезщетения при трудова злополука Г) домашен социален патронаж	1 2 3 4
1.6	Моделът на лорд Бевъридж за социалното осигуряване се характеризира с:	А) автономност на фондовете Б) държавно-бюджетно финансиране В) участие на общината Г) всичко посочено	1 2 3 4
1.7	В своите анализи Том Ботомор въвежда разграничението между:	А) частни и социални проблеми Б) стари и нови социални движения В) организации и движения Г) движения и тълпи	1 2 3 4

1.8	Помощите за отопление се явяват форма на:	А) социално осигуряване Б) социално обезпечаване В) социално подпомагане Г) всичко посочено	1 2 3 4
1.9	Пенсиите, изплащани на деца на загинали при изпълнение на служебен дълг, са форма на:	А) социално осигуряване Б) социално обезпечаване В) социално подпомагане Г) всичко посочено	1 2 3 4
1.10	Субекти на фирмената социална политика се явяват:	А) работодателят Б) синдикатът В) преките ръководители Г) всичко посочено	1 2 3 4

2. Изяснете понятията:

2.1. Процес на декомодификация:

.....

.....

.....

.....

.....

2.2. Социален проблем:

.....

.....

.....

.....

.....

3. Интерпретирайте следната мисъл: *Жените трябва да се поощряват да бъдат преди всичко домакини и да поемат грижите за дома и зависимите членове на семейството. Това ще укрепи семейството и реши проблема с ниската раждаемост.* В кой режим на социалната политика се вписва тя и какви са основните му характеристики?

.....

.....

.....

.....

.....

УКАЗАНИЯ ЗА ИЗРАБОТВАНЕ НА КУРСОВА РАБОТА.

ИЗСЛЕДВАНЕ НА СЛУЧАЙ НА ФИРМЕНА СОЦИАЛНА ПОЛИТИКА

Вашата задача е да проведете изследване на случай на фирмена социална политика в избрана от Вас област: политиката за младите служители, равенството между мъжете и жените, съчетаването на работата и семейния живот, продължаващото обучение на служителите.

Първо, изберете фирмата, в която искате да проведете изследването, по достъпност. Не е необходимо непременно да се свържете с организация, която има репутацията на добър работодател и може да представлява случай на добри практики в областта на социалната закрила на своите служители. Изследване може да се направи на всяка организация, която е със или без специално премислена стратегия за организационно здраве. Потърсете достъп до фирмата чрез т. нар. „ключов информант“ – човек, който ще Ви осигури разрешение да проведете изследването чрез формален или неформален контакт. Подгответе писмо, обясняващо целта и методите на изследването, учебния характер на задачата, гарантираната анонимност на самата фирма и на интервюираните служители. Получете разрешение за провеждането на изследването.

Второ, направете проучване на наличните документи на организацията на нейната уеб страница, за да видите дали интересуваният Ви проблем присъства в някаква форма в тях. При първия контакт може да поискате промоционални брошури или други печатни материали за фирмата.

Трето, подгответе теоретичния модел на изследването, като се запознаете с научната литература по темата и вече проведени изследвания, както и програмите в тази област, съществуващи на национално и европейско ниво. Дайте формулировка на изследователския проблем, цели и задачи, предмет и обект на изследването и определения на основните понятия („качество на живот“, „равенство между половете“ или други в зависимост от проблема, който сте избрали да изследвате).

Четвърто, подгответе план за свободно интервю, като набележите темите, по които ще построите интервюто. Имайте предвид, че свободното интервю е най-близко до нормалния човешки разговор – най-важното е да изслушате внимателно респондента и да го стимулирате да разказва, като включва случки и други примери.

Пето, изберете служителите, които ще интервюирате, като обмислите добре своите критерии. Най-често принципът за подбор на интервюираните е максималното разнообразие по статус в организацията, образование и квалификация, пол и възраст:

- Мениджър по човешките ресурси;
- Ръководител на по-високо ниво и пряк ръководител;
- Представител на синдикат в организацията;
- Служители – тях можете да подберете по принципа на целевия подбор (например само млади родители или само хора с увреждане) или по принципа на възможно най-голяма вариация (млади и стари, мъже и жени, включени в курсове за квалификация или невключени).

Поискайте от тях разрешение да записвате думите им с диктофон или да си водите бележки. Ако не Ви разрешат, но са съгласни да говорят, веднага след интервюто запишете всичко, което си спомняте. Най-добре е да транскрибирате пълно всички интервюта, което ще Ви позволи след това да ги кодирате и сравнявате при анализа.

Шесто, анализирайте събраната информация, като извлечете подробни кодове и по-обща категории от текстовете. Интерпретирайте открояващите се теми в интервютата на ръководители и служители, ценностите, които стоят зад тях, повтарящите се стереотипи, използваните и неизползваните програми и тяхната ефективност според интервюираните лица. Опитайте се да разграничите типове практики и типове обяснения, за кои категории са присъщи те (жени – мъже, млади – стари, ръководители – подчинени).

Седмо, напишете доклад от 4000 думи. В него първо представете проблема, по който сте избрали да проведете изследването, защо е актуален и защо сте се насочили към него. Второ, изяснете основните понятия в предмета на Вашето изследване – напр. качество на труд, младеж, баланс работа – семейство. След това представете фирмата, макар и с измислено име, но с обща информация за нейната дейност, големина, място на пазара и в местната общност, характеристики на персонала. Следва представянето на Вашия анализ на политиката на тази фирма по интересуващия Ви проблем, като направите съпоставка между информацията, получена от официалните документи на фирмата, интервютата и вашите наблюдения. Включете цитати от интервюта-

та, като интерпретирате начина на говорене от интервюирания, внушенията, които прави и ценностите, които стоят зад тях. В доклада се опитайте да разграничите описанието и фактическия материал, данните от интервютата и Вашата собствена интерпретация и оценка. Обърнете внимание на „критични инциденти“ или „критични теми“, проявили се в хода на изследването и които могат да имат последици за социалната политика. Критичните инциденти могат да бъдат неочаквани събития или обстоятелства, които са Ви накарали да спрете и да помислите, да научите нещо ново или да преосмислите някое Ваше убеждение.

В **заключението** обобщете своите открития за фирмата и се опитайте да направите препоръки за фирмената социална политика, които биха могли да подобрят работата на тази фирма или да се приложат и в други фирми. Докладът трябва да съдържа и методологическа част, в която описвате накратко как сте планирали и провели изследването, кои са неговите положителни и отрицателни страни според Вас и какво бихте променили в ново изследване.

Накрая включете списък на използваната литература, вкл. използваните уеб страници. Може да приложите гайда за интервю, който сте използвали, транскрибирани интервюта, снимки и други материали от фирмата, но те са извън обема от 4000 думи на аналитичния доклад.

Сийка Ковачева, Пламен Нанов, Гергана Димитрова

Социална политика, основана на доказателства
Актуални проблеми от социологическа перспектива

Българска, първо издание

Коректор: Петя Душкова

Редактор: Велин Станев

Предпечатна подготовка: Георги Ташков

Печат и подвързия: УИ „Паисий Хилендарски“

ISBN 978-619-202-332-4